

NEUPAUER KAMILL

**Mária Terézia
úrbérrendezése
Bereg, Máramaros
Ung és Ugocsa
megyében**

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

URBAR.

URBARIUM

Prunus Pun

20 je strje gden Poddansti neb E
ma rezumiri.

ОУПЕДРИМЕ

Буди бача бача и сави
и сави бача и сави

Der Punkt

Immung der Anfängern.

Dneuroci wsielgaci Panke Dany, a
 y Dounnitski podle wsielgitsi, jest
 a Churynny marizne bierz muiroz
 Dany, neb Churyn na nas feldim muiroz
 dale poloziti Chotaca, tak tez y giurich Pileu-
 ietichit powozime bierz magu: preroz y toz
 na grom wozime Chotomany Churim grombo-
 Dany, to giel na Tum, na Turoz, a na Pa-
 tolsz umy dale, feldto by daz: Pileu-
 fery muiroz: a na iwa faldomany Chupczim, a
 Chotomany Churim od dzech Pileu-
 fery: all to wilefo by na giurich tranemuch chotaz
 nabazery muiroz: na praw tom pal feldsz
 Churim od plegimozomany Muiroz Churim
 Chupczim byr to od tranemuch Churim o

ИЗРЕЧЕНИЯ ИЪН КТА.

Ö Kerkennah Tıbbı.

 ԵՐԱՅԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
 ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
 ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ
 ԴՐՈՒՄԻ ՄԱՍԻՆ ԿԱՐԳԻՆԵՐԸ

Ինչպէս տեսնուի ինչ քայլով: Ինչ փոփոխութիւններ
 տեսնուի ինչ քայլով: Ինչ փոփոխութիւններ տեսնուի
 ինչ քայլով: Ինչ փոփոխութիւններ տեսնուի ինչ քայլով:

rumberrückende Seiten, und Unklarheit dringt
 auf der Gegenwart der Wirklichkeiten einwirkend
 ein, die Wirklichkeiten bewegen sich aber
 in der Zeit, und nach der Gegenwart treten
 zum Bewusstsein der Zeitgenossen ein,
 so ist es ihnen

es erweist merkwürdig, daß auf den inneren Haus-
 ständen, oder auch ganz Baubauern mit
 den Gärten, die Plätze für Scherben der
 von jenen Vorübergehenden ihnen zufließen
 so rasch, in so vieler Zahl, daß die inneren Häuser
 in den äußeren Hinterhöfen richtig liegen,
 aber Maß von jenen Vorübergehenden
 ist überflüssig, denn die von ihnen durch
 abgegraben werden soll, es sei denn, daß
 die, die sie in der Gegenwart zum Markt
 als ein Kleingeld abgeben, rasch

NEUPAUER KAMILL

MÁRIA TERÉZIA ÚRBÉRRENDEZÉSE
BEREG, MÁRAMAROS,
UNG ÉS UGOCSA MEGYÉBEN

NEUPAUER KAMILL

MÁRIA TERÉZIA
ÚRBÉRRENDEZÉSE BEREK,
MÁRAMAROS, UNG
ÉS UGOCSA MEGYÉBEN

AKADÉMIAI KIADÓ • BUDAPEST 1989

ISBN 963 05 5237 X

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest
Első kiadás 1989

© *Neupauer Kamill*, 1989

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióelőadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

Drága édesanyám emlékére

TARTALOM

Előszó	9
I. Az úrbéri rendezés forrásai és irodalma	11
II. Kárpátalja társadalmi és gazdasági helyzete a XVIII. század első felében	24
A földesurak jobbágyságai	33
Kincstári jobbágyságok	33
Egyházi jobbágyságok	35
Jobbágysági szolgáltatások	38
Harc az elnyomás ellen	44
Az úrbérrendezés előkészítése	47
III. Az 1767 – 1775. évi úrbérrendezés	62
A földbirtokok keletkezése	62
Az erdőbirtok használatának joga	67
Legelőhasználati jog	69
Az irtványföldek használatának joga	69
A szeszes italokkal való kereskedelem (kocsmáltatás) joga	70
IV. A feudális járadék szerkezete	72
A földjáradék	72
Természetbeni szolgáltatás	78
Pénzjáradék	80
V. Az unitus egyház mint földbirtokos	91
VI. Az úrbérrendezés következményei és a parasztság ellenállása	96
VII. Összefoglalás	99
VIII. Összefoglaló táblázat	105
IX. Forrásmunkák	118
X. Korabeli mértékegységek	122
XI. Korabeli helynevek és mai megfelelőik	123
XII. Képek jegyzéke	131
Képek	133

ELŐSZÓ

Közismert axióma, hogy a történelmi folyamat megítélése szempontjából alapvető jelentősége van a gazdaságnak. Vonatkozik ez a XVIII. századi Magyarország keleti megyéiben lejátszódó történelmi fontosságú gazdasági jelenségekre is, amelyekre eddig nem fordított kellő figyelmet sem a szovjet, sem a magyar történelemtudomány. Ezek sorába tartozik az 1767–1775. évi úrbérrendezés is Bereg, Máramaros, Ung és Ugocsa megyében.

Az úrbérrendezés, mint ismeretes, fordulópontot jelentett mind az egyes megyék, mind az ország életében. Különösen komoly következményekkel azonban a fent említett megyékben járt, ahol a század közepéig még nem merültek feledésbe a kuruc kori hagyományok, s az evolúciós folyamatok gyakran öltöttek revolúciós jelleget. A keleti megyék lakosságának túlnyomó többsége, a parasztság, változó lendülettel, de szüntelenül folytatta a harcot, amelyre szabadságharcos ősei II. Rákóczi Ferenc zászlói alatt felesküdték. Mária Terézia reformja ugyan megoldást hozott a jobbágyság helyzetének egyes életbe vágóan fontos kérdéseiben, következtelensége és kétarcúsága miatt azonban sohasem elégítette ki maradéktalanul a dolgozó tömegeket. Bár kétségtelen, hogy egészében, saját kora szempontjából pozitív hatást gyakorolt az agrárviszonyokra és azok további fejlődésére. Mivel azonban felülről jött, a bécsi udvarból, nem volt célja a jobbágyságrendszer alapjainak megingatása, teljes eltörlése pedig még inkább nem. Legfőbb fogyatékossága, legsebezhetőbb oldala éppen ez.

E munka megírása közben, a Kárpátontúli Területi Állami Levéltárban és munkácsi fiókkintézetében kutatva, a szerző gyakran találkozott egymásnak ellentmondó anyagokkal. Az Urbárium bizonyos paragrafusai egyes megyékre vagy falukra nézve előnyösek voltak, mások esetében viszont egész sor helyi jellegű problémát hagytak megoldatlanul. Sok minden múlt a parasztok és a földesúr viszonyán, a természeti és földrajzi adottságokon, valamint más helyi tényezőkön. Döntse el az olvasó, sikerült-e a szerzőnek az adatrengetegben eligazodni.

E könyv célja az, hogy konkrét levéltári anyag alapján bemutassa a kárpátaljai parasztság súlyos helyzetét a II. Rákóczi Ferenc vezette nemzeti felszabadító háború veresége után; ismertesse III. Károly első kísérleteit a lakoságnak és vagyonának összeírására az úr–paraszt-viszony rendezése céljából; kifejtse, hogy Mária Terézia hatalomra jutása után a bécsi udvar miképp ébredt tudatára az úrbérrendezés halaszthatatlanságának és objektív elkerülhetetlenségének; taglalja a rendezés előkészítését, végrehajtását és következményeit; levéltári adatok alapján feltárja a kárpátaljai agrárviszonyok alakulását a XVIII. században, rámutasson az új társadalmi-gazdasági ellentmondások kialakulásának és ezzel együtt az osztályharc fellendülésének okaira.

A kézirat könyvvé válásában a szerzőn kívül többeknek is szerepe van. Szovjet részről az SZSZKSZ TA Szlavisztikai és Balkanisztikai Intézetének, valamint az Uzsgorodi Állami Egyetem Történelmi Karának munkatársai nyújtottak felbecsülhetetlen szakmai segítséget. A szerző háláját tolmácsolja Andrej Puskásnak, Tofik Iszlamovnak, a történelemtudományok doktorainak és Vlagyimir Susarin kandidátusnak (Moszkva); nagyrabecsülését fejezi ki Váradi-Sternberg Jánosnak és Mihail Trojan professzornak, a történelemtudományok doktorainak (Uzsgorod). Végül elismeréssel adózik recenzenseinek, H. Balázs Éva egyetemi tanár, kandidátusnak, Buza János kandidátusnak, Wellmann Imrének, a Magyar Tudományos Akadémia lev. tagjának és N. Kiss István kandidátusnak. Értékes észrevételeik közül többet is szükségesnek véltem szó szerint hasznosítani. Szíves jóindulatukért és segítőkészségükért a szerző ezúton mond mindnyájuknak köszönetet.

Neupauer Kamill

AZ ÚRBÉRI RENDEZÉS FORRÁSAI ÉS IRODALMA

A XVIII. századi agrárviszonyok megismerése szempontjából fontos jelentőséggel bír a XVIII. században Kárpátalján (jelenleg a Szovjetunió Kárpátontúli területe az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kötelékében) végrehajtott úrbérrendezés. Az úrbéres okmányok világos képet adnak azokról a társadalmi és gazdasági változásokról, amelyek a XVIII. század második felében mentek végbe Kárpátalján. Ezenfelül lehetőséget nyújtanak bizonyos általános érvényű következtetések levonására, mivel Kelet-Szlovákiában, Északkelet-Magyarország megyéiben és Erdélyben az adott időszakban csaknem azonos agrárfolyamatok figyelhetők meg. Mikola Lelekacs¹, Sternberg János,² Ilja Sulga,³ Ivan Kolomijec,⁴ Vaszil Melynuk⁵ és más szovjet történészek úttörőmunkát végeztek Kárpátalja feudalizmuskori történetének megvilágításában, s többek között olyan kérdéseket érintettek, mint a kárpátaljai parasztság helyzete, röghöz kötésének folyamata és osztályharcának kibontakozása. Egyik-másik mű említi az úrbérrendezést és ennek következményeit is.

Ilja Sulga szovjet történész munkáit a XVIII. századi kárpátaljai feudalizmus történetének levéltári adatokon alapuló ismerete jellemzi. Egész sor olyan új okmányt kutatót fel és hozott nyilvánosságra, amely a feudális jobbágysrendszer bomlására és ennek keretein belül a tőkés termelési mód születésére utal. Ezt a folyamatot a termelőerők és a termelési viszonyok közötti ellentmondások jegyében vizsgálja mint a fejlettebb társadalmi alakulatba való átmenet objektív törvényszerűségeinek eredményét. Sulga feltárta a parasztság kisajátításának folyamatát, és rámutatott a kárpátaljai falu társadalmi szerkezetében bekövetkezett változásokra, a dolgozók osztályharcára és annak eredményeire.

Ilja Sulga munkáiban azonban előfordulnak pontatlanságok. Amikor például arról számol be, hogyan szállították a földesúri birtokra az összegyűjtött természetbeni adót, helyesen állapítja meg, hogy a parasztok erre mintegy tíz napot fordítottak. E vitathatatlan tényből viszont vitatható következtetést von le. „Tehát Mária Terézia *jogi* (kiemelés tőlem — N. K.) alapot adott a földbirtokosoknak arra, hogy a függő parasztokat a megszabott évi 104 napon felül is robotoltassák.”⁶ Valójában a bécsi udvar azért szabta meg hivatalosan ezt a 104 napi gyalogos vagy 52 napi ígás robotot, hogy bizonyos mértékben korlátozza a földesurak jobbágynyúzó tevékenységét.

¹ Лелекач, 1954., 1958.

² Штенберг, Відгуки на Закарпатті на селянську війну 1789 р. у Трансільванії. „Наукові записки Ужгородського держуніверситету”. т. XXX. 1957., Его же. 1960.

³ Шульга, 1958., 1962., 1965.

⁴ Коломиєц, 1959.

⁵ Мельник, 1957., 1970.

⁶ Шульга, 1958. 7.

Ezért alaptalan a dolgok olyan beállítása, mintha az úrbérrendezéssel a földbirtokos jogot kapott volna arra, hogy többletmunkára kényszerítse a parasztokat (uo. 6. o.). A törvény ebben a kérdésben a paraszt oldalán állt. Az urbárium harmadik pontjának 15. §-a előírta, hogy a kilencedet és a szőlőadót oda szállítsák, ahova a földesúr kívánja, de okvetlenül az egy évre megszabott robotnapok terhére. Az igaz, hogy a földesurak nem mindig tartották be az utasításokat, de ez már más lapra tartozik.

Vitatható Sulgának az az állítása is, hogy „az urbárium jogilag a földesuraknak hagyta meg a parasztoktól elvett földeket”.⁷ Mint ismeretes, az elvett és az el nem vett földek egyaránt a földesuraké voltak. Jogi szempontból sem volt jobbágyi földtulajdon. A törvény szerint és valójában is minden jobbágytelek a földesurak osztható tulajdonát képezte, amely örökségként maradt az elhunyt parasztok gyermekeire. Az urbárium hatodik pontjának 1. §-a megtiltotta a földesuraknak, hogy elvegyék az elhunyt paraszt minden vagyonát. Ezt a vagyont, a földet is beleértve, okvetlenül át kellett adni az örökösöknek, persze csak az után, ha kifizették szüleik adósságait. Az örökség meghatározásával nem a földesurak, hanem a megyei törvényszékek foglalkoztak. A paraszti szokásjog szerint (amely részben a jogi írásokban is elismert) az egyes jobbágyoknak irtványukhoz és szőlőjükhöz (ez utóbbiakhoz a tulajdonjogot megközelítően) a közösre maradt határhoz pedig a faluközösségnek birtokjoga volt. Ez ingatagga tette az úrbérrendezést, midőn a jobbágybirtok megvédését a jobbágytelekre, az állami adó tulajdonképpeni alapjára összpontosította.

1962-ben megjelent Ilja Sulga „Kárpátontúl társadalmi és gazdasági helyzete a XVIII. század második felében” című monográfiája (I. a 3. lábjegyzet). A szerző érdeklődésének középpontjában három probléma áll: a földesúri gazdaság fejlődése, a parasztság helyzete, a városok és a kereskedelem fejlődése.

A XVIII. század közepétől kezdődően az áru- és a pénzviszonyok fejlődésének eredményeképpen Kárpátalján a tulajdonképpeni földesúri földek az erdőirtás révén, a jobbágytelkek törvényellenes elvétele útján és más hasonló módon növekedtek. A földesúri gazdaságok bekapcsolódása az áru- és a pénzviszonyokba, s alkalmazkodása a piac szükségleteihez nagyon rontotta a kárpátaljai paraszt helyzetét. A parasztok használatában levő föld állandó csökkenése következtében tovább tartott a parasztság kisajátítása „erőszakkal, s ebben részt vett a feudális jobbágytartó állam is”.⁸ Igaz, főleg a kincstári birtokokra vonatkozóan bizonyos fokig. A földesúri gazdaság bekapcsolódása az áru- és pénzviszonyokba nem egyformán ment végbe az ország területén. Főképp a töröktől visszafoglalt terület nagy részén alig volt kereslet a majorság fő termelvénye, a gabona iránt. Az országban válság érelődött, amelynek elodázását az úrbérrendezés tulajdonképpen célozta.

A könyv második fejezete részben az úrbérrendezéssel s ennek következményeivel foglalkozik. Sulga hangsúlyozza, hogy a XVIII. század második felének feudális jobbágytartó viszonyai akadályozták a termelőerők továbbfejlődését. S itt ismét pontatlanságra bukkanunk. Ezekre mutatott rá Viktor Gyadiczenko és Ivan Sekera 1963-ban megjelent recenziójában.⁹ Vitatható Sulgának az az álláspontja, amely szerint a parasztság igásjószág és vetőmag hiánya miatt nem tudta megművelni saját

⁷ Uo. 5.

⁸ Пах, 1955. 71.

⁹ Дядиченко—Шекера—Шульга, 1963. 144—146.

földjét. Ennek következtében — szerinte — a jobbágytelkek gyakran parlagon hevertek. A szerző kiszámította, hogy az ungvári és a szerednyei járás 2270 parasztportája a XVIII. század hetvenes éveinek végén 1722 ígásjószággal rendelkezett.¹⁰

Láthatjuk tehát, hogy ha egy ekefogatra 2 pár ökör számítandó, ez több mint 50%-os igaerő-ellátottságot jelentett. Hozzátehető, hogy az egykorú kimutatásokban az állatlétszám a legkevésbé megbízható. Ezt lehetett leginkább kivonni az összeírás alól. De nem ez a leglényegesebb. A földdarab szolgált a jobbágnak és egész családjának úgyszólván egyetlen létfenntartási forrásként. Ezért, ha nem volt ígásjósága vagy elég pénze a mással szántatásra, akkor kézzel művelte meg telkét. Máskülönben éhen halt volna.

Vaszil Melnyik tanulmánya¹¹ ismerteti a magyar nép II. Rákóczi Ferenc vezette nemzeti felszabadító háborúját, mely 1711-ben vereséggel ért véget. A szerzőnek jelentős mennyiségű tényanyag felhasználásával sikerült bebizonyítania, hogy Kárpátalja történelmi fejlődése az osztályharc alapján ment végbe. A parasztmegmozdulásoknak az adott haladó jelentőséget, hogy a feudális viszonyok megszüntetésének és tőkés viszonyokkal való felváltásának folyamatát serkentették. Melnyik¹² történelmi dalok, legendák és szólások alapján kísérli meg a kárpátaljai történelem népi értelmezésének rekonstruálását. Nem térünk ki ennek a munkának az érdemeire és hiányosságaira. Csak azokra a részletekre összpontosítjuk figyelmünket, amelyek az úrbérrendezéssel foglalkoznak. Nem érthetünk egyet a szerzőnek azzal az állításával, hogy a földbirtokosok nagyobb földterületeket vettek nyilvántartásba, mint amilyenekkel a jobbágyok rendelkeztek. Az úrbéri tabellák kitöltésekor a parasztok a földbirtokosok tudtával kevesebb földet írtak be, mint amennyit valóban használtak. Ezt — szerinte — azért tették, hogy kevesebb adót fizessenek. A földesurak szándékosan nem javították ki a hamis adatokat, mert így a gazdagabb jobbágyoktól többet vehettek el.

Az utóbbi években a Magyar Népköztársaságban és a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban élénk érdeklődés övezi Mária Terézia úrbérrendezését és a vele összefüggő problémákat. Figyelemre méltók e kérdéskörből Ludovít Haraksim¹³ és Sas Andor¹⁴ monográfiája, Kállay István,¹⁵ Bakács István,¹⁶ Várkonyi Ágnes,¹⁷ Trócsányi Zsolt,¹⁸ Eckhart Ferenc,¹⁹ Wellmann Imre²⁰ és mások tanulmányai.

Több éve tanúsít beható érdeklődést az agrárviszonyok fejlődésének kérdése iránt Varga János.²¹ Hiteles levéltári adatok tükrében világítja meg az uradalmi és a közösségi földbirtokok sorsát, pontosan megkülönböztetve azok kategóriáit, és megmutatva a különböző földbirtoklási formák közötti összefüggést. A szerző arra az

¹⁰ Uo. 102., 103.

¹¹ Мельник, 1957.

¹² Мельник, 1970.

¹³ HARAKSIM, 1961.

¹⁴ SAS, 1955.

¹⁵ KÁLLAY, 1963.

¹⁶ BAKÁCS, 1966.

¹⁷ VÁRKONYI, 1956.

¹⁸ TRÓCSÁNYI, 1966.

¹⁹ ECKHART, 1956.

²⁰ WELLMANN, 1952.

²¹ VARGA JÁNOS, 1967.

álláspontra jut, hogy az úrbérrendezés idején és után bizonyos földbirtoklási formák ideiglenesen vagy véglegesen más formákba mentek át. A tanulmány az 1848-as szabadságharcig és a magyarországi jobbágyszabadságig kíséri figyelemmel a kérdés történetét.

1969-ben megjelent Varga János újabb monográfiája az 1556-tól 1767-ig terjedő időszak magyarországi feudalizmusának jobbágyrendszeréről.²² A tanulmány bemutatja a feudális függő parasztság egyik csoportjának – a szabad költözködési jogú jobbágnak – a jogállását. A szerző saját szavai szerint nem azt a feladatot tűzte maga elé, hogy tanulmányozza a XVI–XVIII. századi parasztság történetét, hanem csupán azt, hogy a rendelkezésére álló kútfők alapján körvonalazza a rendszer jellemző vonásait, amelyben a jobbágyok az említett századokban éltek és dolgoztak.²³

El kell ismernünk, hogy a monográfia messze túllépte ennek a feladatnak a kereteit. A feudális függő parasztok két legnépesebb rétegét – az örökös jobbágyokat és a szabad költözködési jogú jobbágyokat – Varga János jogi helyzetüktől függően néhány csoportra osztja. Ilyenek az árendások, a taksások, a kontraktualisták, a szabadosok stb.

A szerző elemzi a feudális függő parasztok másik csoportjának, a zselléreknek a jogi helyzetét is, rámutat a két csoport között meglevő különbségekre, s bebizonyítja, hogy a szabad költözködési jogú jobbágy és a zsellér fogalma sok esetben megegyezik.

Véleménye szerint az úrbéri tabellában formálisan megmaradt ugyan a különbség az örökös jobbágy és a szabad költözködési jogú jobbágy között, de valójában helyzetük úgyszólván nem különbözött.

Az évszázadokra visszatekintve, Varga János megállapította, hogy az 1566. évi törvény 27. §-a jogilag megszüntette az örökös jobbágyok kategóriáját, ámde a szokás erősebbnek bizonyult a törvénynél. Amikor az 1608. évi k.u. 13. tc. a vármegyékre hagyta a szabad költözködéssel való intézkedést, ez nagyrészt a röghöz kötéssel volt egyértelmű. Az örökös jobbágyok egészen 1785-ig nem változtathatták meg szabadon lakóhelyüket. Csak II. József reformja helyezte őket a szabad költözködési jogú jobbágyokkal egyenlő helyzetbe, de a rendelet alig ment át a gyakorlatba.

A Magyar Népköztársaság Állami Levéltára [Magyar Országos Levéltár] és Központi Statisztikai Hivatala 1970-ben megkezdte egy négykötetes gyűjtemény kiadását a Mária Terézia kori úrbérrendezésről.²⁴ Az első kötetbe 11 dunántúli megye anyaga tartozik. Bereg, Máramaros, Ung és Ugocsa anyaga előreláthatólag a negyedik kötetbe kerül. Ez az alapvető mű lehetővé teszi egész sor kérdés megválaszolását: mennyi úrbéres föld volt az országban, a megyékben, járásokban, községekben, hogyan viszonyult ez a föld az uradalmihoz, mekkorák voltak a jobbágytelkek az országban és külön-külön egyes megyékben, hogyan oszlott meg az úrbéres föld megművelésének módja és minőségi osztályozása szerint.²⁵

Rengeteg táblázat adatolja a feudális függő parasztok számát. A világi és az egyházi földtulajdonosok birtokait nagyságuk szerint rendszerezi: legfeljebb 100, 101–500, 501–1000, 1001–5000, 5001–10 000 és több mint 10 000 magyar holdas birtok.

²² VARGA JÁNOS, 1969.

²³ VARGA JÁNOS, 1969. 13.

²⁴ Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. I. k. Budapest, 1970.

²⁵ Найпавер, К.: Документы по аграрной истории Венгрии. „Советские архивы”, № 2, 1973. 114.

A sok térkép jól egészíti ki mindegyik megye történelmi anyagát és a rengeteg táblázatot.

Az első kötet szerzői munkaközössége — Felhő, Buzási, Nagy, Papp — jelentős munkát végzett az említett anyag összegyűjtésével és rendszerezésével. Nem kétséges, hogy ez a Magyarországon feldolgozott és kiadott anyag a későbbiekben nagy segítségére lesz a kutatóknak.

1971-ben a szovjet olvasók nagy érdeklődéssel fogadták Magyarország történetének első kötetét Susarin, Averbuch, Iszlamov, Piszarev és Szmirin szerkesztésében. Ez a szovjet történettudomány első kiadványa, amely három kötetben kíséri nyomon a magyarok történetét a legrégebb időktől napjainkig.

A kötet szerzői Magyarország társadalom- és gazdaságtörténetének számos más problémájával együtt Mária Terézia úrbérrendezését is érintették. Gazdag tényanyag tanulmányozása révén arra a következtetésre jutottak, hogy „az úrbérrendezés mindenekelőtt a jobbágyság harcának az eredménye, akik kezükben fegyverrel léptek fel a feudális kizsákmányolás ellen”.²⁶

Ámde az első kötet vajmi keveset mond arról, milyen következményekkel járt a rendezés a parasztok számára. Az urbárium különböző büntető rendszabályokat helyezett kilátásba a jobbágyság ellen, korlátozta erdőhasználatukat, vadászatukat, kereskedelmüket, borkészítésüket, és több más kérdésben is korlátozásokat tartalmazott. Pontatlannak kell tekintenünk azt az állítást is, hogy „a reform végrehajtása nyolc évre elhúzódott, és csak 1774-ben ért véget”.²⁷ Az északkeleti megyékben a rendezés végrehajtása 1775 végéig, helyenként pedig egészen 1786-ig tartott.

Figyelemre méltó Karol Rebro szlovák történész érdekes monográfiája.²⁸ Vizsgálatainak nagyobb része a jelenleg Szlovákiához tartozó Pozsony, Nyitra, Zólyom, Hont, Trencsén, Árva, Liptó és más megyékre vonatkozik. Az úrbérrendezés kori földek osztályozásának tárgyalásakor a szerző összehasonlítás céljából gazdag anyagot idéz más megyékből is, többek között a számunkra kiváltképp érdekes Beregből, Máramarosból, Ungból és Ugocsából (114–115. o.).

Könyvünkben felhasználtuk különböző statisztikai kiadványok²⁹ és törvénygyűjtemények³⁰ anyagát, valamint Thirring Gusztáv könyvét a magyarországi népesség II. József korabeli összeírásának eredményeiről.³¹

A Thirring Gusztáv által összegyűjtött statisztikai anyag számunkra különösen érdekesnek és értékesnek bizonyult, mivel összesíti az 1787. évi összeírás számos különálló kimutatását. Így részletes tájékoztatást nyújt arról, mennyi lakosa volt az egyes megyéknek az 1720., 1850. és 1910. évi összeíráshoz viszonyítva, hány falu, város, ház és lakos jutott egy négyzetkilométerre.

Az 1787. évi összeírás a katonakötelesek számának meghatározása céljából készült. Ezért az 1–12 éves, 13–17 éves és ennél idősebb férfilakosság számbavételére fordítja a fő figyelmet. Fényes Elek könyvének adatai például arról tanúskodnak, hogy Mára-

²⁶ История Венгрии, т. I. Москва, 1971. 468.

²⁷ История Венгрии, т. I. Москва, 1971. 468.

²⁸ REBRO, 1959.

²⁹ FÉNYES: Magyarország népessége a practica sanctio korában. XII. k. Budapest, 1896.

— Történeti statisztikai közlemények. I. k. Budapest, 1957.

³⁰ Corpus Juris Hungarici, 1657–1740. évi törvények. V. k. Budapest, 1900.

³¹ THIRRING, 1938.

maros megyében 1785-ben 8449 nemes rendű férfi élt.³² Thirring Gusztáv szerint két év múlva már 1309-cel kevesebb nemes volt a megyében.³³

A népsűrűség kiszámításakor Thirring Gusztáv nem vette figyelembe az önrendelkezésű városokat, mert úgy vélte, hogy nem befolyásolják az egész országnak és annak a megyének a népsűrűségét, amelyben voltak. Debrecent hozta fel példaként, amelynek négyzetkilométerenkénti népsűrűsége 31 ember volt, akárcsak Bihar megyéé. Ugyanez mondható el más városokról is: Szeged népsűrűsége 27, Szabadkái 21. Ha azonban figyelembe vette volna a nagy népsűrűségű városokat, például Besztercét (401 ember), Budát (390 ember), Komáromot (380 ember), Egert (276 ember) és másokat, akkor nagyobb lett volna az országos átlag. Ezért az 1787. évi összeírás adatai csak óvatos körültekintéssel, megfelelő felülvizsgálat után használhatók.

Magyarország — Kárpátalját is beleértve — agrárviszonyainak kérdéseivel a múltban különböző polgári és polgári-liberális irányzatok képviselői foglalkoztak. Mindannyiukat az az óhaj vezérelte, hogy igazolják az uralkodó osztályok jogát a dolgozó tömegek kizsákmányolásához. A nemesi-polgári történetírás nem foglalkozott kellően a néptömegek szerepével, ezzel is az uralkodó osztályok jelentőségét igyekezve bizonyítani.

Acsády Ignác polgári-liberális történész „A magyar jobbágyság története” című könyvében többek között az úrbérrendezéssel is foglalkozott. Találónan értékelte a reformot, amikor azt írta, hogy az nem ártott a földesurak érdekeinek, és nem érintette a feudális viszonyok alapjait.³⁴ A magyar nemesség eleinte a haza bukásának tekintette a reformot. Acsády Ignác azonban nem vette figyelembe, mennyire megváltozott az uralkodó osztályok hangulata, amikor meggyőződtek arról, hogy számukra kevésbé veszélyes az úrbérrendezés. Acsády általában idealizálta Mária Terézia császárnőt, így nem foglalkozott azzal, hogy a Habsburgok a monarchia nemzeti kisebbségeinek elnyomói.

Acsády világnézetileg a középpolgárság és az elpolgáriasodott középnemesség álláspontját fejezte ki. Ez akadályozta abban, hogy tisztán lásson egész sor történelmi problémát. Mindamellett, ha kritikus szemmel vizsgáljuk az anyagot, a könyv ma sem veszített tudományos értékéből. A mű nagybirtokellenes és egyházellenes irányzata a szerző történelemszemléletének antifeudális voltáról tanúskodik.³⁵

Érdeklődésre tarthat számot a Mária Terézia korabeli úrbérrendezés szempontjából Petrovnak, a pétervári egyetem tanárának 1908-ban megjelent kis könyve is.³⁶ Az teszi értékessé, hogy a szerző leírja a ruszin és a szlovák urbárium törzslapjait, bizonyos megjegyzéseket fűz a törvénykönyv nyelvezetéhez, mellékeli az ismeretlen szavak és az archaizmusok kyszótárát. A szemléletesség kedvéért a mellékeltek közé helyezi néhány úrbéres okmány szövegét. Nem tagadja, a parasztforrongások a reform végrehajtására készítették a bécsi udvart. Véleménye szerint a néphez közel álló emberek állították össze írásban a helyszínen a parasztok nyilatkozatait arról, hogy nincs kifogásuk a rendelkezés ellen. A Kárpátontúli Területi Állami Levéltárban nagyon sok ilyen elismervényt találtunk a járási főszolgabírók előre megfogal-

³² FÉNYES, IV. k. 187.

³³ THIRRING, 1938. 62.

³⁴ ACSÁDY 1950. 243.

³⁵ Историография нового времени стран Европы и Америки. Москва, 1967. 558—559.

³⁶ Петров, 1908.

mazott sablonos szövegével. Az ugyanazzal a kézírással, azonos papíron, egyező tartalommal készült iratok a látszatjólét formális bizonyítékául szolgáltak. A járási főszolgabírák ezek alapján továbbították jelentéseiket felsőbb szerveiknek. Ráadásul az elismervényt aláírásával igazolta a falu bírása és két módos lakosa. A legszegényebb néprétegek rendszerint nem is tudtak ezekről az írásokról.

A társadalmi és gazdasági fejlődés objektív folyamatainak értelmezésében nem jutott tovább Petrovnál Micjuk ukrán polgári történész sem.³⁷ Kárpátalja történetének tanulmányozása közben Micjuk sem vette észre az osztályharc jeleit. A népjogokért síkraszálló harcosok az ő szemében „köztörvényes bűnözők”.³⁸

Könyvünk megírásának metodológiai alapjául a marxizmus – leninizmus megalapítóinak, főleg V. I. Leninnek „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban”, „A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905–1907-es, első orosz forradalomban”, „Az agrárkérdés és a »Marx-kritikusok«”, „Kik azok a »népbarátok« és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen” című művei, továbbá Marx „A tőke”, Engels „Harc Magyarországon”, „Magyarország”, „A demokratikus pánszlávizmus” című műve és más alkotások szolgáltak.

V. I. Lenin, Marx és Engels elméleti tételeit továbbfejlesztve, meggyőző erővel tárta fel a feudális gazdasági rendszer lényegét, fő jellegzetességeit és sajátosságait. „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban” című munkájában behatóan elemezte a természeti gazdálkodás egyszerű árutermeléssé változásának gazdasági folyamatát. Az árutermelés története arról tanúskodik, hogy bármilyen termelési módnál a csere alapja a társadalmi munkamegosztás és a termelési eszközök bizonyos tulajdonformája. Emellett az egyik árutermelő gazdasága piacul szolgál a másik számára. V. I. Lenin hangsúlyozza, hogy már az egyszerű árugazdaság megköveteli a társadalmi munkamegosztás, tehát a belső piac bizonyos fejlettségi fokát. A belső piac keletkezési elméletének fejlesztésekor tudományosan bebizonyította, hogy a tőkés termelés belső piaca a kis földtulajdonosok rétegződésének folyamataiban keletkezett, és ez a folyamat még a feudalizmusban megkezdődött. A faluközösség felbomlása és a parasztság rétegződése ahhoz vezetett, hogy kialakult egyfelől a falusi burzsoázia, másfelől a falusi szegénység.

Magyarország és természetesen az egykor hozzátartozó Kárpátalja agrárviszonyainak tanulmányozása szempontjából nagy jelentősége van V. I. Lenin „A vas a parasztagazdaságban” című művének is. Lenin hangsúlyozta, hogy „Magyarország tudvalevően nemcsak földrajzilag áll igen közel Oroszországhoz, hanem a reakciós földbirtokosok mindenhatósága tekintetében is, akik átmentették a középkorból óriási kiterjedésű földbirtokaikat.”³⁹

A parasztság társadalmi és gazdasági helyzetének az 1767–1775-ös úrbérrendezésnek ilyen szemléletű tanulmányozását elősegítette számos levéltári okmány felhasználása. E mű megírásának fő forrásául a Kárpátontúli Területi Állami Levéltárnak és munkácsi fiókjának az állománya szolgált. Sok fontos anyag az utóbbi ideig nem volt rendszerezve és előkészítve a felhasználásra. Ezzel magyarázható, hogy e könyv-

³⁷ Мицюк, 1936., 1938.

³⁸ Мицюк, 1938., 2. т. 290.

³⁹ LENIN Összes Művei. 23. k. 1969. 378.

ben idézett okmányok többségének adatai először kerülnek a tudomány nyilvános-
sága elé.

A levéltári kútfők megismerése lehetővé tette sok esemény indítékának feltárását, számos jelenség körütekintőbb tanulmányozását, e jelenségek lényegének feltárását, mennyiségi és minőségi átmeneteik elbírálását.

A XVIII. századi Magyarországnak és egyes megyéinek a gazdasági s politikai életét jellemző okmányok között sok a különféle törvény.⁴⁰ Az egyik vagy másik törvény meghozatalát előidéző okok és feltételek megértése szempontjából nem elég, ha csak a szövegét ismerjük. Kiegészítő dokumentumok segítségével gyakran sikerül nyomon követni a törvény előkészítésének folyamatát. A törvények ilyen kiegészítésül szolgált Dus András naplója (diáriuma), amely 71 oldalon napról napra részletesen leírja az 1751. évi pozsonyi országgyűlés munkáját. Ezen az országgyűlésen viharos viták közepette tárgyalták a paraszti adóterhek emelésének kérdését. Mária Terézia itt végleg meggyőződött arról, hogy elengedhetetlenül szükséges az agrárreform, és hamarosan utasítást adott előkészítésére.

Tudományos szempontból igen értékesek azoknak a megyegyűléseknek a jegyzőkönyvei, amelyeken az úrbérrendezés különböző előkészületi intézkedéseit tárgyalták. A jegyzőkönyvek elárulják, kinek az érdekében készült az urbárium.

A törvények és az előkészítésükkel s végrehajtásukkal kapcsolatos okmányok elemzésekor nem szabad megfeledkeznünk ezek osztálytermesztéről.

Magyarország társadalmi és gazdasági helyzetének elemzése szempontjából fontosak azok a statisztikai adatok, amelyeket az állam a lakosság összetételének és vagyoni helyzetének, az adóterhek nagyságának és a katonakötelesek számának megállapításához stb. nem nélkülözhetett.

A Pragmatica Sanctio korától kezdve különböző adatokat sorol fel az 1896-ban kiadott statisztikai gyűjtemény.⁴¹ E statisztikai adatok lehetővé tették azoknak a demográfiai változásoknak a tanulmányozását, amelyek a XVIII. század elején mentek végbe Magyarországon. A természetes népszaporodás és a halandóság alakulása szorosan összefügg a társadalmi és gazdasági tényezőkkel, az ország gazdasági fejlődésével. Ezért a demográfiai adatok a kárpátaljai falvak szántóföldjeinek, irtványföldjeinek, rétjeinek és szőlőinek nagyságát, a parasztok és a földesurak jövedelmét jellemző adatokkal együtt megfelelő következtetések levonását teszik lehetővé.

Sajnos a „Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában” című kiadvány a pozsonyi köből helytelen meghatározása miatt kétszer annyi szántóföldet mutat ki átszámítása szerint, mint amennyit összeírtak. Ezért e könyv adatai csak igen nagy elővigyázatossággal használhatók, más forrásokkal való egybevetés mellett.

Nagy segítségünkre voltak a következő fondok anyagai: Ung, Bereg és Ugocsa megye főispánjainak iratai.

Ez a három fond együvé sorolható, mert az okmányokat leadó megyei hivatalok a fennhatóságuk alatt álló területeken azonos teendőket végeztek. A főispánok és a hatósági körükbe tartozó hivatalok voltak azok a felső politikai és közigazgatási

⁴⁰ A hatályos magyar törvények gyűjteménye. Budapest, 1900; Corpus Juris Hungarici. 1657–1740. évi törvénycikk. Budapest, 1900.

⁴¹ Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. XIII. k. Budapest, 1896.

szervek, amelyek a megyék egész politikai, gazdasági, közigazgatási és bizonyos mértékben katonai életét irányították.

Az említett fondok levéltári anyagának tanulmányozása alapján sikerült meghatározni a megyei és a járási közigazgatási hivatalok tevékenységének jellegét. Egyfelől ide érkeztek a királyi helytartók leiratai – rendelkezései, körlevelei, másfelől a kizsákmányolással elkésérített jobbágyok panaszai és kérvényei.

A helytartótanáctól érkezett rendeleteket a helyi közigazgatási hivatalok nem siettek végrehajtani. Arra törekedtek, hogy a paraszt útját elzárják az uralkodó felé.

Olyan hivatalos okiratok, mint amilyen Mária Terézia körlevele III. Károly haláláról és az ő trónra lépéséről, helytartótanács és a katonai biztosok parancsai a hadiadó-hátralékok behajtásának szükségességéről, azonkívül a nemesi kiváltságokat adományozó császári oklevelek, a hatóságok rendelkezései az úrbérrendezés megkezdéséről és a végrehajtásánál előforduló akadályoztatások megbüntetéséről a Habsburg monarchia külső és belső helyzetét jellemzik.

Az írásos források nagyobb része a földesurak életét és érdekeit tükrözi. Ilyenek a robotnyilvántartási kimutatások, a földesúri gazdaságok jövedelemkimutatásai, az uradalmi intézők jelentései a végrehajtásokról, a földesurak kérvényei a szökött jobbágyok visszatérítése ügyében, szerződések jószághizlalás engedélyezésére az uradalmi erdőben stb.

Az úrbértörvény végrehajtását a megyei és a járási hivatalok nagy előkészítő munkája előzte meg. E körülmény folytán több okmányból is tájékozódhatunk afelől, milyen magatartást tanúsítottak az egyes osztályok a rendezés iránt. Ezek közé tartoznak az ispánok beszédei az úrbérrendezésről, a lakosság és a vagyon összeírásának, a földek minőségi osztályozásának jegyzőkönyvei, a parasztok tiltakozásai az úrbérrendezés ellen, a járási főszolgabírók jelentései az úrbáriumok bevezetéséről a falvakban.

A felsorolt fondok okmányait vizsgálva figyelemmel kísérhetjük a parasztság röghöz kötésének menetét, meghatározhatjuk a lakosság különböző rétegeinek helyzetét, az állami adó nagyságát. Az adóügyi okmányok közül figyelemre méltók a megyei hadipénztárak bevételi és kiadási költségvetései, az állami adó számfejtési táblázatai, az állami szőlő-, rét- és szántóföldadó.

A parasztok számtalan panasza és a feudális szolgáltatások legalább részleges elengedése ügyében benyújtott számtalan kérvény tanúskodik arról, mennyire súlyos volt az adóteher.

A társadalmi rétegződés elmélyülésével párhuzamosan egyre részletezőbbekké válnak a lakosság gazdasági és társadalmi helyzetét jellemző okmányok. Ezek közé tartoznak az összeírási lapok, a lakosság összeírásának végrehajtására vonatkozó utasítások, az adózók listái, a jobbágyok elzálogosításáról és az új telepések feudális szolgáltatásainak elengedéséről szóló oklevelek, az állami birtokok prefektusainak és a földesuraknak kommutációs szerződései a jobbágyokkal, a jobbágyok panaszai saját földesurukra, aki elűzte őket a földjükről.

Beható képet nyújtanak a kárpátaljai falu úrbérrendezés előtti parasztságának életkörülményeiről a parasztok vagyoni helyzetét megállapító kilencpontos kérdőívek, továbbá a parasztok folyamodványai, amelyekben kártérítést kérnek a közmunkák végzése közben elpusztult jószágukért.

Sok forrásanyag utal a dolgozó tömegek társadalmi és gazdasági felszabadulásért folytatott harcára. A bírósági tárgyalások jegyzőkönyveiből kiderül, mi idézte elő a parasztok antifeudális megmozdulásait, milyen módszerekkel és eszközökkel küzdöttek elnyomóik ellen.

Az osztályharc megismerése szempontjából igen érdekesek a földesurak arról tanúskodó beadványai, hogy a parasztok megverték vagy megölték a hajdúkat, s mellettük a parasztok panaszai a földesurakra az úrbértörvény megsértése és a hivatalnoki visszaélések miatt. Leleplező erejűek a földesúri birtokok alkalmazottainak arról szóló feljelentései, hogy a jobbágyság megtagadták a dézsma fizetését, valamint azok a jegyzőkönyvek is, amelyek az uralkodó osztályok és a hatóság képviselőinek megsértésével vádolt parasztok kihallgatásakor készültek.

A belkereskedelem helyzetét jellemzik különféle árucikkek árjegyzékei és a vásártartási jogot biztosító királyi oklevelek.

Az úrbérrendezés várható következményeiről és a felvilágosult abszolutizmus korának állami intézkedéseiről szóló, levél jellegű okmányok igen értékes forrásanyagul szolgálnak a szóban forgó időszak belpolitikai és gazdasági történetének vizsgálatához.

Kevesebb okmány tükrözi a parasztság társadalmi és gazdasági helyzetét Ung, Ugocsa és Bereg megye alispánjának fondjában. A magyar megyék alispáni hivatalai a XIX. században alakultak meg, ezért a földek vásárlásáról, eladásáról és bérbeadásáról szóló okmányaik, adókimutatásai és községi költségvetéseik főleg a parasztság úrbérrendezés előtti és utáni helyzetének összehasonlításához szolgálhatnak bizonyítékkul. A dolgozók súlyos helyzetéről tanúskodnak az árverések jegyzőkönyvei, amelyek bizonyossága szerint olykor eladták az adós paraszt minden vagyonát.

Könyvünk szempontjából legérdekesebb az úrbéri bíróság fondja. Ennek anyagát 1772-től, vagyis az úrbéri ügyek kivizsgálására a megyeszékhelyeken alakított bíróságok működésének kezdetétől gyűjtötték össze. Az okmányok jelentős részét alkotják az urbárium latin, német, szlovák, román, magyar és ruszin nyelvű, nyomtatott körlevelei. Ezekhez mellékeltek az úrbéri tabellákat, amelyek rendkívül értékesek a parasztság gazdasági helyzetének megítélése szempontjából: elárulják a belsőség, a külsőség és a rét nagyságát, hány napi gyalogos vagy ígás robotot dolgozott le a jobbágyság, mekkora a pénz- és a terményjáraadék. Az úrbéri tabellák segítségével megállapítható, kötöttek-e a földesurak és az állami birtokok prefektusai kommutációs szerződéseket a paraszttal, milyen minőségű az egyik vagy másik falu földje. Az úrbéri tabellák összehasonlítása az előző évek összeírási kimutatásaival lehetővé teszi annak a tisztázását, milyen irányban változott a feudális járadaék.

Az úrbérrendezést az országgyűlés megkerülésével, rendeleti úton hajtották végre, a megyék várható ellenállása miatt királyi biztosok kiküldésével. Úgy sem ment volna a dolog, ha a paraszttömeg a sarokba nem szorítja és az uralkodótól katonai segítséget kérni nem kényszerítik a földesurakat. A királyi biztosok jegyzőkönyveiből kiderül a dolgozók teljes jogfosztottsága. E jegyzőkönyvek bizonyos mértékben kiegészítik a paraszttömegnek azokat a kereseteit és panaszait, amelyeket az úriszékekhez és a megyei törvényszékekhez nyújtottak be.

Az öt koronaváros levéltárának fondjában számos okmány tanúskodik Huszt, Técső, Visk, Sziget és Hosszúmező lakosainak problémáiról. Számos okmány tudósít a városlakóknak és a városok önrendelkezési szerveinek jogaikért és kiváltságaikért

folytatott kitartó küzdelméről. A koronavárosok belügyeibe enged betekintést az a rengeteg kérvény, melyet a magyar királyokhoz intéztek kiváltságaik megerősítése ügyében, azonkívül a városlakók panaszai a kibírhatatlan feudális terhekre és a városokban elszállásolt katonai alakulatokra fosztogatásaik miatt. Értékes forrásanyagok a városi előjárók és polgármesterek kimutatásai, amelyek a városok gazdasági életének különböző oldalait érintik. Tartalmazzák az elkészült és kijavított utak számát, a városok bor- és sókereskedelmi jövedelmét, az erdők védelmének és tisztításának adatait.

Jelentősen bővítik a városok életkörülményeire, a jogaikért és kiváltságaikért folytatott harcukra vonatkozó anyagot Ungvár és Beregszász polgármesterének, valamint Munkács főbírájának fondja.

A XVIII. században a városok lakosságának osztályösszetétele igen változatos volt. Ungvárott, Beregszászban és Munkácson a nemeseken, az iparosokon és kereskedőkön kívül feudális függő parasztok, főleg házas és házatlan zsellérek éltek. Az ungvári jobbágyság a kincstári uradalomhoz, a beregszásziak és a munkácsiak Schönborn birtokához tartoztak. Közigazgatásilag ezek is, azok is városuk polgármesterének voltak alárendelve. A polgármesterek és a főbírók legtöbb okmánya a városi hatóságok építő és városrendező tevékenységét tükrözi. A városi gazdaságok intézőinek az évi bevételekről és kiadásokról készített számadásai, valamint az adóhivatalok pénzügyi kimutatásai segítségével megállapíthatjuk, mekkora volt a pénzügyi helyzet, annak teljes összege és az adóhátralék. Az említett fondokban őrzött XVIII. századi okmányok természetesen nem festhetnek minden vonatkozásban teljes képet a városok életéről. Ennek ellenére olyan fontos tényanyagot tartalmaznak, amelyet a rendszerezett forrásanyagban nem mindig sikerül felfedezni. Ilyenek például a lakosok családi és utóneve, a különböző „vétségek”, a hatóságoknak való engedelmség megtagadása miatt kirótt testi fenyegetések.

Ung megye közigazgatási bizottságának, a taracközi járási főszolgabírósnak és az ungvári államkincstári birtok igazgatóságának a fondja kevesebb társadalmi és gazdasági vonatkozású okmányt tartalmaz.

Ung megye közigazgatási szerveinek nagyon kevés okmánya maradt fenn a XVIII. századból, ezek is Ungvár, Nagyberezna, Szerednye és Záhony vásártartási engedélyeire és rendjére vonatkoznak.

Érdeklődésre tarthatnak számot az adóügyi okmányok, mindenekelőtt a taracközi járási főszolgabírósnak iratai között fennmaradt hadiadóügyi írások.

Beható ismereteket nyújtanak az ungvári államkincstári birtok adminisztrációs és gazdasági tevékenységére vonatkozóan az adminisztrátor prefektusok rendelkezései, a birtok raktárnokainak negyedévi elszámolásai az építőanyagok bevételéről és kiadásáról, az erdőigazgatóság pénztárgyűjtői, valamint az úrbéri szolgáltatások fejében a parasztok által kivágott fa mennyiségéről készített kimutatások.

Ezek az iratok azonban a XVIII. és a XIX. század fordulójára vonatkoznak, ezért csupán kiegészítésként idéztünk belőlük.

Az eddig felsorolt fondok és a bennük őrzött okmányok különböző állami hivatalok tevékenységébe engednek bepillantást, s így az ország lakosságának legnagyobb részét képező parasztsággal szemben gyakorolt állampolitikát tükrözik.

Ámde mindez nem volna elegendő a szóban forgó megyék társadalmi és gazdasági életének beható tanulmányozásához az említett időszakban. Az állami levéltárak anya-

gait sok fontos vonatkozásban egészítik ki a családi levéltárak, mindenekelőtt a gróf Schönbornoké és a báró Perényi családé, valamint az egyházi és a kolostori irattárak.

A főnemesi gazdaságok kialakulásának és fejlődésének a tanulmányozása semmiképp sem elhanyagolható. Ezekben a gazdaságokban olyan jellegzetes folyamatok mentek végbe, amelyek nemcsak Magyarországra, hanem „a második jobbágyság” államaira is jellemzők. Ezért a báró Perényiek és gróf Schönbornok családi levéltárában őrzött iratok közzététele segítséget nyújthat a kutatóknak az egész kárpáti térség főnemesi gazdaságaival kapcsolatos problémák tanulmányozásában.

Báró Perényiek irattára az egyik legrégebb és legértékesebb fond. 1400-zal kezdődik. Régi eredetűek a későbbi (XVII – XIX. századi) okmányok is. Az uradalmi intézők év végi zárszámadásai, a feudális szolgáltatások nyilvántartása, a munkajáradék-nyilvántartó könyvek, a bárók levelezése rokonaikkal, barátaikkal és üzletfeleikkel, valamint a vagyoni jogi peres ügyekben hozott bírósági ítéletek és más okmányok segítségével figyelemmel kísérhetjük a főnemesi gazdaság fejlődését, megfigyelhetjük azt, hogyan vált árutermelő gazdasággá.

A dolgozók súlyos társadalmi és gazdasági helyzetét tükrözik az úriszék és a megyei törvényszék jegyzőkönyvei a parasztok kihallgatásáról, azonkívül a bírósági ítéletek, a bárók és más földesurak elismervényei arról, hogy kölcsönös pénzüszárolás révén megkapták vagy visszakapták jobbágaikat.

A bárói birtokok ügyvitelének, kiváltképpen a számadó okmányoknak az egységesítése az úrbérrendezés után bizonyos mértékben megkönnyíti azoknak a kutatóknak a feladatát, akik ennek a fondnak az anyagával foglalkoznak.

Alakilag és tartalmilag sok tekintetben hasonlítanak a báró Perényiek fondjának irataira a munkácsi – szentmiklósi uradalom fondjának okmányaihoz, amelyeket a Kárpátontúli Területi Állami Levéltár munkácsi fiókja őriz.

A XVIII. századi főnemesi gazdaságok, köztük a munkácsi – szentmiklósi uradalom jellemző sajátossága a jövedelem növelésére való törekvés. Ezt segítette elő az élénk részvétel a kereskedelemben és a béresek alkalmazása. Ezt igazolják a különféle adóbevallások, a béresek listája és a bér összegének a jegyzékei, az uradalmi alkalmazottak tevékenységének ellenőrzési jegyzőkönyvei, a bevételi – kiadási könyvek az uzsorásokkal kötött szerződések, az élelemkiadási utalványok, a pénzkölcsönfelvételi kötelezvények, az intézők jelentései a béresekkel való elszámolásról.

Az osztályharc kiéleződésére világítanak rá a rendkívül értékes börtönokmányok, amelyekbe a bebörtönözött nevén és foglalkozásán kívül beírták a börtönbüntetés okát és tartamát is. Az év végi jelentések arról tanúskodnak, hogy az uradalom börtöne soha sem volt üres. Sokan ültek benne engedetlenség, bűjtogatás vagy lázadás miatt. Ezeket az adatokat kiegészítik a vádlottak, a kárvallottak és a tanúk kihallgatásának jegyzőkönyvei, azonkívül az uradalmi bizottságok üléseinek jegyzőkönyvei a nemesek és a parasztok közötti vitás ügyek rendezéséről, valamint a peres ügyek nyilvántartási aktái.

A családi levéltárakban őrzött okmányok arra is rávilágítanak, milyen súlyos terhek neheztek a jobbágyságra, mennyi élelmet, takarmányt és szekeret tartozott adni egy-egy község katonai szükségletekre, amit beszámítottak a parasztság által fizetett állami adóba.

A parasztok panaszaikban a földhiány, az adóterhek, a fizetésképtelenség és az uradalmi alkalmazottak erőszakoskodásai miatt emelnek szót.

A munkácsi – szentmiklósi uradalom és Munkács város viszonyáról tanúskodnak a szőlők, a szántóföldek és a rétek eladásáról szóló szerződések, a vadászati és a halászati jog bérleti szerződésai, a város céheinek szabályai, amelyek elsősorban gróf Schönborn érdekeit tartották szem előtt.

Az egyházi okmányok, főleg az agrárviszonyokra vonatkozó iratok felhasználása nélkül nem volna teljes az úrbérrendezés képe. Az egyházi és a kolostori parasztok kapcsolata a papsággal alig különbözött a jobbágyok és a földesurak kapcsolatától. Erről tanúskodnak a munkácsi görög katolikus püspökség fondjának okmányai is: a tized és más adók fizetési jegyzékei, a püspökség pénztárkönyvei, a templomok évi bevételeinek és kiadásainak kimutatásai, az egyházi illeték tarifái.

Értékes statisztikai anyagot képeznek az egyházközségek levéltáraiban található nyilvántartások, amelyek a hívek vagyoni helyzetére vonatkozó adatokat is tartalmaznak. Közöttük szép számmal akadnak panaszok a papokra az erőszakos adóbehajtás és más kényszerrendszabályok miatt.

A legrégebbiek közé tartoznak a munkácsi Bazil-rend fondjának okmányai. 1360-ból származó írások is akadnak köztük. A munkácsi kolostor előjáróinak és szerzeteseinek, akárcsak a görög katolikus püspökség főnökeinek szabad idejét nagyrészt kimondottan világi gondok töltötték ki: jövedelmük növelése a dolgozók, mindenekelőtt a kolostori jobbágyok kizsákmányolása révén. Érdekes, hogy nem gazdasági vonatkozású okmány a levéltárban alig akad.

A pénztárkönyvekbe és adóbehajtási kimutatásokba, többek közt a tized és az úgynevezett kereszténypénz gyűjtéséről készített kimutatásokba pontosan beírták a befolyt összegeket. Akadtak más, nem kisebb jövedelemforrások is. Mindenekelőtt a különböző szertartásokért természetben és készpénzben fizetett díjak, ezeket szintén külön könyvekben tartották nyilván.

A Kolostor-hegy lejtőjén, a rendház közelében a jobbágyok a szerzetesek számára szőlőt termesztettek, és kiváló borokat készítettek belőle. A bor egy részét a rendházfőnök és a kolostor italkiméréseiben értékesítették, a többit saját szükségleteik fedezésére tartották meg. Erről sok okmány, mindenekelőtt az eladott és a pincékben maradt bor nyilvántartása tanúskodik.

A felsorolt okmányok legtöbbje azokról a konfliktusokról árulkodik, amelyek a feudális társadalomban merültek fel, és amelyeknek egyik következménye az 1767 – 1775-ös úrbérrendezés volt.

II.

KÁRPÁTALJA TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI HELYZETE A XVIII. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

A XVIII. század eleje fordulóponthoz volt Magyarország politikai és gazdasági életében. Vereséggel végződött a magyar nép nyolcéves nemzeti felszabadító háborúja, amely II. Rákóczi Ferenc vezetésével folyt. Az országban visszaállt a Habsburg-uralom. Felmerült a kérdés, milyen helyet töltsön be Magyarország a monarchia egységes gazdasági rendszerében. A birodalom sürgős megszilárdítása érdekében szükségessé vált a zűrzavar mielőbbi megszüntetése, az anyagi veszteségek és az emberáldozatok pótlása. Az ország nagy térségei teljesen vagy részlegesen elnéptelenedtek. Legjobban a parasztság fogyatkozott meg. Ez érzékenyen érintette a földesurak érdekeit, mert az ő „hatalma, mint minden uralkodóé, nem járadékjegyzékének terjedelmén, hanem alattvalóinak számán nyugodott, az utóbbi pedig az önállóan gazdálkodó parasztok számától függött”.¹ 1720-ig Magyarország, Horvátország és Erdély lakossága együttesen elérte a 3–3,5 milliót.² A délvidék addig is a legtöbbet szenvedett a török uralomtól, és néptelen pusztasággá vált. A megművelt föld területe jelentéktelenre zsugorodott. Az elnéptelenedett területek hasznosításához munkáskezek kellettek.

Az erős hadigépezet létrehozásához szükséges pénzt a föld kincseinek teljesebb kihasználásával és a dolgozó tömegek fokozottabb kizsákmányolásával lehetett előteremteni. Nehéz idők következtek a magyar parasztságra. A földesúri hatalom erősödésével párhuzamosan növekedtek az úrbéres szolgáltatások. Az állam szintén többféle adóval terhelte a jobbágyokat. Az ő kötelességeik közé tartozott, hogy szállítás adjanak a katonáknak, ellássák őket élelemmel, felszereljék az újoncokat, saját szekereiken katonai rakományokat fuvarozzanak stb. Ezért nem meglepő, hogy a parasztság reménykedve várta a szabad kuruc idők visszatérését. A kárpátaljai falvak lakosai imádkozni sem voltak hajlandók az osztrák császárárt, mert őt okolták az adók megháromszorozódásáért. Az ehhez hasonló passzív tiltakozási formákon kívül hol itt, hol ott robbant ki az elnyomottak elégedetlensége, de ezeket a lázongásokat elszigeteltségük miatt a földesurak és a hatóságok egyesült erővel hamar elfojtották.

Az osztrák és a magyar nagybirtokosok hűséges szolgálatukért igen nagy kiterjedésű földeket kaptak a császártól, új birtokaik fokozatos betelepítésére törekedtek. A gazdaság megkárosítása nélkül tudtak hazai és külföldről telepített parasztokat költöztetni földjeikre, és hat, sőt több évre mentesítették az új telepesekeket a szolgáltatásoktól. Kiváltképpen a német telepítéseket ösztönözték a hatóságok. A bécsi udvar véleménye szerint ennek elő kellett segíteni egyfelől a helyi lakosság elnémetesedését, másfelől a katolikus egyház helyzetének megszilárdulását. A paragon heverő földek hasznosítása kedvező eredményekkel járt. A parasztok föld nélkülivé válásának és

¹ MARX: A tőke, 1973. 672.

² Magyarország története. 1907. 320.

kisajátításának még a XVII. században megkezdődött folyamata országos méretekben kissé lelassult. Óriási térségek népesültek be, és kapcsolódtak a mezőgazdasági termelésbe.³ Ámde ez lassú folyamat volt. Csak halaszthatatlan reformokkal lehetett elérni a gazdaság mielőbbi helyreállítását és fejlesztését, a föld kincseinek hatékony kiaknázását s a lakosság gyors gyarapodásához szükséges feltételek megteremtését. III. Károly ebből a célból 1712-ben összehívta az országgyűlést. A pestisjárvány miatt nagy megszakításokkal ülésező országgyűlés csak 1715-ben hagyta jóvá a 136 cikkelyből álló törvényt. Az ország kormányzásának tökéletesítése, módosítása és a jog fejlesztése szempontjából ez a törvény számottevő szerepet játszott a magyar nép életében. Az 1715-ös törvénynek, csakúgy mint az 1720. évi összeírásnak, nem a parasztság anyagi helyzetének javítása volt a célja, hanem csupán annak a földérite, kik és milyen mértékben tudják az állami adóterhet viselni. Ámde, amint ezt Acsády Ignác hangsúlyozta, nem fordított figyelmet a jobbágyság jogi vagy gazdasági helyzetének megjavítására.⁴ Ellenkezőleg, a törvény cikkelyei megengedték, hogy erőszakos eszközöket alkalmazzanak a parasztok ellen, ha más lakóhelyre akarnának költözni. A törvény 101. cikkelyének 1. §-a megtiltotta a parasztoknak, hogy a földesúr engedélye nélkül egyik megyéből a másikba költözzenek. Azokat, akik önkényesen elköltöztek vagy megpróbáltak elköltözni, letartóztatták, és visszatérítették előző lakóhelyükre. A 2. § előírta, hogy szigorúan ellenőrizték a parasztok megjelenését az új lakóhelyen. A következő paragrafusok hivatkoztak az 1556. évi törvény 31. cikkelyére és az 1659. évi törvény 70. cikkelyére. Ezek alapján büntetéssel sújtották azokat a személyeket, akiknek a hibájából a szökött parasztok nem tértek vissza előző lakóhelyükre.⁵ Igaz, hogy törvényes rendelkezések tiltották a költözködést, de a kevés jobbággal rendelkező földesuraknak érdekük volt a törvények kijátszása, s befogadták a szökött jobbágyot. Jelentős belső vándorlás indult meg a török kiűzése után.

A törvény előírányzott egészen jelentéktelen engedményeket is a jobbágyok javára. A parasztokat mentesítette ama hátralékuk és szolgáltatásaik felének megadása alól, amelyeket a Rákóczi oldalán harcolt kuruc földbirtokosok helyére került labanc földbirtokosoknak kellett fizetniük. A hátralék másik felét részletekben törleszthették.

Az országgyűlés bizottságot szervezett az ország társadalmi életének megreformálását célzó tervezetek kidolgozására. Ezeknek a reformtervezeteknek a megvalósítását azonban nyolc évre, a következő országgyűlésig elhalasztották.

1715-ben megalakult a Magyar Királyság állandó hadserege. Fenntartási költségeit a parasztokra hárították. A földesuraknak megtiltották a jobbágytelkek elfoglalását és saját uradalmukhoz csatolását, nehogy csökkenjen a hadiadó (contributio) fizetésére képes parasztpórták száma. Ha a telek valamilyen okból gazdátlanra vált, a földesúrnak más jobbágyot kellett odatelepítenie.

Ámde ezek az intézkedések egymagukban nem javíthatták meg lényegesen a Habsburgok pénzügyi helyzetét. A monarchia fizetési mérlegének hiánya 1711-ben elérte a 61 millió rajnai forintot.⁶ Az évi költségvetés felét a tartozások törlesztésére fordították. Bizonyos mérvű gazdasági stabilizáció csak pótlólagos források terhére következhetett be. Az egyik ilyen forrást Magyarország gazdasága és az innen befolyó pénz

³ Очерки новой и новейшей истории Венгрии. Москва, 1963. 45.

⁴ Acsády, 1950.

⁵ Corpus Juris Hungarici. 1657—1740. évi törvénycikkek, V. k. Budapest, 1900, 517—519.

⁶ REBRO, 1959. 15.

képezte. Az osztrák hatóságokat nyugtalanította a mezőgazdaság rendkívül nagy elmaradottsága, az alacsony munkatermelékenység, az adófizetőknek és katonáknak tekintett jobbágyok szegénysége és jogfosztottsága. A monarchia uralkodó körei ezért nagyon fontos feladatnak tekintették a parasztság anyagi helyzetének javítását. Az első lépés ezen az úton a lakosság általános összeírása volt, amelyet III. Károly 1715-ben javasolt az országgyűlésnek.⁷ Úgy tervezték, hogy az összeírást három hónap alatt végzik el. Arra számítottak, hogy az ország minden lakosának és főleg a parasztok jövedelmének nyilvántartásba vételével megteremtik a tökéletesebb adórendszer előfeltételét.

A magyarországi megyékben az adót rovások szerint vetették ki. 1699-től kezdődően Pest megyében a dica⁸ szolgált az adóegység alapjául. Mindegyik megye maga állapította meg, mit tekint egy dicának. Néha 30 forintnyi jövedelem vagy bizonyos nagyságú bevetett földterület volt egy dica. Országos átlagban egy parasztporta évi adóterhe 15–30 forint⁹ között mozgott. Összehasonlításképp jegyezzük meg, hogy Kárpátalján egy ökör 8 forintba¹⁰ került. Az egész adóösszeg két részből állt. A nagyobb rész (az egész összegnek kb. kétharmada) a hadipénztárba került, a többi, az úgynevezett házi adó a megyei hivatalokban maradt, ebből fedezték a megye szükségleteit. A házi adót, bár szintén dicák szerint és a hadiadóval együtt, de külön kezelve, változó arányban hajtották be.

Az adózók nyilvántartása céljából III. Károly rendelkezése alapján az egész országban megtették a lakosság összeírásának előkészületeit. Utasításokat állítottak össze az úgynevezett konskriptorok vagy összeírók számára. Az esetleges összejátszás megakadályozására más megyékből jelölték ki a konskriptorokat. Máramarosba Bács-Bodrogból, Ung megyébe Nyitrából, Beregbe Pest-Pilis-Solt megyéből érkeztek összeírók.¹¹

A konskriptorok a megyei hivatalok képviselőinek a segítségével láttak munkához. Felolvasták az utasításokat, és megeskették a parasztokat, hogy csakis az igazat fogják vallani, majd beírták a konskriptori könyvekbe külön-külön a városlakókat, a jobbágyokat, a zselléreket és a taksásokat.* A nemesek tiltakoztak az összeírás ellen, és megtagadtak minden felvilágosítást, ezért nem szerepelnek a nyilvántartásban. Végül következett a gazdaság: szántóföld, irtványföld, rét, szőlő, malom. Nyilvántartásba vették a malmok, a mészárszékek, az italkimérések, a kézművesek és más mesterségek jövedelmét is. Nehogy eltérések forduljanak elő a telkek nagyságának meghatározásakor, a szántó- és irtványföld mértékegységéül a köbölt, a rét mértékegységéül a kaszást és a szőlő mértékegységéül a kapást fogadták el.

A kárpátaljai megyékben végzett összeírás eredményeiről az 1. táblázat adatai tanúskodnak.¹²

A megyékben két hónap alatt végeztek az összeírással. Az anyagot Pozsonyban átadták gróf Pálffy Miklós nádornak. Ámde a városlakók, a jobbágyok és a zsellérek

⁷ Corpus Juris Hungarici. 1657–1740. évi törvények. V. k. Budapest, 1900. 487.

⁸ SÁPI, 1967. 149.

⁹ Magyarország története. I. k. 1967. 325.

¹⁰ Kárpátontúli Területi Állami Levéltár (KTÁL). 674. fond, 4. csoport, 332. ő. e. 5. l.

¹¹ PETROV, 38. 1938. 38.

* Taksások — a földesuraktól személyükben függő parasztok, akik csak pénzt — taksát — fizettek.

¹² Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. XII. k. Budapest, 1896. 20–30.

1. táblázat

Megye	Mennyiség									az összeírt városok és községek száma összesen
	város-lakó	jobbágy	zsellér	taksás	össze-sen	szántó-föld (köből)	irtvány föld (köből)	rét (kaszás)	szőlő (kapás)	
Bereg	255	1674	352	22	2303	7436	24	3340	2058	250
Ung	83	1433	201	17	1734	10446	8,5	2780	835,5	196
Ugocsa	33	738	196	9	976	3295	—	1637	676	66
Máramaros	117	2234	596	156	3103	21128	—	9897	—	129
Összesen	488	6079	1345	204	8116	42305	32,5	17654	3569,5	641

csakhamar panaszkodni kezdtek amiatt, hogy hamis a nyilvántartás. A helytartótanács elhatározta, hogy haladéktalanul ellenőrizteti a konskriptori könyveket, de a törökök ellen 1716-ban megkezdett háború megakadályozta ezt. Csak 1720-ban végeztek új összeírást. Az adózók jegyzékébe ezúttal sem kerültek be a birtokos nemesek (nobiles possessionati), a papok és a kisnemesek (nobiles sessionis). Sőt sok esetben kimaradtak azok a nem nemesek (ignobiles) is, akik a mágnások birtokain éltek és különféle kiváltságokat élveztek. Nem vették nyilvántartásba a ház nélkülieket, ugyan az összeírást portánként végezték.

Az 1715. és 1720. évi összeírás pontatlanságai ellenére rendkívül fontos történelmi dokumentum a parasztság társadalmi és gazdasági helyzetéről a XVIII. század első felében.

III. Károly 1722-ben ismét összehívta az országgyűlést. Az országgyűlés nemesi képviselőinek fő gondja az volt, hogy elismertessék saját kiváltságaikat. Az elfogadott törvény hatodik cikkelye hangsúlyozta: „Ő legszentségesebb császári és királyi felsége is legkegyelmesebben elrendeli, hogy ugyane karok és rendek, úgy a földesurak, mint bárki más is, akik nemesi kiváltságnak örvidenek, minden adózástól mindenkorra mentesek maradjanak. De katonáskodni a haza védelmére kötelesek legyenek.”¹³ Ugyanennek a törvénynek a 60. cikkelye új bírósági eljárást írt elő a szökött parasztok visszatérítése ügyében. Ennek a kérdésnek a rendezése időszerűvé vált. A parasztok családostul szökdöstek el földesuraiktól a jobb megélhetés reményében. Így akartak védekezni a kizsákmányolás ellen a kárpátaljai jobbágyságok is. 1722-ben Csuka György jobbágy családjával együtt megszökött ifjabb báró Perényi Farkastól.¹⁴ Tizenöt évig kerestette Lizák Lukács és Pap János nevű jobbágyát Pongrácz Ferenc kuzminai földesúr.¹⁵ A keresés sikerrel járt, de a bíróság nem sietett dön-

¹³ Corpus Juris Hungarici, 1657—1740. évi törvénycikkek. V. k. 1900. 571.

¹⁴ KTÁL, 60. f., 1. csop., 592. ő. e., 2. l.

¹⁵ KTÁL, 64. f., 5. csop., 201. ő. e., 1. l.

teni a földesúr javára. A helyi hatóságok ugyanis csak tessék-lássék foglalkoztak e tömeges méreteket öltő jelenséggel. A bíróságokban ülésező vagy magas állami tisztségeket betöltő földesuraknak nem állt érdekükben visszaküldeni más megyébe az újonnan érkezett jobbágyokat, hogy így megfosszák magukat e munkaerőtől. Az 1723. évi törvény 62. cikkelye azt hangoztatta, hogy a különböző megyékben birtokokkal rendelkező földesurak néha más helységekre viszik jobbágyaikat, és ez a lakosság szükségtelen átcsoportosításához vezet. Kárpátalján gyakran tette ezt gróf Schönborn, aki a XVIII. század harmincas éveiben tíz évre felmentette az úrbéres szolgáltatások alól a német telepeseket, és pénzkölcsönt adott nekik a berendezkedésre.¹⁶ Csak 1730-ban körülbelül 200 iparos és borász költözött Schönborn frankföldi birtokairól Munkácsra.¹⁷

Ennek a törvénynek az igazi értelmét a 2. § árulja el. Ez előírta az eltávozott parasztokat „visszavinni vagy az átvittek helyébe más, az adózási teher viselésére alkalmas egyének helyettesíteni”.¹⁸ A telepés új helyén sokáig ismeretlen maradt. Ezért csak pótlólagos szolgáltatásokkal tartozott földesurának.

A XVIII. század első felében Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megye a magyar királyság más északkeleti térségeivel együtt közigazgatásilag az 1723-ban létesített pozsonyi helytartótanácsához tartozott. A megyékben a közvetlen hatalmat a megyei hivatalok gyakorolták, amelyek személyi státusa 40–60 emberből állt. A főispánon és a két alispánon kívül a hivatalok státusába tartoztak a főadószedő, az adószedők a nemesi és a paraszti bíróságok bírái, egy orvos, egy levéltáros, az esküdtek, a pénztárosok és a hajdúk.¹⁹ A megyék járásokra oszlottak. A járási főszolgabírókat és helyetteseiket, valamint a szolgabírákat a helyi nemesek közül nevezték ki. A járások legfeljebb 70 községből álltak.²⁰ A paraszti bíróságok az egyes faluközségekhez tartoztak.

A vizsgálódásunk tárgyát képező időszakban Máramaros megye területe 178 négyzetmérföld volt. Nagysága szerint követte Bereg megye 67, Ung megye 59 és Ugocsa megye 22 négyzetmérfölddel.²¹

A 2. táblázat mutatja a megyék lakosságának XVIII. századi nemzetiségi összetételét az 1715. és az 1720. évi összeírás eredményei szerint.²² (Csak a családfők vannak nyilvántartásba véve.)*

Az egész lakosság 27 városban és mezővárosban, valamint 689 községben élt. A falusi és a városi lakosság fő foglalkozásának megmaradt a mezőgazdaság és a kereskedelem. A mezőgazdasági növények közül leginkább rozsot, zabot és búzát termesztettek. A gazdasági életben jelentős szerepet játszott az állattartás, mégpedig a szarvasmarha-, a juh- és a kecsketenyésztés. A lakosság főleg földművelésből és állattenyésztésből élt. A jobbágyrendszer gazdaságának alapja a földesúri öröklött

¹⁶ A KTÁL munkácsi fiókja. 214. f., 1. csop., 18. ő. e., 1–22. l.

¹⁷ Штефуровский, 1957. 206.

¹⁸ Corpus Juris Hungarici, 1657–1740. évi törvénycikkek. V. k. 1900. 623.

¹⁹ KTÁL, 4. f., 15. csop., 417. ő. e., 1. l. és 1773. ő. e., 3. l.

²⁰ KTÁL, 4. f., 5. csop., 280. ő. e., 3–4. l.

²¹ BATIZFALVI, 101.

²² Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720–21. Budapest, 1896.

* Az adatok kétesek. A kiadvány a név szerint összeírtak nevéből következtetett valamely néphez tartozásukra.

2. táblázat

Megye	Az 1715. évi összeírás adatai					Az 1720. évi összeírás adatai				
	magyar	német	ruszin	szerb és horvát	oláh	magyar	német	ruszin	szerb és horvát	oláh
Bereg	1536	2	776	—	—	1474	10	782	—	—
Ung	549	—	1185	—	—	494	—	1479	—	—
Ugocsa	755	—	206	1	—	577	—	161	1	—
Máramaros	803	8	1828	—	580	703	10	1880	—	143
Összesen	3643	10	3995	1	580	3248	20	4302	1	143

nagybirtok volt, amelyhez néha területileg különálló, de a hűbérúr tulajdonosi érdekével egyeztetett és hatalmával összefogott több falu, város tartozott. A föld a tulajdonképpeni urasági vagy uradalmi és paraszti területre oszlott. A jobbágytelek gyakorlatilag öröklődő parasztbirtok volt. Az irtvány általában az addig közösen használt határrészen egyéni munkával létrehozott birtoknak számítódott. A tételes jog szerint a földesúr felsőbb tulajdonjoga szerint éppúgy vonatkozott rá, mint az úrbéres földre. Lenin megállapítása szerint „a föld alap volt arra, hogy a paraszt eleget tehessen a földesúr iránti kötelességeinek”,²³ hogy „munkáskezet biztosítson a földesúrnak.”²⁴

A jobbágytelekhez nemcsak belsőség és szántóföldi rész tartozott, kiterjedtek rá mindazok a jogok is, amelyeket a telek használója a közös táblák vonatkozásában élvezett. Közös tulajdonnak tekintették az irtványföldet, amelyet a parasztok örökölték szüleiktől. Erdőirtáshoz akkor fogtak, ha kevés szántóföld és rét jutott, főleg az új telepéseknek. A közösség tudtával és a földesúr beleegyezésével azok a gazdag parasztok is irtották az erdőt szántóföldnek, akik ígásjósággal, megfelelő szerszámmal és fizetett munkaerő alkalmazásához szükséges pénzzel rendelkeztek. A földesurak nem tiltakoztak az ellen, hogy birtokaikon növeljék a művelhető föld területét. Annál kevésbé, mert néhány év múlva, amikor a föld már rendszeresen termett, a jobbágyok adót fizettek utána (irtásdíj). Különböző helyeken ezt az adót eltérő, de rendszerint kisebb összegekben szabták meg, mint a szántóföld- és rétheadót. Ez a helyzet eleinte kedvére volt a parasztoknak is, akik ilyen módon mentesültek az állami adóktól. A közösségek viszont egyre gyakrabban tiltakoztak az irtványföldek tulajdonosainak kivételes helyzete ellen, követelték az állami adóteher igazságos megosztását valamennyi lakos között. Az irtásföldök után is kellett a jobbágyoknak bizonyos földesúri terheket viselni, de a földesúri tulajdonjog sérelme nélkül eladhatta vagy elzálogosíthatta az irtványt, tehát éppen az irtvánnyal rendelkezhetett viszonylag szabadon. A faluközösségek sok helyütt a falu valamennyi lakosa között osztották fel az irtványföldet. Számos hasonló eset fordult elő már 1715-ben Máramaros megyében.²⁵

²³ Lenin Összes Művei. 1. k. 1963. 174.

²⁴ Lenin Összes Művei. 3. k. 1964. 171.

²⁵ VARGA JÁNOS, 1952. 31.

A termelőerők fejlődése és a további társadalmi munkamegosztás árugazdaságokká változtatta a természeti gazdaságokat. A mezőgazdasági termékeket már nemcsak a maguk szükségletére, hanem csere céljából kezdték előállítani. Az áru- és pénzviszonyok behatolása a feudális birtokokra és a parasztportákra megszüntette zártságukat és elszigeteltségüket.

Az árutermelés hatással volt a parasztság megosztásának folyamatára. Egyfelől megjelentek a jómódú parasztok, másfelől a szegényparasztok. Ide tartoznak nemcsak a házas és a házatlan zsellérek, hanem azok a telkes jobbágyok is, akik arra kényszerültek, hogy rendszeresen eladják munkaerejüket. A társadalmi megosztást a földesúrtól való függés különböző formái idézték elő. A jobbágy személyes függőségének fokát az határozta meg, hogy hol lakott és milyen lehetőségei voltak arra, hogy elhagyja a birtokot. A vagyoni megosztás attól függött, hogy a parasztnak milyen lehetősége volt az árutermelésre.

A késői feudalizmus idején a parasztság rétegződése egyrészt gazdasági tényezők hatására, másrészt pedig a hűbérúr akarától függően ment végbe. Ennek ellenére a parasztság megmaradt egységes osztállyal. Mindegyik rétege bizonyos mértékben alá volt rendelve a földesúrnak mind személyes, mind pedig anyagi tekintetben. A földesúri kisajátításnak és kizsákmányolásnak ugyanakkor az szabott határt, hogy a jobbágyoknak képesnek kellett maradnia a robot teljesítésére. A munkáját eladó zsellér nem volt szabad bér munkás.

A földesúri gazdaságok az egész XVIII. század folyamán tovább erősödtek, és amint arra Engels rámutatott, egyre inkább bekapcsolódtak a tőkés viszonyokba, gabonát, gyapjút és jószágot értékesítő nagykereskedőkké váltak. A parasztot „egyre inkább vagy elűzik a földjétől, vagy legalábbis gazdaságilag és politikailag háttérbe szorítják”.²⁶ A föld nélkül maradt népből fizetett munkaerő is adódott volna, de a robot nem került az úrnak semmibe.

Kárpátalján, akárcsak más megyékben a parasztok vagyoni helyzetüktől függetlenül bizonyos szolgáltatásokat teljesítettek földesuruknak.

A jobbágyszolgáltatásokat már a XVI. századtól kezdődően az urbáriumoknak nevezett okmányokban sorolták fel. Az urbáriumok nem védték a jobbágyokat a földesurak önkényével szemben. Az írástudatlan jobbágyok azonban rendszerint nem is sejtették, hogy vannak ilyen írások. Tudatlanságukat a földesurak önző módon kihasználták. Az 1715-ös és az 1722–23-as törvény szintén semmit sem tett a dolgozók jogi és erkölcsi helyzetének javítása érdekében. A kárpátaljai néptömegek kizsákmányolása súlyos következményekhez vezetett. A XVIII. század elején Bereg megye 31 falujában egyetlen ökör sem akadt.²⁷ Az Ugocsa megyei Talaborfalu 25 parasztja közül csak egynek volt fél telke, hétnek egynegyed, a többinek pedig egynolcad, egytized vagy egytizenhatod. A községben a felnőtteken kívül 40 gyermek is lakott.²⁸ A nehéz életkörülmények, a rossz táplálkozás különféle megbetegedéseket okoztak. Nyilván ezzel is összefügg, hogy 1742-ben a Bereg megyei Bereg községben minden

²⁶ Marx és Engels Művei. 2. k. Budapest, 1949. 418.

²⁷ Из истории бережских русинов. Русский Земледельский календарь на 1922 год, 86.

²⁸ KTÁL, 674. f., 6. csop., 515. ő. e., 2. l.

tizedik ember meghalt kolerában.²⁹ A parasztokat kiszípolozták az uzsorások is, akik háromforintos tartozás fejében elvittek egy bárányt.³⁰

Még nehezebb volt a béresek helyzete. Gyakran az Alföldre és a Dunántúlra is elmentek időnymunkára, de gyakran ott is csalódás érte őket. Szatmár megye 1733. évi munkadíjszabásának tanúsága szerint a kárpát-orsz eredetű kaszások (ruthenus falcator), ha a gazda kosztján voltak, egyhatoddal, ha pedig saját kosztjukon, akkor egy kilenceddel kaptak kevesebbet munkájukért, mint a magyar kaszások.³¹

Kárpátalján, csakúgy, mint az egész Magyar Királyság területén, a parasztság nem volt egységes osztály. Vagyoni és jogi szempontból különböző csoportokra oszlott. A legnagyobbat köztük a jobbágyság képezte. A XVIII. század harmincas éveiben csupán a munkácsi – szentmiklósi uradalom parasztjainak 93%-a gróf Schönborn örökös jobbágya volt.³²

A súlyos adóteher a XVIII. század első felében a parasztgazdaságok jószágállományának jelentős csökkenéséhez vezetett. Ez kedvezőtlenül hatott a földművelés fejlődésére, és súlyosbította a parasztok amúgy is nehéz helyzetét. A XVIII. század közepén is a parasztokra nehezedett a katonák élelmezésének és elszállásolásának a terhe. Egy gyalogos katona ellátására hetenként 5 font húst, 14 font kenyeret, ágyat, gyertyát és fát, egy lovas katona ellátására ezenfelül még hetenként 1,5 mérő zabot és 10 font szénát kellett adniuk.³³

Nincstelenség és nyomor üldözte a kárpátaljai parasztot egész életében. „Nincs se földem, sem rétem, egy talpalatnyi se” – írta a járási főszolgabíróhoz intézett panaszában Rics János, Moksay Pál földesúr jobbágya.³⁴ Íme, hogyan látja a paraszt vagyoni helyzetét két szemtanú, Nótafalusy Albert, ungvári járási főszolgabíró és Riskó Pál esküdt: „Kelecsény községbe (Ung megye) érkezünk, hogy értékeljük a házakat, amelyeket Csengeri János vásárolt. Az egyik telken találkoztunk Gurija János paraszttal, düledező viskójában. Néhány oszlopon kisebb kerítés a kukorica tárolóhelyét vette körül. Ócska csűr, a kertben egy-két nem termő gyümölcsfa.”³⁵ Rusznák János jobbágy keserűen írja az ungvári megyei hivatalnak, hogy „a levegőn és öt gyermekén kívül semmije sincs”.³⁶

A földesurak gyakran beavatkoztak a jobbágyok magánéletébe, több alkalommal döntöttek jövőjükéről. „Nem engedhetjük meg, hogy a jobbágyok és gyermekeik egyedül válasszanak maguknak mesterséget vagy szakmát”³⁷ – írta 1751-ben gróf Teleki László Máramaros megyei dolhai birtokára a jószágigazgatónak. A földesurak a legkisebb vétségért is büntettek, gyakran testi fenytést alkalmaztak. Így járt Bucskó János az Ugocsa megyei Veresmarton. Engedély nélkül tisztított meg magának egy erdőrészt, amiért Ujhelyi földesúr megbüntette.³⁸ Báró Perényi János Pál intézője

²⁹ RÉTI, 1940. 106.

³⁰ Гаджега, 1924. 83.

³¹ SÁRI, 1967. 176.

³² Шаш, 1932. 111.

³³ ACSÁDY, 1950.

³⁴ KTÁL, 4. f., 5. csop., 102. ő. e., 12. l.

³⁵ KTÁL, 11. f., 1. csop., 482. ő. e., 12. l.

³⁶ KTÁL, 4. f., 5. csop., 871. ő. e., 1. l.

³⁷ Ильницький, 1941. 40.

³⁸ KTÁL, 674. f., 9. csop., 733. ő. e., 54. l.

bíróági jegyzőkönyv tanúsága szerint „bottal háromszor fejen ütötte Tereblyák László parasztot, akinek ettől orrán, száján és fülén eleredt a vére”.³⁹ A pereskedés a paraszt számára eredménytelenül végződött.

A Kárpátok hegyvidékein és a hegyek lábánál állandó volt a munkaerőhiány. Nem volt aki megművelje a földet, kivágja és leüszttassa a fát. A földesurak különböző módszerekkel csábították a parasztokat birtokaikra, éltek az áttelepítés jogával. Az emberek toborzásával a legvállalkozóbb szellemű parasztok foglalkoztak, akik ezért kenézi* kiváltságokat élveztek. A kenéz a község előljárója és a földesúr támasza lett. A telepeket főleg a szökevények közül toborozták. Nehogy a jövőben megfosszák magukat az ingyen munkaerőtől, a földesurak az első időben felmentették az új embereket a feudális kötelezettségek alól. Szidorfalva 31 jobbágya például 6 évre mentesült mindenféle adó fizetése alól, amikor Gergely Ágoston kenéz magával vitte őket Ugocsa megyéből Bereg megyébe.⁴⁰

A kenézek jogot kaptak arra, hogy az új községeket saját családi vagy utónevükről nevezzék el. Gálfalvát a Gálfalusiakról, Dávidházát Dávidról nevezték el⁴¹ stb. Bizonyos esetekben egy községben több ember is kenézséget kaphatott rendkívüli érdemeiért. Az ungvári kincstári uradalom egy városában és 47 községében 105 soltész volt.⁴²

A kenézi oklevelet nem adták ingyen. Ebben elsősorban az állt, hogy tulajdonosa mentesül a robottól. Helyette a kenéz 4 forintot fizetett földesurának, beszolgáltatott egy nyestbőrt, azon kívül sajtot, bárányt, zabot, szénát és egyebet. Háború idején fizette a hadiadót. Az oklevelek kimondták a kenéz községi hatalmának örökölhetőségét. A földesúr nem ellenezte a kenéz gazdagodását, így tulajdonképpen elősegítette a parasztság rétegződését. Ha azonban a kenéz nem tartotta be a földesúrral kötött egyezményt, akkor megfosztották oklevelétől, és közönséges jobbággy lett. Ebben az esetben visszadta a telket is, amely 1,5–2-szerese volt a közönséges jobbágyteleknek.

Az utolsó kenézi oklevelek a XVIII. század első feléből származnak. A kenézséget később megszüntették, és a kenézeket jobbágyokká degradálták. Ennek ellenére a földesurak kellő ellenszolgáltatásért bizonyos esetekben ezentúl is felmentették a gazdag parasztokat a jobbággyi kötelezettségek alól. Ezeket az embereket a XVIII. századi okmányok szabadosoknak** nevezik. 1768. április 4-én gróf Lónyay Ferenc, akinek a birtokaihoz tartozott az Ung megyei Daróc község egy része, 230 forintért szabaddá (libertinussá) tette Fülöp Péter nevű gazdag jobbágyát.⁴³ 1769. augusztus 14-én Kovács István, ugyanennek a községnek a jobbágya 300 forintért kiváltotta magát Andrássy földesúrtól.⁴⁴ Ugyanennyit fizetett Szintay földesúrnak Tudósi István Ugocsa megyei velétei paraszt.⁴⁵ A paraszt gyakran nem tudta előteremteni a szükséges

³⁹ KTÁL, 674. f., 9. csop., 2059. ő. e., 1–3. l.

* Kenéz, soltész — német, illetve szláv telepes falvak előljárója, bírása.

⁴⁰ LEHOCZKY, 1918. III. k. 733.

⁴¹ LEHOCZKY, 1918. III. k. 140.

⁴² Деже, 81.

** Szabadosok — parasztok, akik a király vagy a földesúr szolgálásáért földet kaptak, és mentesültek a feudális szolgáltatásoktól.

⁴³ KTÁL, 11. f., 1. csop., 331. ő. e., 1 l.

⁴⁴ KTÁL, 11. f., 1. csop., 331. ő. e., 2. l.

⁴⁵ KTÁL, 674. f., 14. csop., 44. ő. e., 1. l.

összeget, még ha földesura hajlandó is lett volna őt felszabadítani. Az Ung megyei Sósptak községben Hódinka jobbágy csak kiskorú fia felszabadításáért 60 forintot fizetett Orosz István földesúrnak.⁴⁶ Bégányi és Gulácsay földesúr Csabai István, Mihály és András fivérek felszabadító leveléért összesen 600 forintot és mindegyiktől másfél hordó bort kapott.⁴⁷

A kenézi oklevelek lehetővé teszik, hogy bizonyos mértékben meghatározzuk, mikor kezdődött a parasztság megoszlása, a szegények és a gazdagok, a szabadok és a röghöz kötöttek megjelenése. Az oklevelek meggyőzően tanúskodnak a XIV–XVIII. századi kárpátaljai parasztság társadalmi és gazdasági helyzetéről.

A földesurak jobbágysai

A telek nagysága, a szolgáltatások jellege és a személyes függőség foka szerint a kárpátaljai megyék, csakúgy, mint az ország több megyéjének parasztjai, a XVIII. században néhány csoportra oszlottak. A legnépesebb csoportot a földesurak jobbágysai alkották. Ugocsa megye jobbágysainak 47%-a, vagyis 1140 ember a báró Perényi család, 166 ember pedig gróf Károlyi jobbágya volt.⁴⁸ A megye jobbágysainak 28%-a a középbirtokosokra dolgozott. A nemeseket jobbágysaik száma szerint csoportosították. Középnemesnek számított 5–50, kisnemesnek 1–4 jobbágy tulajdonosa. 1775-ben, az úrbérrendezés végén Ugocsa megyében 56 közép- és 114 kisnemes volt.⁴⁹ A kisnemességet a kapzsiság és a jobbágyokkal való kegyetlen bánásmód jellemezte. A jobbágyot ingó és ingatlan vagyonával együtt adásvétel tárgyának tekintették. A nagybirtokosok szívesen vásároltak a kisnemesektől jobbágyokat.

Néha a körülmények arra kényszerítették a kisnemeseket, hogy tartozásaik fejében elzálogosítsák jobbágysaikat családjukkal és telkükkel együtt. Így szerzett Schönborn egy jobbágyot Csertécen, kettőt Lehocson, hatot Orlovában,⁵⁰ hármat Ignicen. A teljes jobbágy 100, a telek nélküli 40 forintot ért.⁵¹

Kincstári jobbágyok

A XVIII. századi kárpátaljai lakosság jelentős hányadát kincstári parasztok alkották. Ung, Máramaros és Ugocsa megyében éltek. Máramaros megye csaknem teljesen koronabirtok volt, és a magyar királyi kamara igazgatta. Itt a nagybocskói uradalmat tekintették a legnagyobb állami birtoknak. Ez fa kitermelésére, tutajozására és szállítására szakosodott,⁵² Máramaros megye nemcsak fát, hanem sót is szállított. A XVIII. század második felében Szlatinán teljes kapacitással működött a Krisztina-,

⁴⁶ KTÁL, 4. f., 5. csop., 96. ő. e., 2. l.

⁴⁷ KTÁL, 674. f., 6. csop., 345. ő. e., 1–2. l.

⁴⁸ SZABÓ ISTVÁN, 1937. 165.

⁴⁹ SZABÓ ISTVÁN, 1937. 170.

⁵⁰ KTÁL, 4. f., 15. csop., 399. ő. e., 33. és 80. l.

⁵¹ KTÁL, 60. f., 1. csop., 102. ő. e., 12. l.

⁵² Мицук, т. 2. 1938. 234.

az Albert-, a Miklós- és több más akna.⁵³ A sókereskedelem és a sószállítás megszerzése az úgynevezett sókamara hárult. Ez Tiszaújlakon székelte. A só szállítására a kamara tulajdonában levő kincstári jobbágyszekereit használták. A munkaerőt a tönkrement kisnemesek szolgáltatták, akik kénytelenek voltak eladni jobbágaikat. Az ilyen üzletek előnyösek voltak a sókamara tisztviselői számára. A megvásárolt jobbágyszekerek számára lehetővé tették, hogy kiváltsák magukat a sószállításból. A pénz egy része a tisztviselők zsebébe folyt, a másik részéért fuvarosokat szegődttettek. A napi bérleti díj 10 krajcár volt. Fél évre előre fizettek: áprilisban és októberben.⁵⁴

Meg kell állapítanunk, hogy a sószállítás nem tartozott a könnyű feudális kötelezettségek közé. Hosszú időre elvonta a parasztot otthonától és családjától, gyakran a tavaszi vetés idején vagy az őszi termésbetakarításkor.

A kincstári jobbágyszekerek köteleessége volt az úgynevezett forspont, az áruszállítás is. 1771-ben Dergyuk, Obladanyuk, Dmitruk, Juranyuk körösmezei parasztok panaszt emeltek a bíróságnál amiatt, hogy az állami birtok tisztviselői hosszú időre elveszik lovaikat, kíméletlenül bánnak az állatokkal, és azok gyakran elpusztulnak.⁵⁵

Legnagyobb az ungvári kincstári uradalom volt. II. Rákóczi Ferenc és Bercsényi Miklós birtokainak elkobzása után alakult. III. Károly 1735-ben gróf Gyulay Ferencnek adományozta Ungvárt, de már öt év múlva, a gróf halála után, a város és környékének sok községe kincstári tulajdon lett, és a földbirtokosi jogokat élvező praefectus (praefectus cameralis) hatáskörébe került.⁵⁶

A Kárpátontúli Területi Állami Levéltárban őrzött okmányok között sikerült megtalálni az ungvári kincstári uradalom 60 községének összeíró lapjait (konskripcióit). A hatvan község közül három a szobránci, tíz a kaposi és 47 az ungvári járáshoz tartozott. Az uradalomnak csupán ezekben a községekben levő szántóföldjein, rétjein és erdőiben 1188 jobbágyszeker, 130 zsellér és 58 házatlan zsellér dolgozott. A robot végzéséért és más feudális kötelezettségek teljesítéséért a dominiumtól 357 3/4 telket kaptak bérbe, vagyis minden munkaképes paraszt körülbelül 1/4 telket. A jobbágyszekerek régtől fogva bírt telkei idővel elaprozódtak, a terhek miatt és igaerő szűkében sok esetben nem is törekedtek nagyobb telkek vállalására. A 3. táblázat feltünteti a telkek megoszlását az ungvári kincstári uradalom községeiben.⁵⁷

3. táblázat

Az uradalomban földdel rendelkezők száma	A jobbágyszekerek nagysága								
	2	1	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{12}$	$\frac{1}{16}$	$\frac{1}{32}$
	1	25	284	17	410	129	30	5	5

⁵³ VÁRADY, 1901. 302.

⁵⁴ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1847. ő. e., 1. l.

⁵⁵ KTÁL, 4. f., 19. csop., 91. ő. e., 1. l.

⁵⁶ SZOVA-GMITROV, 1944. 34.

⁵⁷ KTÁL, 4. f., 5. csop., 282. ő. e.; 15. csop., 396., 399., 400., 401. ő. e. stb. (a szerző számításai).

Egyes helyeken, például Nagybereznán, Perecsenben, Turjaremetén⁵⁸ és másutt, az uradalom földjeinek bizonyos részét bérbe adták a kismemeseknek. A többi szabad földet, főleg Ungvárott és környékén, szabadosok bérelték. Ezek az egynegyed és egynyolcad teleknyi földcskék szolgáltak 196 ungvári szabad polgár — szabados — megélhetési forrásául.⁵⁹

Az ungvári járás Sztricsava községében 17 jobbágy hat telekkel rendelkezett. Hétnek fél, tíznek egynegyed telek jutott. Az összeírási jegyzőkönyvekből megtudjuk a termény- és pénzjáradék összegét. A község évente 10 rajnai forintot, két zsák lisztet és 18 szekér szénát fizetett az uradalomnak, ezenkívül minden jobbágy még három köteg kendert szolgáltatott be. A kis malom használatáért külön járt 30 garas. A roboton kívül a jobbágyok minden harmadik héten kötelesek voltak elszállítani az uradalom rakományait Sztricsavából Nagybereznára és Ungvárra. Minden sertés után 6 garas, minden kaptár után 7 garas és minden juh után 3 garas folyt be az uradalom pénztárába. Ha az uradalom alkalmazottai a községbe érkeztek, a parasztok kötelesek voltak ellátni lovaikat szénával és zabbal, őket magukat pedig élelemmel vagy 30 krajcár koszt pénz fizetni.⁶⁰ Hasonló egyszeri szolgáltatásokat az uradalom valamennyi községének jobbágjai teljesítettek.

Egyházi jobbágyok

A földesurak érdekeit védte a papság, amelynek társadalmi feladata az volt, hogy engedelmességre nevelje a jobbágyokat. A papok azonban nem szorítkoztak csupán lelkipásztori teendőkre. Az egyház Kárpátalján jelentős földbirtokos is volt. A papok intézték a jobbágyok százezereinek sorsát.⁶¹ A pravoszláv főpapság 1646. április 14-én elfogadta az egyházi uniót,⁶² hogy ugyanolyan jogai és kiváltságai legyenek, mint a szertartást latinul végző katolikus papoknak. A pap földet kapott és földesúri jogokkal rendelkezett. A törvény értelmében minden hívő köteles volt neki dolgozni. A hívők fizették az egyházi tizedet, ledolgozták az úgynevezett rokovinát* és egész sor más szolgáltatást teljesítettek az egyház javára. A XVIII. században Kárpátalján a katolikusok mellett elég sok más felekezetű paraszt tartozott jogilag az egyházhoz. Közigazgatásilag a kolostorok rendelkeztek velük, ezért kolostoriaknak nevezték őket. Nyolc kárpátaljai kolostornak saját gazdasága és nagy földbirtoka volt. Ezeket a földeket a kolostorok közelében élő jobbágyok művelték meg. A munkácsi Bazil-rendháznak 1756-ban 107 ilyen dolgozója volt, köztük 29 zsellér.⁶³ Ezek az emberek a kolostor környékén levő községekben laktak: Klastromalján 35-en, Bubuliskán 36-an stb.⁶⁴ A század végén a Bazil-rendi szerzetesek már több mint 300 jobbággyal rendel-

⁵⁸ KTÁL, 4. f., 15. csop., 396., 400., 401. ó. e. stb.

⁵⁹ KTÁL, 4. f., 15. csop., 396. ó. e., 199. l.

⁶⁰ KTÁL, 11. f., 1. csop., 1082. ó. e.

⁶¹ GALÁNTAI, 1960. 7.

⁶² Документи розповідають. Ужгород, 1971. 33.

* Rokovina — évente két — húsz nap robot gyalogosan vagy egy — tíz nap igásjósággal az unitus egyház javára.

⁶³ KTÁL, 64. f., 5. csop., 125. ó. e., 1 — 4. l. (a szerző számítása).

⁶⁴ Uo. 3. l.

keztek.⁶⁵ A kolostorok több módon szereztek maguknak jobbágyokat. Egyeseket megvettek, mások a jobb sors reményében a kolostorba szöktek földesuraiktól. 1756-ban lengyelországi földesurától szökött ide idősebb és ifjabb Szucsókó. Lakóhely és föld keresése közben tudták meg, hogy Szentmiklóson a kolostor tulajdonában van egy üres telek. A prior megengedte, hogy ott letelepedjenek, de kötelezvényt kért tőlük, amelynek értelmében az idősebb Szucsókó és gyermekei a kolostor örökös jobbágyai lesznek.⁶⁶ 12 örökös jobbágyot és egy árendás telket talált Orosz György konskriptor a leleszi kolostor vagyonának összeírásakor Kiskaposon.⁶⁷

A földesúri, kincstári és kolostori jobbágyok feudális kötelezettségei alig különböztek egymástól. Ha összehasonlítjuk az úrbéri tabellákat az előző évek összeírásaival, meggyőződünk arról, hogy a kolostori jobbágyok többsége a XVIII. században elvesztette földjét, fokozatosan zsellérré vált vagy bér munkát vállalt. Például Lauka községben 1756-ban még 18 jobbágy és 9 zsellér volt, 1775-ben viszont már jobbágyot egyet sem találtak, de 33 zsellért igen, akiknek 51 pozsonyi mérő földje és 2,5 pozsonyi mérő rétje volt. Ezért 33 forintot fizettek és 594 napot robotoltak a kolostornak.⁶⁸ Mindössze fél pozsonyi mérő szántóföld jutott Klastromalja 16 zsellére közül egynek-egynek.⁶⁹

Számos tény tanúskodik arról, hogy a kolostori jobbágyok a kárpátaljai parasztság legszegényebb részének, a zselléreknek és a házatlan zselléreknek az utánpótlásává váltak. A zsellérek, akárcsak a jobbágyok, a földesurak joghatósága alá tartoztak, és bizonyos szolgáltatásokkal tartoztak nekik. Az úrbértörvények lehetővé tették, hogy a zsellérek béreskedjenek, de semmi esetre sem úrbéri kötelezettségeik terhére.

Sápi Vilmos a munkaadóhoz való viszony és a munkadíjazás szempontjából öt csoportra osztja a mezőgazdasági béreseket:

1. A huzamosabb időre elszegődők. Ide tartoznak azok, akik egyévi vagy egyhavi munkát vállaltak, és bért kaptak évi vagy havi munkájukért; 2. napszamosok és hétszamosok; 3. részesek; 4. szakmányosok; 5. summások.⁷⁰

Kárpátalján a harmadik csoport volt a legnagyobb létszámú. A kárpátaljai béresek kisebb parcellákat béreltek bizonyos árenda ellenében. A házatlan zsellérek mesterségekkel foglalkoztak, elszegődtek lovászoknak, pásztoroknak, fegyverkészítőknak, kertészeknek a nemesek vagy a városlakók birtokaira. Néha kisebb adminisztrációs teendőkkel bízták meg őket a földesúri udvarokban. A házatlan zsellérnek is függésben kellett maradnia földesurától. Amint a földesúr gazdasági vagy házi cselédje lett, az úr igyekezett kivonni az állami adó alól.

A 4. táblázatból kitűnik, milyen munkát végeztek a béresek 1741-ben Ugocsa megye egyes községeiben.⁷¹ Az erdőtulajdonosok a fakitermelésnél és leginkább a tetőfedő zsidó készítésénél alkalmaztak béreseket.⁷²

⁶⁵ Шульга, 1962. 77.

⁶⁶ KTÁL, 64. f., 4. csop., 67. ő. e., 1. l.

⁶⁷ KTÁL, 4. f., 15. csop., 401. ő. e., 73. l.

⁶⁸ KTÁL, 11. f., 1. csop., 646. ő. e., 19. l.

⁶⁹ KTÁL, 11. f., 1. csop., 624. ő. e., 20. l.

⁷⁰ SÁPI, 1967. 149.

⁷¹ KTÁL, 674. f., 8. csop., 1202. ő. e., 1–9. l. (a szerző számításai).

⁷² KTÁL, 64. f., 4. csop., 196. ő. e., 1. l.

4. táblázat

Község	A béresek																	
	száma	foglalkozás szerinti megoszlása																
	össze- sen	kis bérlő	ko- vác	bor- bély	lo- vász	pász- tor	fegy- ver- ké- szítő	va- dász	ker- tész	sza- kács	házi- szol- ga	sza- bó	állat- gon- dozó	ko- csis	mol- nár	kul- csár	nap- szá- mos	fog- lal- ko- zás- nél- küli
Nagyszőlős	80	19	1	1	11	15	3	2	4	6	13	—	3	—	—	2	—	—
Fancsika	34	16	1	2	2	12	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Keresztúr	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—
Karácscfalva	4	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Verbóc	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Salánk	8	5	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Derenkóc	3	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sásvár	10	8	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Végardószőlős	12	7	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	2
Újhely	24	7	—	—	6	7	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	—
Lipóc	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mátyfalva	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

A zselléreken és a házatlan zselléreken kívül gyakran váltak béresekké a telkes szegényparasztok is. A csekély hozamú földecske gyenge terméséből nem tudott megélni a család, ezért a szegényparasztok csoportosan és egyenként elszegődtek ideiglenes vagy állandó munkára. Leggyakrabban saját községükben, saját földesurukhoz, ritkábban gazdag falubelihez. Természetesen a feudális szolgáltatások teljesítése után. Bereg megye Kászony és Vári községében a lakosság 14%-ának nem volt földje. A zsellérek 20,9%-ának jutott a gabonának mindössze 6,7%-a és a bor 4,4%-a. A „pauperjobbágyok” 31,2%-a rendelkezett a szántóföld mindössze 30,9%-ával és a szőlő 14,1%-ával.⁷³ Tehát a községek lakosságának több mint a fele megélhetése érdekében kénytelen volt béresként dolgozni.

A dolgozók szegénységét a kíméletlen kizsákmányolás, valamint a főnemesek, a gazdag földesurak és az egyház gazdasági hatalmának növekedése idézte elő.

Jobbágyi szolgáltatások

A feudális gazdálkodási rendszer a XVIII. század első felében Kárpátalján a nagybirtokok meglétében nyilvánult meg. Ezekkel a latifundiumokkal gróf Schönborn, Teleki, Sztáray, Károlyi, Lónyay, Vicmándy, Barkóczi, báró Vécsey, Perényi és mások rendelkeztek. Gróf Teleki nagybirtoka 36 740 holdat tett ki.⁷⁴ A báró Perényi családnak csupán Ugocsa megyében 1555 hold szántóföldje és 818 hold erdeje volt.⁷⁵ Báró Károlyi Sándor a grófi címmel együtt egész sor birtokot kapott III. Károlytól, közöttük a husztit is.⁷⁶ Körülbelül száz jobbággal rendelkezett különböző községekben az ungvári jezsuita kollégium.⁷⁷

1745-ben gróf Csáky Rozália rendelkezésére összeírták tizenegy kárpátaljai birtokának ingó vagyonát: 97 sertést, 78 ökröt, 38 tehenet, 21 bikaborjút és 18 kaptárt.⁷⁸ Óriási jövedelem folyt be gróf Schönbornnak, a munkácsi – szentmiklósi uradalom tulajdonosának pénztárába, méghozzá a legkülönbözőbb forrásokból. Az úrbér, a kilenced, a boradó, a szeszes italok, az erdő, a kő, a gyapjú, a hús, a hal és rengeteg más áru eladása a XVIII. század második felében évente átlag 112 073 forintot jövedelmezett.⁷⁹

Gazdagodtak az egyház tagjai is. A papoknak földjeik, jószágaik és különféle ingatlanaik voltak. Már a XVIII. század elején „... Suszta László papnak Huklivában 8 ökre volt... Tamás papnak Gorondon 6 ökre, Demeter papnak Remetén 25 sertése.”⁸⁰ Az egyházközségek a legjobb telkekkel rendelkeztek mindenütt és a falu gazdag földtulajdonosai voltak. A föld bérbeadásából, a vallási szertartásokért befolyt összegekből és az egyházi tizedből származó jövedelem állandóan növelte a hasznosítható pénzt. Az egyházközségi plébánosok hivatalos pénzjövödelme az

⁷³ SÁPI, 1967. 189.

⁷⁴ Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область. Київ, 1969. 16.

⁷⁵ Шульга, 1962. 29.

⁷⁶ ANDORLAKI, 1861. 173.

⁷⁷ KTÁL, 4. f., 15. csop., 399. ó. e., 73. l. stb.

⁷⁸ KTÁL, 10. f., 15. csop., 51. ó. e., 2–17. l.

⁷⁹ LENOSZKY, 1880–1881. III. k. 604.

⁸⁰ Из истории бережских русинов. Русский земледельческий календарь на 1922 год. 85.

1747-től 1790-ig terjedő időszakban 100 forintról 150-re emelkedett.⁸¹ Ha ehhez még hozzávesszük a be nem vallott jövedelmet, akkora összeg kerekedik ki, amelyből szépen meg lehetett élni.

V. István magyar király még a XIII. század végén püspökségekre osztotta fel az ország területét. Az egri püspök hatalma tíz megyére terjedt ki, köztük Ung, Bereg és Ugocsa megyére is. A püspök meghatalmazottai az évszázadok folyamán behajtották ezekben a megyékben az egyházi tizedet. 1754-ig a parasztok közvetlenül a mezőn adták oda a termés tizedrészét. A pap igen sok kévét kapott, de a betakarításról és a cséplésről már magának kellett gondoskodnia. Ezért 1754-től kezdődően kicsépeelt terményben kezdték követelni a tizedet. A terményt karácsony előtt kellett elvinni a papnak. Az esketésért, a házak megáldásáért, a keresztelezésért, a temetésért baromfival, tojással, fonallal, pénzzel fizettek a hívek. „Minden egyháztag, aki az alföldön élt, köteles volt évente 2 mérő gabonát fizetni papjának és egy napot dolgozni neki. A felvidéken egy mérő gabonát vagy két mérő zabot fizettek és egy napot dolgoztak.”⁸² Ennek a felét kapta a kántor. Nem mindig sikerült összegyűjteni ezt az adományt. A nép gyakran elkergette az adószedőket, és ilyenkor „a tisztelendő atyák” radikálisabb eszközökhöz folyamodtak. A XVIII. század elején Beregszász közepén gróf Eszterházy utasítására a nép megfélemlítésére akasztófát állítottak fel. A lakosokkal közölték, hogy azok számára áll ott, akik nem fizetnek tizedet.⁸³ Az akasztófa meggyőzően figyelmeztette kötelességeire a híveket.

A XVIII. században a papok olykor egyenlőtlenül oszlottak meg a kárpátaljai községek között. Helyenként egy templomhoz 5–10 is tartozott családjával. „Iszákosság, marakodás, erkölcstelen élet, babona, lopás: ezek a fő bűnök, amelyeket leggyakrabban követtek el a papok.”⁸⁴ Mindez az emberek szeme láttára történt. A különféle terhekbe belefáradt nép gyakran megtagadta a szertartások látogatását, a papoknak végzett munkát.

A tized szép jövedelemhez juttatta az egri püspököt. Ezért nem meglepő, hogy „a munkácsi kolostor szerzetesei pereskedtek a római katolikus plébániával az adószedési jogért”.⁸⁵ Az 5. táblázatból ítélve, volt is miért.⁸⁶

5. táblázat

Ung megye szobránci járásának községei	A tized nagysága magyar forintban és krajcárban	
	Forint	Krajcár
Sárosremete	25	—
Sárosreviscse	22	—
Bonkács	14	21
Zavadka	13	—
Felsőreviscse	5	36

⁸¹ Гаджега, 1927. 110.

⁸² Кондратович, 1924. 67.

⁸³ KTÁL, 721. f., 2. csop., 12. ó. e., 1–2. l.

⁸⁴ Кондратович, 1924. 67.

⁸⁵ Кондратович, 1941. 44.

⁸⁶ KTÁL, 4. f., 15. csop., 264. ó. e., 1. l.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a XVIII. század elején a kizsákmányolás ideiglenesen kissé enyhült, mivel gondot okozott az új emberek telepítése az elnéptelenedett birtokokra. A földesurak és az egyház azonban rövideken újabb támadást indítottak a parasztok ellen, és a kizsákmányolás fokozódásával egyidejűleg az új áru- és pénzvviszonyok hatása alatt kezdtek megmutatkozni a feudális gazdaságok bomlásának tünetei. A központi hatalom próbálkozott a jobbágyság védelmével, hiszen az saját érdeke is volt. A jobbágyság és a földesurak közötti ellentétek továbbra sem csökkentek, a fejlődés fő mozgatóerejét képezték. A következő évek politikai és gazdasági eseményei ezek a fő ellentétek kísérték. A hatalom fennmaradása, biztonsága érdekében halaszthatatlan reformokra volt szükség. Mária Teréziára, Magyarország királynőjére várt az úrbérrendezés végrehajtása.

1740-ben meghalt III. Károly, a Habsburgok férfiágának utolsó sarja. Leánya és utóda, Mária Terézia külön rendeletben adta hírül, hogy az osztrák trónra lépett. Az új császárnő még trónbeszédét se mondta el, máris nagy politikai és gazdasági nehézségekbe ütközött az ország kormányzásában. A birodalmat széthullás veszélye fenyegette. A bajor csapatok Franciaország és Spanyolország támogatásával betörték Csehországba, II. Frigyes porosz király megszállta Sziléziát. Megkezdődött az osztrák örökösödési háború, amely váltakozó sikerrel nyolc évig tartott. Az eredményes hadviseléshez pénz és katona kellett. Mária Terézia mindössze 60 000 katonát⁸⁷ és 90 000 forintot⁸⁸ örökölt apjától. Magyarországon kedvező helyzet alakult ki a több évszázados Habsburg-elyomás megszüntetésére. Ámde a magyar urak nem merték kihasználni a kínálkozó lehetőséget. A függetlenség kivívásához fel kellett fegyverezni a népet. Ez a fegyver azonban bármelyik pillanatban ellenük fordulhatott volna. A monarchia megbízhatóan szavatolta létüket és hatalmukat. Ezért ingadozás nélkül Mária Terézia zászlói alá álltak, 21 600 katonaruhába öltöztetett parasztot és 10–15 000⁸⁹ főnyi fölkelt nemest vetve be trónjának megmentése érdekében. A magyar katonákat arra kényszerítették, hogy idegen érdekekért harcoljanak, a seregek ellátását pedig apáikra, anyáikra és feleségeikre hárították.

A hadműveletek megkezdődésével kapcsolatban Magyarországot négy – Dunán inneni, Dunán túli, Tiszán inneni és Tiszán túli – katonai kerületre osztották. Mindegyik kerület köteles volt mozgósítani több, mint 5000 katonát. Bereg megye rövid idő alatt 258 gyalogost és 24 lovas katonát toborzott a parasztok soraiból, és szerelt fel a parasztok terhére.⁹⁰ A háború befejezése után Bereg megye községeiben 5 ezer katonát szállásoltak el. Az első századot Muzsalyban, Bilkén és Surányban, a másodikat Debrecenben, Kászonyban, Szentmiklóson és Nagylucskán, a negyediket Huklivában, Felsőverekén és Szkotárszán, az ötödiket Beregszászban, Felső-Schönbornban és Dragovoban.⁹¹ Ezeket, az 1751. évi katonai reform⁹² értelmében regulárisává vált csapatokat az északkeleti határ védelmére és a belső rend fenntartására hagyták meg itt. A dolgozókra póthadiadót vetettek ki, hogy elláthassák a csapatokat élelemmel és takarmánnyal. A munkácsi – szentmiklósi uradalom községeinek parasztjai

⁸⁷ Magyarország története. I. k. 340.

⁸⁸ Történelmi arcképcsarnok. Budapest, 1897. 642.

⁸⁹ Magyarország története. I. k. 341.

⁹⁰ LEHOCZKY, 1880–1881. I. k. 246.

⁹¹ KTÁL, 674. f., 8. csop., 1608. ó. e., 6. l.

⁹² KTÁL, 10. f., 8. csop., 579. ó. e., 2. l.

egyetlen év alatt 353 forint hadiadót fizettek.⁹³ Ez nagy összeg volt. A parasztok az adón kívül gyakran kötelesek voltak fedezni az újoncok kiképzésének és szolgálati helyükre szállításának költségeit.⁹⁴ A jobbágyok által a hadseregek ellátására szállított takarmány és élelem (portio) értéke az 1772-től 1790-ig terjedő időszakban 1 130 000 forintról 3 millió forintra emelkedett.⁹⁵

Az esedékes hadiadón kívül a hatóságok mindenféleképpen igyekeztek behajtani az előző évek adóhátralékait is. Ugocsa megye tartozása csupán az 1735–1736. évi rendkívüli hadiadóból 1485 forintot, 59 krajcárt és 5 garast tett ki.⁹⁶ Kisebb-nagyobb összeggel maradtak adósok egyes faluközösségek: Veléte 145 forint 15 krajcárral, Salánk 136 forint 18 krajcárral, Veresmart 150 forint 16 krajcárral és így tovább.⁹⁷ A községek lehetőségeinek figyelembevétele nélkül küldték a katonákat a parasztokhoz szállásra és teljes ellátásra. Uzsok község 1770–1771. évi hadikiadásai elérték a 96 forint 10 krajcárt. Emellett 1771 augusztusától a községben elszállásolt katonák száma négyről nyolcra emelkedett.⁹⁸

Az osztrák öröködési háború megkezdésével csaknem egyidejűleg a helytartótanács szigorú leiratot küldött Ung megye megyei hivatalának, hogy haladéktalanul hajtsa be és fizesse be az államkincstárba az előző évek teljes adóhátralékát 19 019 forint összegben.⁹⁹ Minden tartalékot felkutattak a háború folytatása érdekében.

1748-ban véget ért a háború. Az aacheni béke előíranyozta a sziléziai földek átadását Poroszországnak és egy kisebb itáliai terület átengedését Spanyolországnak. Ilyen áron megmentették a Habsburg-trónt. Mária Terézia nem feledkezett meg azokról, akik támogatták ebben a háborúban, ezért csakhamar ünnepélyesen elismerte a magyar nemesség minden kiváltságát, és elsősorban teljes adómentességüket biztosította.¹⁰⁰

A katonai balsikerek arra készítették a bécsi udvart, hogy nagyobb figyelmet fordítson a hadsereg megerősítésére. Ezért az 1751. évi pozsonyi országgyűlésen ismét szóba került az adókérdés. Hosszú vita után a magyar nemesek beleegyeztek abba, hogy a korábbi 1 200 000 forint állami adó összegét 700 000 forinttal növeljék. Az állami adót az országgyűlés szavazta meg lehetőleg ellenállva növelésének, s az összeget a porták száma szerint osztották fel a törvényhatóságok között. Ennek ellenére a Kárpátontúli Területi Állami Levéltárban őrzött kimutatások az állami adók növekedéséről tanúskodnak. Nézzünk meg néhányat ezek közül a 6. táblázaton.¹⁰¹

A rendek, ha már az udvar követeléséből lealkudtak, még kevésbé voltak hajlandók a vármegyére osztott összegnél többet az állam részére s a maguk földesúri jövedelmének rovására az adózókra kivetni. A számok mégis a falvakra kivetett adó növekedését mutatják. Ennek a következő okai lehettek: háború idején a hadiadón felül kívánt hadisegély, a házi adó növelése, visszaélések. A megyékre kirótt összegben felüli

⁹³ KTÁL munkácsi fiókja. 214. f., 1. csop., 77. ó. e., 1. l.

⁹⁴ KTÁL, 678. f., 8. csop., 2011. ó. e., 1. l.

⁹⁵ Мешко, 1971. 15.

⁹⁶ KTÁL, 674. f., 8. csop., 1666. ó. e., 3. l.

⁹⁷ KTÁL, 674. f., 6. csop., 348. ó. e., 6. l.

⁹⁸ KTÁL, 4. f., 17. csop., 219. ó. e., 3. l.

⁹⁹ KTÁL, 4. f., 17. csop., 219. ó. e., 3. l.

¹⁰⁰ KTÁL, 674. f., 5. csop., 21. ó. e., 12. l.

¹⁰¹ KTÁL, 678. f., 8. csop., 1779. és 1827. ó. e. 674. f., 8. csop., 1707. ó. e.

6. táblázat

Ugocsa megyei községek	1757—1758		1758—1759		1759—1760	
	Forint*	Krajcár	Forint	Krajcár	Forint	Krajcár
Salánk	100	18	395	5	431	4
Felsősárad	2	42	12	48	17	12
Rakasz	73	39	248	51	256	—
Királyháza	24	9	75	45	91	6
Veléte	156	—	373	12	541	47
Batarcs	88	46	180	41	208	2
Csepe	20	50	84	10	104	—
Csoma	7	21	28	45	40	—
Hetény	13	—	43	57	56	—
Turc	212	15	376	—	550	35
Halmi	23	25	74	39	83	57
Összesen a megyében	2300	25	7245	29	7882	37

* Magyar forint.

többletből csak a hadiségely jutott az államnak. Mária Terézia az úrbérrendezéstől közvetlenül nem várta az adó összegének növekedését, csupán azt, hogy a földesúri kizsákmányolás és kisajátítás korlátozásával sikerül az adót teljesen behajtani.

Ezeket a „törvényesített” adókon kívül a helyi katonai hatóságok ösztönözték a lótolvajlást, a lopást és az üzérkedést. A katonai ellátás ürügyén élelmet követeltek a parasztoktól, majd másutt magas áron túladtak rajta.¹⁰² Fegyver segítségével arra kényszerítették a védtelen parasztokat, hogy ingyen szállítsák a katonai felszerelést, utakat építsenek, javítsák a várakat. Csupán a munkácsi vár javítására 3731 munkanapot fordítottak a fuvarozáson felül. Mintegy 900 deszka¹⁰³ kellett a huszti vár javításához, amit a parasztok készítettek el.

A megyei hivatalokba szüntelenül érkeztek a panaszok a katonák önkényeskedésére. Öt napig zabot és szénát fuvarozott a katonáknak Ungvárról Munkácsra Nagy Ferenc. Ámde a katonai hatóságok „elfelejtették” megfizetni munkáját.¹⁰⁴ Hasonló panaszokkal fordultak a bírósághoz Máramaros megye Kőrösmező¹⁰⁵ községének és Ung megye Kelecsény¹⁰⁶ községének parasztjai, valamint sokan mások. A parasztok keserves helyzetét csak súlyosbította az erőszakos katonatoborzás.¹⁰⁷ A különben is tönkretett parasztgazdaságok családfenntartó nélkül maradtak. Számos éven át szolgált Pálffy Lipót gyalogezredében a kárpátaljai Komonyi János, Törs András, Deák György, Balkó András¹⁰⁸ stb. Ezalatt kisgyermek, öreg szülők és védtelen asszo-

¹⁰² KTÁL, 4. f., 17. csop., 209. ő. e., 1. l.

¹⁰³ KTÁL, 60. f., 1. csop., 603. ő. e., 1. l.

¹⁰⁴ KTÁL, 4. f., 5. csop., 164. ő. e., 1. l.

¹⁰⁵ KTÁL, 4. f., 19. csop., 91. ő. e., 1. l.

¹⁰⁶ KTÁL, 4. f., 5. csop., 392. ő. e., 1. l.

¹⁰⁷ VARGA JÁNOS, 1969. 514.

¹⁰⁸ KTÁL, 4. f., 5. csop., 167. ő. e., 1—5. l.

nyok maradtak odahaza. A katonák önkényeskedése olykor a munkáskezekről megfosztott földesurak elégedetlenségét is kiváltotta. Dénes István az Ugocsa megyei Mátyfalván panaszt emelt az ellen, hogy „beleegyezése és tudta nélkül összekötözték és katonának vitték jobbágyait”.¹⁰⁹

Az állandó háborúskodás, a rombolás, az állam és a földesurak önkénye, erőszakoskodása gyakorlatilag semmissé tett minden jogszabályt, és felrúgta az erkölcsi normákat. Az állam és a földesurak minden megengedett és meg nem engedett eszköz felhasználtak a jobbágyok kizsákmányolásának rendszeres növelésére. Gróf Eszterházy Miklós azt tartotta, hogy a parasztnak a munkabéren felül semmi más sem kell adni. Noha a nép tartotta el a papját, mégsem ő, hanem a földesúr döntötte el, milyen vallású legyen a pap. A földesúr és a dolgozók úgy álltak egymással szemben, mint isten két teljesen különböző teremtménye. Az uraság felsőbbrendű lény volt. A parasztok iránti magatartását nem korlátozták sem isteni, sem emberi törvények.¹¹⁰

A megyei hivatalok kötelessége volt, hogy foglalkozzanak a jobbágyok helyzetével. Nekik címezték a rengeteg panaszt. A megyék azonban többet foglalkoztak a lázongó jobbágyok megbüntetésével, a földesurak kárának kiderítésével, mint a jobbágyok sérelmeivel.¹¹¹

Az ötvenes-hatvanas években folytatódott az uradalmi földek növelésének folyamata. A rétek, a mocsaras helyek, az irtványföldek és részben a jobbágytelkek terhére növelték a szántóföldet. A földesúri gazdaságok nem a mezőgazdasági termelés belterjesítése, a tudományos vívmányok alkalmazása, a termelés helyesebb megszervezése vagy a jobb műszaki ellátottság révén váltak a mezőgazdasági termékek szállítóivá, hanem főleg a robot növelése és a jobbágyok kizsákmányolásának fokozása révén.

A robot növelésén kívül a földbirtokosok messzemenően éltek azzal az előjoggal, hogy megvásárolják a parasztok termékeit, majd drágábban túladjanak rajtuk. Meg kell jegyeznünk, hogy az 1720-tól 1790-ig terjedő időszakban országos viszonylatban a korábbinál több mezőgazdasági termés, főleg búza, rozs és zab termett. Némileg növekedett a termelés a kárpátaljai megyékben is, bár sokkal kisebb mértékben. Ez több okkal magyarázható: a talajt kezdetleges felszereléssel művelték meg, a földbirtokosok köves, mocsaras vagy megművelésre alig alkalmas telkeket jelöltek ki a jobbágyoknak, a legsürgősebb dologidőben követelték a robotot. Mindenekelőtt azzal törődtek, hogy saját földjükről idejében takarítsák be a termést. A jobbágynak nem volt sem ideje, sem eszköze ahhoz, hogy tavasszal jobban megművelje saját földjét és ősszel idejében takarítsa be a termést. Előfordult a vetésforgó megsértése is, és ez rontotta a föld minőségét.

A természetes népszaporodás következtében tovább aprózódtak a jobbágytelkek.

Gyakran az osztatlanul művelt telken élő több paraszt közül a földesúr csak egyet ismert el telkes jobbágyként, a többi pedig zsellérnek minősítette. Erről tanúskodik több olyan konskripció, amely egy telken több azonos nevű embert tüntet fel. Az Ugocsa megyei Komlós községben például „négytagú Lehesi család él egynegyed telken, ráadásul csak egyikük nőtlen. A többinek már két, egy és három gyereke

¹⁰⁹ KTÁL, 674. fő., 8. csop., 1742. ő. e., 1. l.

¹¹⁰ ACSÁDY, 1950.

¹¹¹ EMBER, 1939. 148.

van”.¹¹² Ilyen esetekben, ha lehetőség nyílt rá, a földesurak megengedték, hogy bokros vagy erdős részt tisztítsanak meg szántóföldnek, szőlőnek vagy rétnek.

A parasztság súlyos társadalmi és vagyoni helyzete kedvezőtlenül hatott az egész jobbágyszerre. Tovább növekedett az adóhátralék. A földesurak szempontjából a parasztság rosszul teljesítette jobbági kötelezettségeit. Horváth salánki nemes tanúsága szerint „... a parasztok gyakran későn mennek robotolni (például Kesz András), gyerekeket küldenek maguk helyett (például Csom Boldizsár, Zan István). Csordás Ferenc jobbági akkor megy az úrdolgára, amikor eszébe jut.”¹¹³ A kárpátaljai községben főleg ilyen magatartást tanúsítottak a robot iránt. A földesurak ebbe nem nyugodtak bele. A nagy munkaerőigény miatt fokozták a parasztokra gyakorolt nyomást. Ha csődöt mondott a jobbágyterhek „kipréselésének” minden más eszköze, akkor per indult egyes személyek, egész falu- vagy városközösségek ellen.¹¹⁴ Ilyen volt Schönbornnak és Beregszász lakosainak emlékezetes pere a gróf törvénytelen szőlőigénye ügyében,¹¹⁵ amely 1752-től 1814-ig, 62 évig tartott.

Harc az elnyomás ellen

A kárpátaljai községekben egyre jobban kiéleződtek az osztályellentétek, fokozódott a társadalmi és gazdasági elnyomás.

Magyarország és különösen Kárpátalja parasztsága körében a XVIII. század derekán még erősek voltak a kuruc hagyományok. A harci szellem nem hunyt ki teljesen, erről tanúskodott az a körülmény, hogy a parasztok várták Rákóczi visszatérését. Hol itt, hol ott hírlett, hogy látták a fejedelmet vagy találoztak állítólagos titkos megbízottaival.¹¹⁶ A huklivai parasztok nem egy alkalommal kijelentették, hogy II. Rákóczi Ferenc idejében sokkal jobb volt, mert akkor csak 12 forint adót fizettek, most pedig 30 forintot.¹¹⁷

A kárpátaljai dolgozók leginkább úgy tiltakoztak a kizsákmányolás ellen, hogy panaszokat nyújtottak be, engedély nélkül máshová költöztek, eltitkolták az összeírók előtt ingó és ingatlan vagyonukat, engedély nélkül kivágták a földesúr erdejét, megtagadták a kilenced vagy a tized fizetését, gyűjtogattak. Nem riadtak vissza attól sem, hogy meggyilkolják a leggyűlöltebb és legkegyetlenebb földesurakat vagy legbuzgóbb szolgáikat.

A levéltárakban számos olyan panasz akad, amely kivizsgálatlan maradt. A parasztok későbbi erőszakos tetteit rendszerint éppen a súlyos helyzetük iránt tanúsított közömbösség váltotta ki. A kárpátaljai jobbágyok szökései egyre gyakoribbakká váltak az 1735-ös és az 1753-as felkelés hatása alatt. Ezek a felkelések kiterjedtek Magyarország számos megyéjére, többek között Békésre, Biharra, Aradra stb. A Kárpátok lakosságához eljutott az 1753-as közép-tiszai felkelés híre. A kárpátaljai béresek idénymunkára jártak arra a vidékre. Hazatérve híreket hoztak a magyar jobbágy-

¹¹² SZABÓ ISTVÁN, 1937. 191.

¹¹³ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1015. ó. e., 9. l.

¹¹⁴ KTÁL, 674. f., 9. csop., 865. ó. e., 1343. ó. e.

¹¹⁵ KTÁL, 10. f., 9. csop., 419. ó. e., 5. l.

¹¹⁶ Очерки новой и новейшей истории Венгрии. Москва, 1963. 50.

¹¹⁷ ЛЕНОЦКУ, 1918. I. k. 245.

ság antifeudális harcáról. Mária Terézia utasítására az 1753-as felkelést kegyetlenül elfojtották. Részvevőinek tucatjait kényszermunkára vagy örökös katonai szolgálatra ítélték. A vezetőket, Törő Pált, Pető Ferencet és Bujdosó Györgyöt kivégezték.¹¹⁸ „Nyilvánvaló volt, hogy a felkelés elsősorban a kizsákmányoló idegen államhatalom ellen irányult, csak másodsorban fordult szembe a földesúri kizsákmányolással, mégis a magyar urak voltak azok, akik szolgálalkúsból, a bécsi udvarnak tett odaadó készségektől a jutalom reményétől fűtve, legmesszebb mentek el a szegény magyar parasztok ellen indított hajszában.”¹¹⁹

Az antifeudális mozgalom megélénkülése Kárpátalján szorosan összefüggött Oleksza Dovbus, Ivan Bojcsuk és más népi bosszúállók mozgalmával. Ám nem valamennyi szökött paraszt szervezkedett osztagokba vagy vett részt a lázadásokban. Sokan rejtőztek el „jobb” földesuraknál, ott telepedtek le, ahol legalább ideiglenes kedvezményeket sikerült elérniük. 1735–1736-ban Nagybereznáról ismeretlen irányban „eltűnt” 12 jobbágycsalád. Az adó és a hátralék behajtása elől menekültek el. Az adószedők 153 forint 36 krajcárt követeltek, de a parasztok csak 38 forint 36 krajcárt tudtak összeszedni.¹²⁰ A kárpátaljai megyék földesurai nem egy alkalommal fordultak a megyei hivatalokhoz azzal a kéréssel, hogy fogják el a szökevényeket, büntessék meg őket és küldjék vissza előző lakóhelyükre.¹²¹ A hatóságok kegyetlenül megbüntették az engedetleneket. A munkácsi uradalom alkalmazottainak tanúsága szerint csupán „... 1761–1762-ben Volóc község 33 lakosa volt börtönben és kényszermunkán”.¹²²

A kizsákmányolás fokozódásának arányában váltak egyre gyakoribbá, hogy a jobbágyok megtámadták a földesurakat, sőt a fegyveres hajdúkat is. A helytartótanács Ung megye bírósági szerveivel együtt foglalkozott Mátéfi András földesúr meggyilkolásának ügyével. Kiderült, hogy Szlávik Mihály béres ölte meg gazdáját a tőle elszenvedett méltánytalanságok miatt.¹²³ A munkácsi–szentmiklósi uradalom úrészéke 1762-ben gyújtogatásért vonta felelősségre Malilo Márk alsóvereckei lakost.¹²⁴ Szemere községben a jobbágyok megölték gróf Sztáray Mihály hajdúját, mert erőszakkal kergette őket robotolni.¹²⁵ Sok olyan eset ismeretes, amikor önkényesen fát vágtak a földesúri erdőben, saját szükségleteikre aratták le a búzát a földesúri földekről.¹²⁶

Az egymástól elszigetelt, ösztönös és csaknem teljesen szervezetlen parasztmegmozdulások természetesen nem hozhattak számottevő eredményt. Mégis haladó jelentőségük volt. Előjátékát jelentették az antifeudális megmozdulások hullámának, amely a hatvanas évek elején seprő végéig csaknem egész Magyarországon.

1764-ben nagy jobbágylázgások kezdődtek Vas, Sopron, Somogy, Zala, Baranya, Tolna és Veszprém megyében. A jobbágyok megtagadták a robot végzését, és feldúlták a földesúri birtokokat. Vas megyében még a földesúri föld felosztását is

¹¹⁸ HENTÁLLER, 1905. 43.

¹¹⁹ WELLMANN, 1952. 208–209.

¹²⁰ GABRIEL, 1935. 214.

¹²¹ KTÁL, 674. f., 8. csop., 1837. ő. e., 1. l.

¹²² KTÁL munkácsi fiókja, 214. f., 1. csop., 232. ő. e., 1–5. l.

¹²³ KTÁL, 4. f., 15. csop., 248. ő. e., 1–8. l.

¹²⁴ A KTÁL munkácsi fiókja, 214. f., 1. csop., 260. ő. e., 1–5. l.

¹²⁵ KTÁL, 4. f., 11. csop., 112. ő. e., 1–6. l. stb.

¹²⁶ KTÁL, 4. f., 11. csop., 112. ő. e., 1–6. l. stb.

megkezdtek. Ezzel egyidejűleg számos panasz futott be Mária Teréziához a paraszti helyzet kibíratatlanságára. A Tolna megyéből 1766 nyarán Fejér megyébe átcsapott parasztmozgalmi hullám néhány hét alatt szinte az egész megyére kiterjedt. A mozgalom kiterjedésének egyik oka a robotterhek növekedése volt. A másik a legelő és rét kérdése. A hatóságok katonaság segítségével tömegesen tartóztatták le a megmozdulások tevékeny részvevőit. Az urbáriális bíróságok foglalkozni kezdtek a parasztok tömeges tiltakozásainak kivizsgálásával.

Baranya megyében csak katonai erővel, a jobbággyvezetők bebörtönzésével fojthatták el a megmozdulásokat.

Ugyanebben az időben Zala megyében kérvényezési hullám indult, és a parasztmozgalom fenyegetőbb lett, mint az előző években. Felemelték a vármegyei hajdúk létszámát, a katonaság pedig állandó készenlétben volt.

Páni félelem fogta el az egész nemesi rendet. Hírek terjengtek arról, hogy az 1514. évihez hasonló méretű parasztháború van kitörőben. Terjedt a forrongás. Az események arra késztették a bécsi udvart, hogy megváltoztassa várakozó taktikáját, és csapatokat küldjön a lázadók ellen.

A következő években az erősödő megtorlások ellenére sem szűntek meg a parasztlázongások. Mária Terézia emiatt még ugyanebben az évben pátenszt adott ki a lázongók megbüntetéséről. Ez az okmány hangoztatta, hogy némely jobbággyok egyáltalán nem vagy csak részben teljesítik a robotot és a többi kötelességet. Sőt, arra vetemednek, hogy csoportokba verődjenek és tilos cselekedetekre kényszerüljenek.” A nyugalom és a rend megsértéséért a pátens fokától függő szigorú büntetéseket helyezett kilátásba: 5–10 évi börtönt, örökös kényszermunkát, sőt halálos ítéletet is.¹²⁷ A községi bírókat és esküdteket arra kötelezték, hogy a pátenszt hozzák mindenki tudomására. A későbbiekben nem volt mentség, ha valaki arra hivatkozott, hogy nincs tudomása a pátensről.

A robotoltató jobbágytartó gazdaság válságos állapota kiélezte az osztályellentétet, és a parasztfelkelések veszélye arra késztette a bécsi udvart, hogy lázas sietséggel kiutat keressen a kialakult helyzetből. Mária Terézia kihasználta a földesurak szorongatott helyzetét a jobbággykérdés országgyűlésen kívüli rendezésére. A királynőnek és bizalmasainak az volt a meggyőződése, hogy csakis az ország gazdasági életének haladéktalan megreformálásával és a földesurak cselekedeteinek ellenőrzésével lehet lecsillapítani a parasztoakat. Nyilvánvaló volt, hogy a földesurak gátlástalan követeléseai a parasztság anyagi helyzetének olyan nagymérvű romlásához vezethetnek, amely már az állami adóbevételt veszélyezteti. Csak a földesurak és a parasztoak viszonyának rendezése tehetta a parasztagazdaságokat életképessé. Ez pedig a monarchia gazdasági és politikai helyzetének megszilárdítását is eredményezhette. A királynő legádázabb ellenségének, Frigyes porosz királynak a példáján győződött meg arról, hogy helyes utat választott. Nagy Frigyes a földesurak makacs ellenállásának megtörésével jelentősen növelni tudta Poroszország katonai és politikai hatalmát. A porosz földesúri birtokok jobbággyai urbáriumot kaptak, amely megszabta szolgáltatásaik nagyságát és jellegét. Mária Terézia nem gondolt a társadalmi rendszer gyökeres megváltoztatására, a jobbággyrendszer megszüntetésére és arra sem, hogy a jobbággyokat szabad földtulajdonosokká tegye. Ő az úrbérrendezés felé tett lépéseket. A régi gazdasági

¹²⁷ KTÁL, 678. f., 15. csop., 1299. ő. e., 3. l.

rendszer alapjának fenntartása mellett akarta az egész országban meghatározni a jobbágytelkek nagyságát, és központilag szabályozni a jobbágyszolgáltatások terjedelmét.

A császárnő 1756-ban a szlavóniai Verőce, Pozsega és Szerém megyében tette az első kísérletet arra, hogy megszabja a jobbágytelkek minimális nagyságát és a jobbágyszolgáltatások minimális mértékét. A szlavóniai urbárium kötelezte a földesurakat, hogy minden jobbágycsaládnak jelöljenek ki 24–40 holdas telket és 8 kaszás rétet. Ezért 3 forint, 24 napi robot és egyéb szolgáltatás járt a földesúrnak fizetségként. A szlavóniai urbárium bevezetésével Mária Terézia meg akarta mutatni a magyar rendeknek cselekvési szándékát, hogy azok meggyőződjenek a reform helyességéről, és elfogadják a királynő eszméit.¹²⁸

Erdélyben Mária Terézia már 1747-ben megkísérelte, hogy könnyítsen a roboton. A telkes jobbágy 4 napi robotját háromra csökkentette, a zsellérékét háromról kettőre. 1769-ben utasította a Kormányzótanácsot, hogy készítse elő Erdély részére is az urbárium tervezetét. A Kormányzótanács hét év elteltével fejezte be a javaslatok kidolgozását. A császárnő nem találta jóknak a javaslatokat, ezért a magyar megyék mintájára össze akarta iratni a parasztok szolgáltatásait. A munka megkezdődött, de olyan lassan haladt, hogy Mária Terézia meghalt, mielőtt végrehajthatta volna a reformot.

Nem vezettek be egységes urbáriumot a Jászságban és a Kunságban sem. Erre nem is volt szükség, mert a jászok – kunok megváltották magukat a jobbágyságba süllyesztéstől.

A Bánátban és Horvátországban 1780-ban hajtották végre az úrbérrendezést. A bánáti Torontál, Temes és Krassó megyében a teljes jobbágytelkek 24 hold szántóföldből (ott egy hold 1600 négyszögöl volt), 6 hold rétből, 3 hold közös legelőből és egy hold belsőségből állt.

Az úrbérrendezés előkészítése

Magyarországon az agrárreform eszméje a rendek ellenállásába ütközött, amelyek saját jogaik és kiváltságaik megcsorbítását látták benne. Az 1764–1765. évi országgyűlésen az állami adó emelésének vitája folyamán szóba került a parasztság munkája. A felszólalók lehetetlennek tartották a nagyobb adó kivetését. Mária Terézia erre azt válaszolta, hogy van rá lehetőség, de a földesurak ne terheljék túl a jobbágyokat robottal és különféle úrbérekkel. Az 1765. március 19-i záróülésen bejelentette, hogy az urbárium bevezetése érdekében minden intézkedést megtesz.¹²⁹

Nyomban az országgyűlés felosztása után gróf Festetics Pál főkincstárnok-helyettes bizalmas utasítást kapott az urbárium tervezetének előkészítésére olyanképpen, hogy a földesurak magánérdekei ezentúl ne ártsanak az ország érdekeinek. Már 1765-ben az egész országban megkezdődött az anyaggyűjtés az urbárium összeállításához. Az összeírás nemcsak azért készült, hogy nyilvántartásba vegyék a földesurak

¹²⁸ ACSÁDY, 1950. 230.

¹²⁹ SZABÓ DEZSŐ, 1934. 1.

birtokait, a jobbágyokat és vagyonukat, hanem azért is, hogy adatokat gyűjtsenek Magyarország katonai térképének elkészítéséhez.

A magyar földesurak, nemesek és főtisztviselők eleinte nem értették a küszöbönálló rendezés lényegét, nem nyújtottak segítséget a térképészeknek és a katonatiszteknek, sőt, akadályozták munkájukat. „A lakosság és a vagyon összeírása sérti a régi szabadságjogokat és a huzamosabb ideje kialakult törvényesített szokásokat – írták az Ugocsa megyei nemeseknek a gömöri országgyűlés képviselői. – Bennünket ez sért, mert birtokunk és minden vagyonunk együttvéve a honvédelem érdekeit szolgálja. A nemkívánatos összeírás és ennek keserű következményei borzalmat keltenek minden hazafias érzelmű, önmagát tisztelő nemes emberben.”¹³⁰ Egy másik levél, amelyet Sáros megye földesurai küldtek Ungvár város nemesesinek, aggódva emlegeti a várható bajokat, amelyek abból származhatnak, hogy a jobbágyok mentesülnek a szőlőművelés kötelezettsége alól. „Az országban jelentősen csökkent a bortermelés”¹³¹ – vonták le a végső következtetést a levél szerzői. Többek között hasonló tiltakozást küldött Máramaros megye is.¹³²

Ezalatt az összeírás, aminek az előkészítésében többen vettek részt, befejeződött, és minden anyagot Bécsbe küldtek. Mária Terézia nem merte ezt egyik magyar földesúrra sem bízni, még az udvari méltóságot betöltőkre sem. Az anyag feldolgozását az osztrák Raab udvari tanácsos vezetésével végezték. Raab már részt vett az osztrák urbárium kidolgozásában, és tapasztalatait természetesen fel lehetett használni. A munka eredményesen haladt, és már 1767. január 23-án nyilvánosságra hozták az egész Magyarország számára készült úrbérrendezési szabályzatot (urbarialis regulatio). Előbb Zala, Vas, Sopron, Somogy és Baranya megye, majd a következő években még 43 megye jobbágysai és földtulajdonosai kaptak urbáriumot úrbéri tabellákkal együtt.

A földesurak arra használták ki a tömegek szüntelen forrongását, hogy híreket terjesszenek egy állítólagos országos méretű parasztfelkelés előkészületeiről. Így akarták rábírní Mária Teréziát, hogy lemondjon elgondolásairól. Amíg tartott az előkészület és a lakosság összeírása, a katonai alakulatok parancsnokait a kárpátaljai megyékben is arra utasították, hogy szigorúan ügyeljenek a rendre, és szükség esetén tegyenek határozott intézkedéseket.¹³³ Ezzel egyidejűleg Ung megye főispánja, alispánjai, szolgabírái, prelátsai, bárói, mágnásai és nemesei leiratot kaptak gróf Pálffy Miklós nádortól, hogy erősítsék meg a határ védelmét a lengyelországi felkelés miatt.^{134*}

Az úrbérrendezés véghezvitele, különösen a kezdeti időszakban, ellenállásba ütközött. De a földesurak rettegtek a parasztlázadásoktól, és ezért csakhamar a rendezés hívei lettek. A kárpátaljai megyékben elég sokáig tartott a „ráébredés” folyamata. Nyilvánvalóan ezzel magyarázható az, hogy a kincstári birtokokon korábban kezdődött meg az úrbérrendezés, mint a földesúri birtokokon. Majerszky Pál, az ungvári kamarauradalom prefektusa már 1768. június 28-án levéllel fordult Sztáray Imre

¹³⁰ KTÁL, 674. f., 9. csop., 324. ó. e., 10. l.

¹³¹ KTÁL, 4. f., 5. csop., 191. ó. e., 1. l.

¹³² Петров, 1908. 9.

¹³³ KTÁL, 4. f., 4. csop., 1711. ó. e., 1–5. l.

¹³⁴ Гайдамацький рух на Україні в XVIII. ст. Збірник документів, Київ, 391.

* Az ukrán parasztnak arról a felkeléséről van szó, amely kolijivcsina néven ismeretes.

ispánhoz, hogy a királynő utasításai alapján nevezze ki a járási vezetőt és esküdtet az összeírás és az úrbérrendezéssel összefüggő más előkészületi munkák elvégzésére.¹³⁵ A rendezés végrehajtásának hosszú útja azonban a kárpátaljai megyékben sokkal később kezdődött. Máramarosban 1770-ben, Ung, Bereg és Ugocsa megyében pedig 1772-ben.¹³⁶

Magyarország valamennyi megyéjében nyolc úgynevezett királyi biztos — Brunszvik Antal, Balogh László, Szvetics Jakab, Győry Ferenc, Balogh János, Neugold János, Andrassy István, Kvaszay József — a legfelső udvari méltóságok közé tartozott. Az úrbérrendezés azzal vette kezdetét, hogy a megyeszékhelyre megérkezett a királyi biztos. Az ő vezetésével összehívták a megyegyűlést a rendelet foganatosítói kijelölésére. Akkor határozták meg azt is, hogy mindegyik hány falut kap. 15 — 18-nál többet egyikre sem bíztak. A szerednyei járás összeírását Horvátay Mihály és György, Fekete János és Szirmay Sándor, a kaposiét Orosz György, Nótafalusy Béla, Krasznay Sámuel és Turánszky József, a szobránciét Horváth Ádám, Szmejkál Antal, Tahy József és Petrovay József irányította.¹³⁷ Bereg megye gyűlése tizenegy összeíró jelölt ki. Közéjük tartozott Ilosvay Ádám, Bormenissza György, Kornics József, Fazekas János, Guthy Gábor, Balogh László.¹³⁸ Máramaros megye foganatosítói között találjuk Pogány Wolfgang, Megyeri László földbirtokosokat és másokat.¹³⁹ Az utasítás értelmében úgy kellett elosztani a falvakat, hogy a összeírók ne kerüljenek saját vagy rokon birtokokra. Előrebocsátjuk, hogy a kárpátaljai megyékben ezt az elvet gyakran megszegték, és emiatt néhol elferdítették a valódi helyzetet.

A rendelet foganatosítóinak szóló utasítás nemcsak rendtartási kérdéseket tartalmazott. Nyomatékosan felhívták a figyelmet a korábban megszökött, de visszatért jobbágyokra és a más helységekből érkezett telepésekre is. „Ha a régebben más megyékből megszökött adózók visszatértek régi helyükre, be kell hajtani tőlük egész adóhátralékukat, amelynek megfizetése elől elrejtőztek, és az utolsó három év hátralékát is.”¹⁴⁰

A megyegyűlésen jóváhagyott foganatosítóknak első teendőjük az volt, hogy a parasztok gazdasági helyzetének meghatározása céljából kitöltsék a kilencpontos kérdőívet (novem puncta interrogatoria). A kilenc kérdésre eskü alatt adott válaszokból megállapították, hogy a rendezést megelőzően milyen volt az illető helységben a jobbágyok helyzete. A kilencpontos kérdőív rendkívül értékes és érdekes kordokumentum. Minden községben kitöltötték, mégpedig okvetlenül a község lakosainak nyelvén, ezért egyike azon kevés okmányoknak, amely a lakosság nemzetiségi összetételéről is tanúskodik.

Az összes novem puncta interrogatoria fogadalommal (formula juramenti) kezdődött. A fogadalmat okvetlenül az tette, akinek a nevét a kérdőívbe írták: „Én, N. N., esküszöm az élő Istenre, a szentháromságra, atya, fiú, és szentlélekre, a boldogságos szűz Máriára és Isten minden szentjére, hogy félretéve minden félelmemet, haragomat, szeretetemet, saját hasznomat vagy káromat, minden emberi szándékomat,

¹³⁵ KTÁL, 4. f., 4. csop., 1548. ó. e., 7. l.

¹³⁶ FELHŐ IBOLYA—VÖRÖS ANTAL: A helytartótanácsi levéltár. Budapest, 1961. 215.

¹³⁷ KTÁL, 4. f., 5. csop., 280. ó. e., 1. l.

¹³⁸ KTÁL, 10. f., 8. csop., 873. ó. e., 1. l.

¹³⁹ KTÁL, 4. f., 19. csop., 91. ó. e., 12. l.

¹⁴⁰ KTÁL, 674. f., 8. csop., 1422. ó. e., 6. l.

mindenben, ami után érdeklődni fognak, az igazat fogom mondani magamról és a helység többi itteni lakosáról. Őszintén elmondok mindent, jót, rosszat, amit csak tudok a falumról, a legcsekélyebb részletet sem titkolom el. Isten engem úgy segítjen és minden szentek.”¹⁴¹

A fogadalom után következtek pontonként a kérdések és a válaszok.

- „1. Vagyon-e mostanság Urbárium a ezen Helységnek, ha vagyon, minémű az? Mennyi időtül fogva hozatott bé?
2. Ha Urbárium a nincsen, a Jobbadgyi kötelességet teszik-e Contractus szerint mind a Jobbadgyok, mind a Zsellérek? Mennyi ideje már annak, hogy azon bé vett szokás kezdődött, avagy Contractusra lépett ezen Helység az földes Urasággal? nem de nem ezen mostani Urbárium, avagy Contractusnak tétele előtt is voltak mások, és ha voltak, minéműek és mikor kezdődött ezen mostani szokásban lévő kötelességnek próstátója?
3. Azhol Urbáriumok avagy Contractusok nincsenek, miből áll a jobbádgyságnak és Zselléreknak adózása, és kötelessége, aki mostanság szokásba vagyon? Mikor és mi módon hozatott be azon kötelesség és adózás?
4. Minémű haszon vételei vannak ezen Helységnek és Határjának? avagy ebben minémű károk szoktak közönségesen érni őtet és Határját?
5. Hány és minémű hold Szántó földgye és Rétye vagyon egy egész házhelyes gazdának és hány Pozsonyi Mérőt vethett el edgyik edgyik hold Szántó földgyében? Nem de nem a Rétyein Sarjut is kaszállhat é?
6. Minémű és hány napi munkát vitt edgy edgy gazda edig végben és hány vono Marhával? és amidőn a Robotra mentek, és vissza jöttek, bé számláltatott é azon járás kelésnek ideje is a nap Szamhoz?
7. Adnak e az itt valo lakosok a földes Uraságnak kilenczedet? ha adnak, mi némű termésbül és javakbul adják azok mennyi időtől fogva és vagyon e a kilenczedbéli adózás ezen N. Vármegyében más földes Uraságnak is be vett Szokásban? ezenkívül más adózás fejében mitt szokott ekoráig edgy edgy Jobbadgy adni esztendőnként az Uraságnak ideitül pedig olyetán akár kész pénzbul, akár más egyébbul adózott adózás, és ajándék mibül álló volt?
8. Hány Puszt a hely vagyon ezen helységben? mennyi időtül fogva? mi okbul pusztultak el? es azonhelyeket Appertinentiajával edgyütt kik birták?
9. Ezen Helységnek lakosi örökös jobbádgycok e vagy nem?”¹⁴²

A megtalált 254 kilencpontos kérdőívből, melyek közül 154 magyar nyelven készült, 92 helyi ruszin nyelvjárásokban, 6 szlovákul, 2 pedig németül, kiderült, hogy az összeírás idején nem tudtak arról, hogy urbárium a lett volna az említett helységeknek, illetve a korábbi urbáriumok feledésbe merültek. A robotot „nem mondja ki szerződés, hanem csak a földbirtokos óhaja és utasítása”.¹⁴³ Ezért például báró Perényi Ferenc jobbágycái és zsellérei télen, tavasszal és ősszel váltakozva két csoportban egy-egy hétig robotoltak. Nyáron annyit dolgoztak, amennyit a báró megkövetelt. Minden jobbágy-nak kötelessége volt, hogy saját szénájával tartsa és maga gondozza a báró egy-egy tehenét. Bizonyos idő múlva e kötelezettség helyett 3 máriást kezdtek

¹⁴¹ KTÁL, 11. f., 1. csop., 318. ő. e., 10. l.

¹⁴² KTÁL, 11. f., 1. csop., 1384. ő. e., 1–2. l. stb.

¹⁴³ KTÁL, 4. f., 15. csop., 399. ő. e., 190–191. l.

fizetni. „Bennünket, báró Perényi Sándor jobbágysait és zselléreit télen nem túlságosan terhelnek meg robottal, viszont nyáron s jószággal együtt csak vasárnaponként járunk haza. Akkor is csak élelemért. Egy tehén gondozása helyett 4 máriást fizetünk.” — Ez tűnik ki Bocskó község kilencpontos kérdőívéből.¹⁴⁴

A jobbágysok minden községben más kötelezettségeket teljesítettek a földesuraknak. Ung megye Vulsinka községének lakosai természetben és pénzben számoltak el az ugvári uradalommal. Beadtak minden tizedik sertést, télen felhizlaltak 40–50 kincstári juhot, minden méhkaptár után 7 krajcárt fizettek, minden évben vaját, tojást, 2–3 bárányt és 2 mérő zabot szállítottak Ungvárra.¹⁴⁵ Minden elhullott juhért 4 máriást fizettek, legelőhiány miatt saját jószágukat más községben legeltették és ezért külön fizettek, a fát messziről szállították és 8 rajnai forintot kellett adni az állami adószedőknek. Vorocsó község jobbágysai csak vasárnap mehettek a robot helyére, és jöhettek vissza onnan.¹⁴⁶

A kilencpontos kérdőívekre adott válaszokból fény derül a jobbágysok és a zsellérek sokféle kötelezettségére. Például Ung megye Ósztuzsica községének 19 jobbágysportája évente 47 rajnai aranyat fizetett¹⁴⁷ a természetbeni szolgáltatásokon felül. Szidorfalva jobbágysai egy egész telek használatáért egy aranyat fizettek Schönborn munkácsi–szentmiklósi uradalmának. Minden jobbágys 16 krajcárt, a zsellér pedig 8 krajcárt adott két ökör, egy szekér és eke beszerzésére „a munkácsi uraságok számára”. Az italkimérések állandó látogatásáért az uradalom a jobbágytól 6 és a zsellértől 3 krajcárt hajtott be. A községben egységes tarifát vezettek be a juhos teleltetéséért. A gazdagabb parasztok az uradalom engedélyével e kötelesség helyett 1 forint 8 krajcárt, a szegényebbek 51 krajcárt, a zsellérek pedig 34 krajcárt fizethettek. A tarifát azonban soha sem tartották be. Rendszerint mindenkitől egy forintot követeltek.¹⁴⁸

A felsorolt pénzadókon kívül Schönborn jobbágysai még sok egyebet is fizettek. Diskovicában például a következőket (7. táblázat).¹⁴⁹

A természetbeni szolgáltatások gyakran a község természeti, éghajlati és más adottságaitól függtek. Ha a község közelében erdő húzódott, a jobbágysokat kötelezték, hogy mogyorót, gombát, komlót szedjenek és vadásszanak. Ha viszont folyó mellett terült el a falu, a földesúr kijelölte a halászokat, akik mindennap friss halat és rákot vittek neki. Ung megye Hetény községének jobbágysai télen vesszőt gyűjtöttek és adtak be kosárfonáshoz.¹⁵⁰ Zaricsó jobbágysai beadtak minden tizedik juhot.¹⁵¹ A polenai jobbágysok külön az ungvári kincstári uradalom részére készítettek 150 zsineget a szőlő kötözéséhez.¹⁵²

Az állandó természetbeni adókon kívül Kárpátalján az alkalmi szolgáltatást is gyakorolták. Ha például az ungvári uradalom alkalmazottai közül valaki hivatalos

¹⁴⁴ KTÁL, 674. f., 5. csop., 35. ő. e., 11–14. l.

¹⁴⁵ KTÁL, 4. f., 15. csop., 396. ő. e., 184. l.

¹⁴⁶ KTÁL, 4. f., 15. csop., 395. ő. e., 86. l.

¹⁴⁷ KTÁL, 4. f., 15. csop., 395. ő. e., 26. l.

¹⁴⁸ KTÁL, 11. f., 1. csop., 1109. ő. e., 12–15. l.

¹⁴⁹ KTÁL, 11. f., 1. csop., 318. ő. e., 12. l.

¹⁵⁰ KTÁL, 674. f., 9. csop., 546. ő. e., 58. l.

¹⁵¹ KTÁL, 4. f., 15. csop., 400. ő. e., 1. l.

¹⁵² KTÁL, 4. f., 15. csop., 402. ő. e., 56. l.

7. táblázat

Adó	Összeg	
	Forint	Krajcár
A telekföldért	1	—
a sertésért	—	4
a méhkaptárért	—	2
a juhért	—	6
a bárányért	—	3
szénváltás	—	15
juhlegeltetési váltás	—	42
borváltás	—	8,5
a szabad halászat váltása	—	6
két pozsonyi mérő komló váltása	1	—
juhgyapjувáltás	—	12
fonalváltás	—	2

ügyben a faluba érkezett, a jobbágyok bárányt adtak neki, lovának pedig egy zsák zabot és szénát.¹⁵³

Keresettek voltak az ügyes kezű falusi kézművesek készítményei. Perecsen lakosai meszet égettek.¹⁵⁴ Talamás község jobbágyai minden évben 1400 deszkát készítettek a Schönborn uradalomnak.¹⁵⁵ Munkács lakosai kötelesek voltak ásványvizet hordani a várba és kézbesíteni a leveleket.¹⁵⁶ Kajdano és Nagylucska község kanócot készített a gyertyához, a felvidéki községek fenyőgyantát és faháncsot adtak be, a piztraháziak kötelet sodortak.¹⁵⁷ Ezeket az adatokat kilencpontos kérdőíveken találtuk.

A rendelet foganatosítói munkájának következő szakaszában a földesurak bemondása alapján összeállították az előzetes névjegyzékeket. Ide írták be az úgynevezett úrbéres jobbágyokat és a zselléreket, itt tüntették fel a belsőség, a külsőség és a rét nagyságát. Külön összeírólapokon vették nyilvántartásba a szőlőket és az irtványföldeket. Feltüntették, milyen természetbeni és pénzszolgáltatásokat teljesítenek a parasztok a földek használatáért. Feltüntették az úgynevezett extraneus birtoklásokat, megállapították a kilenced vagy a hegyvám nagyságát.*

E feljegyzések alapján az összeíróknak, a megyei hivatalok képviselőinek és a királyi biztosoknak osztályokba kellett sorolniuk a megye földjeit minőségüktől függően. A legjobb földek az első osztályba tartoztak. Minél jobb volt az osztály, annál kisebb a jobbágytelek. A legtöbb községet jó osztályba sorolták, mint állítólag kitűnő földdel rendelkezőt, hogy minél kisebb telkeket kelljen juttatni a jobbágyoknak. Ung megye 206 községe közül 123-at az első, vagyis a legjobb csoportba sorolták,

¹⁵³ KTÁL, 4. f., 15. csop., 402. ó. e., 56. l.

¹⁵⁴ KTÁL, 4. f., 15. csop., 396. ó. e., 170. l.

¹⁵⁵ ЛЕНОЦКУ, 1880—1881. III. k. 752.

¹⁵⁶ ЛЕНОЦКУ, 1907. 22.

¹⁵⁷ Кондратович, 1924. 81.

* Hegyvám — a terméstől függetlenül megszabott bor- vagy pénzmennyiség a szőlő bérleti díja fejében.

a negyedik csoportba csak 15 község került,¹⁵⁸ noha a megye nagyobb részén hegyek találhatók rossz minőségű földdel.

Az úrbéres szántóterület osztályozása tekintetében jelentős eltéréseket találunk a megyék között. Ez nem magyarázható csak az eltérő természeti adottságokkal. Például Tolna megye helységeinek és úrbéres szántóinak körülbelül 70 %-át első osztályúnak minősítették; Baranya helységeinek 67,75 %-a és úrbéres szántójának 81,27 %-a került az első osztályba.¹⁵⁹ Igaz, voltak megyék, mint például Zala, Sopron és Moson, ahol 12–26 % közöttiek ezek az értékek. Bereg megye helységeinek többségét szintén alacsonyabb (második, negyedik, ötödik) osztályba sorolták. Ezek azonban kivételesek voltak. A földek első és második osztályba sorolását formálisan megindokolták. Például Máramaros megye első csoportjának meghatározásakor figyelembe vették, hogy fájából különféle tárgyak készíthetők, hogy jók a legelői, közel vannak a vásárhelyek és a sóbányák, amelyek alkalmat nyújtanak a sófuvarozásra, a jobbágyság pedig különféle kiváltságokat élveznek.¹⁶⁰

Ung megyében a rendelet foganatosítói tizenkilenc pontból álló kérdőívet állítottak össze, amelybe a következő kérdések is belekerültek: „Jó-e a szántóföld, terem-e a föld trágya nélkül? Hány ökörrrel szántják a földet? Hányszor kaszálják a rétet? Milyen minőségű a sarjú? Messze van-e a községtől a város? Elegendő legelője van-e a községnek? Mennyi szőlője van? Van-e mód a sertések erdei makkoltatására vagy nincs? Fizetnek-e állami adót és kereszténypénzt? Van-e gyümölcsös? Termesztenek-e vesszőt? Foglalkoznak-e sófuvarozással? Milyen műhelyek vannak a községben? Hajózható-e a folyó? Járnak-e a lakosok más helységekre kereset után vagy nem? Oltanak-e meszet, és égetnek-e faszenet? Milyen jövedelemforrásai vannak a faluközösségnek? Van-e kenderáztató helye? Van-e közelben malom?”¹⁶¹

E kérdésekre kapott válaszok feljegyzésekor figyelembe vették a község gazdasági életének hasznos (beneficia) és kedvezőtlen (maleficia) tényezőit. Ung megye erdőben fekvő Klokocsó községében nagy kárt tettek a parasztok vetésében az egerek és a madarak, Kiszalacsában sovány a legelő, Csecsehovban egyáltalán nincs erdő. A Laborc és az Ung között hét malom magasra duzzasztja a vizet, amely előnti Nagyszeretva és Rebrény község rétjeit.¹⁶²

Mindezt figyelembe vették a leendő jobbágytelkek csoportjának és nagyságának meghatározásakor.

Az osztályozást a megyegyűlésen megvitatták, és az elfogadott határozatot a leendő jobbágytelkek, többek közt a szántóföld és a rét nagyságára vonatkozó javaslattal elküldték Pozsonyba a királyi helytartónak. Ő, szem előtt tartva Mária Terézia szigorú utasítását a jobbágytelkek nagyságáról, rendszerint nem értett egyet a megye véleményével, és módosításokat eszközölt. Ezután az egész anyag a bécsi udvarba került, és ott az udvari tanácsosok tovább foglalkoztak vele. Minden egyes esetben a császárnő mondta ki a végső szót. Néha érvényben hagyta a helytartótanács döntését,

¹⁵⁸ KTÁL, 4. f., 4. csop., 433. ó. e., 5–6. l.

¹⁵⁹ Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. Budapest, 1970. I. k. Dunántúl. 25.

¹⁶⁰ REBRO, 1959. 114.

* Kereszténypénz — az egyháznak a vetéssel nem rendelkezők által fizetett összeg.

¹⁶¹ KTÁL, 1. f., 15. csop. 396. ó. e., 81., 129. stb. l.

¹⁶² KTÁL, 4. f., 15. csop. 397. ó. e., 13., 53. l.; 398. ó. e., 79. l.

8. táblázat

Megye	A föld (egész telkek)						
	osztálya	nagysága (magyar hold)					
		a megyegyűlésen megszabott		a helytartótanács módosítása		Mária Terézia jóváhagyása	
		szántó	rét	szántó	rét	szántó	rét
Ung	1.	12	—	18	—	20	—
	2.	24	4–8	20	6–10	22	8–12
	3.	16	—	22	—	24	—
	4.	18	—	24	—	24	—

9. táblázat

Megye	Az egész telkek osztálya és nagysága (magyar hold)					Az egész telkek rétének minősége és nagysága (magyar hold)		
	1.	2.	3.	4.	5.	jó	közepes	rossz
Bereg	18	20	22	24	28	8	10	12
Máramaros	22	24	26	30	—	8	10	12
Ugocsa	20	22	24	—	—	8	10	12
Ung	20	22	24	26	—	8	10	12

mint például Ugocsa megye esetében.¹⁶³ Más esetekben növelte a leendő jobbágytelkeket. Szemléletesen tükrözi ezt a folyamatot Ung megye példája (8. táblázat).¹⁶⁴

Végül is megjelent a bécsi udvar döntése a leendő jobbágytelkek nagyságáról minden megye, köztük a kárpátaljai megyék számára is (9. táblázat).¹⁶⁵

Hogy összehasonlíthassuk a kárpátaljai négy megye jobbágytelkeinek nagyságát más megyékével, megjegyezzük, hogy országos viszonylatban az első osztályú telkek 16–36 holdas, a másodosztályú 18–38 holdas és a harmadosztályú 20–38 holdas volt. Pozsony, Nyitra, Turóc, Sopron és Trencsén megyében első osztályú jobbágytelkek 16 holdas, Pest, Gömör és Árva megyében 24 holdas, Heves, Borsod, Torna, Szatmár, Bihar és Arad megyében 26 holdas, Csanád megyében pedig 36 holdas volt. Ennek megfelelően mindenütt két holddal növelték a második, harmadik stb. osztályba sorolt telkek (szántó és rét) nagyságát.

A volt török területen azért voltak általában jóval nagyobbra szabva a jobbágytelkek, mert ott a majorsági gazdálkodás nehezebben bontakozott ki, s ezért a földesúri kisajátítás sem haladt annyira előre. Az úrbérrendezés pedig tudomásul vette az addig lezajlott úri földfoglalásokat, s akár kisebbek, akár nagyobbak voltak az egész telkek, birtoklóiknak mindenütt ugyanazt a terhet kellett viselniük.

¹⁶³ KTÁL, 60. f., 1. csop., 879. ő. e., 1. l.

¹⁶⁴ ECKHART, 1956. 98.

¹⁶⁵ Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. Budapest, 1970. 1. k. Dunántúl. 13.

A jobbágy számára sem volt közömbös, hogy hány holdon gazdálkodik. A nagyobb telek, még akkor is, ha megdolgozása több munkát igényelt, természetesen több hasznot hozott, és a jobbágyságot fizetőképesebbé tette.

A bécsi udvar döntésének kézhezvétele után a foganatosítók ismét kiutaztak a községekbe. Ezúttal a kilenced beszolgáltatási rendjének tisztázása végett. A parasztok maguk döntöttek: természetben fizetik-e vagy beleegyeznek a kommutációba. Kőrösmező például vállalta, hogy évente 339 forint 77 krajcárt fizet kilenced fejében.¹⁶⁶

A foganatosítók utasítást kaptak arra, hogy a helységeket csoportokba sorolják, és ezt bejegyezték az urbáriumok nyomtatott törzslapjaira. Feltüntették, hogy az egyes csoportokban hány hold a szántóföld és mekkora a rét. A rét nagyságát, a sarjú kaszálhatósága szerint, kaszásban rögzítették. A réteket jó, közepes és rossz minőségűekre osztották aszerint, hogy mindig hasznavehető sarjú, olykor hasznavehető sarjú vagy hasznavehetetlen sarjú termett-e rajtuk. Nagyságuk eltérő volt, mint például egyes Ung megyei falvakban (10. táblázat).¹⁶⁷

10. táblázat

Megye	Község	A föld osztálya	A szántóföld nagysága (magyar hold)	A rét nagysága (magyar hold)		
				jó	közepes	rossz
Ung	Nagylucska	1.	20	8	—	—
	Köblér	2.	22	—	—	12
	Sislóc	1.	20	—	10	—
	Benetine	3.	24	—	10	—
	Andrasóc	3.	24	—	—	12
	Szürte	1.	20	—	—	12
	Zavadka	1.	20	8	—	—

Kézírással tüntették fel erre a célra a szövegben üresen hagyott helyen azt is, milyen sajátosságai vannak az egyes helységeknél: mennyi pozsonyi mérő szántóföldet és hány kaszás rétet kell kijelölni az adott helységben a teljes telek kihasításakor, egyszer vagy kétszer kaszálhatnak-e a parasztok saját rétyükön, mikor és évente hány hónapban árusíthatják szabadon borukat, milyen körülmények között végzik a robotot, hány igással.

Amikor elvégezték ezt a munkát is, a községi bíró segítségével hozzáfogtak az úrbéri tabellák (tabella urbarialis) kitöltéséhez. A tabellákba beírták, mégpedig mindegyik földesúrnál külön-külön a feudálisan függő parasztok, köztük a házas és a házatlan zsellérek nevét. Az előírt nagyságot véve alapul, meghatározták a jobbágyok leendő telkeinek nagyságát. Megengedték, hogy jobbágyportának egész, feles, egynegyed és egynyolcados telket jelöljenek ki. Ez attól függött, mennyi föld volt a községben. Hogy ki lett egész-, fél-, egynegyedtelkes, az a szabály szerint a falusi bíró, az esküdtek és az öregek eskü alatt 9 pontra tett bevallásától függött. Ez ugyan nem zárta ki a visszaéléseket, de jól ismert az is, hogy a paraszt nem szívesen vallotta be egész birto-

¹⁶⁶ KTÁL, 4. f., 19. csop., 91. ő. e., 28–32. l.

¹⁶⁷ KTÁL, 4. f., 15. csop., 418. ő. e., 1–3. l.

kát, főképp a nagyobb megterheléstől féltében. Például Hársfalva 33 jobbágya közül 22-nek egynyolcados, ötnek egynegyedes, négynek háromnyolcados és kettőnek feles telket irtak be.¹⁶⁸ Ez azt jelentette, hogy 33 jobbágnak összesen 5 telek jutott.

Bereg megye 141 községének urbéri tabellái elemzésükkor elárulják, hogy az ott élő 1988 jobbágy közül egy vagy több telekkel csak 32, egynyolcados telekkel pedig 863 rendelkezett. A többiek kétnyolcadostól hétnyolcadosig terjedő nagyságú telken gazdálkodtak. Ha figyelembe vesszük, hogy ezekben a községekben 901 házas és 141 házatlan zsellér is lakott, s nekik esetleg irtásföldből jutott kisebb rész, úgy nagy földínségről beszélhetünk. Ha az összeírt föld mennyiségét elosztjuk a községek felnőtt lakosságának számával (29 127 pozsonyi mérőt 3 ezerrel), megtudjuk, hogy egy portának átlag 9,61 pozsonyi mérő belsőség és külsőség jutott. Ha pedig az összes lakosság számával osztjuk el, feltételezve, hogy egy család átlag öttagú volt, akkor megkapjuk a földnek és az összes jobbágyság számának hozzávetőleges arányát: ez kevesebb, mint egy pozsonyi mérő lakosonként. Ha 29 127 5/8 pozsonyi mérőt csak az 1988 jobbágy számával osztjuk el (kihagyjuk a házas és a házatlan zselléreket), akkor megkapjuk a megszabott jobbágytelek nagyságát. Ez nem egészen 14,65 pozsonyi mérő, kevesebb a megszabott földnagyságnál.¹⁶⁹ Ezek az adatok fényt derítenek arra, hogy gróf Schönborn földbirtokai a rendezés végrehajtása után miért növekedtek meg lényegesen. Micjuk észrevétele szerint az urbárium előtt Schönbornnak 80,5 telke volt, az urbérrendezés után pedig 800 lett, mert azokat elvették a munkácsi – szentmiklósi uradalom jobbágyaitól.¹⁷⁰

Bereg, Ung és Ugocsa megye 254 községének urbáriumai és urbéri tabellái lehetővé teszik, hogy többé-kevésbé helyesen állapítsuk meg, mennyi jobbágyföld volt, mennyi gyalogos és ígás robotot végeztek, mennyi pénz- és terményadót fizettek a földesúrnak az urbérrendezés szerint, s ezek alapján levonjunk bizonyos következtetéseket. Az említett községekben 3680 jobbágy 1592 házas és 276 házatlan zsellér élt. (Csak a családfőkről van szó.) A számítások azt mutatják, hogy ha a királyi biztos, a fogantatosítók, a földesurak és az urbérrendezésért felelős más személyek a Mária Terézia előírásához, az általa megszabott maximális teleknagysághoz tartják magukat, akkor ezeknek a községeknek a lakosai csupán szántóföldből 80 716 magyar holdat kaptak volna. Ebből 16 880 hold első osztályú, 15 676 hold másodosztályú, 15 660 hold harmadosztályú, 18 824 hold negyedosztályú és 13 676 hold ötödosztályú lett volna. A jobbágyságnak főleg egynyolcados telkeket hagytak meg, ezért a várt 80 716 hold helyett csak 24 984 hold szántóföldjük lett, vagyis a vártnak nem egész 31%-a. Ez sokkal kevesebb az országos átlagnál, amely fél telek körül volt: például Vas, Fejér és Tolna megyében 0,43, Sopron megyében 0,45, Zalaiban 0,48, Somogyban 0,52, Veszprém megyében 0,54, Baranyában 0,57, Győr megyében 0,61 és Komárom megyében 0,70 telek. Messze a többi megye fölé emelkedett Moson, ahol az egész telek csaknem egyezett az átlaggal (0,95).¹⁷¹ Az urbérrendezés előtt a kárpátaljai jobbágyságnak több földjük volt (11. táblázat).

¹⁶⁸ KTÁL, 11. f., 1. csop., 825. ő. e., 23. l.

¹⁶⁹ KTÁL, 11. f., 1. csop., és 2. csop., 3., 4., 21., 83., 94., 414., 486. és más ő. e. (a szerző számításai).

¹⁷⁰ Митюк, 1936., 1938. II. 161.

¹⁷¹ Az urbéri birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. I. k. Budapest, 1970. 25.

11. táblázat

Megye	Község	A föld nagysága (pozsonyi mérő)						
		a rendezés előtt			a rendezés után			a rendezés idején a paraszttól elvett föld
		belsőség	külsőség	rét	belsőség	külsőség	rét	
Ugocsa	Hetény	$38\frac{1}{2}$	$181\frac{1}{2}$	$71\frac{1}{2}$	$38\frac{1}{2}$	$91\frac{1}{2}$	$74\frac{1}{2}$	$87\frac{1}{2}$
	Szőlősdó	57	94	42	$38\frac{1}{2}$	$42\frac{4}{8}$	38	74
	Farkasfalva	7	$1\frac{1}{4}$	15	6	$\frac{4}{8}$	11	$5\frac{6}{8}$
	Bocskó	28	$137\frac{6}{8}$	$105\frac{1}{2}$	29	$78\frac{6}{8}$	$121\frac{1}{2}$	47
	Gödényháza	$6\frac{1}{2}$	3	6	$5\frac{1}{2}$	1	4	5
	Nagygyérce	83	77	81	70	$57\frac{6}{8}$	94	$19\frac{2}{8}$
Bereg	Vorotnica	12	8	8	12	4	8	4
	Beregóc	$22\frac{1}{2}$	116	—	$20\frac{1}{2}$	58	—	60
	Roszos	60	90	$73\frac{1}{2}$	63	46	$75\frac{1}{2}$	39
	Pósháza	29	82	28	29	41	28	41
	Melnicsna	21	21	14	25	$17\frac{2}{4}$	14	$9\frac{2}{4}$
	Tisova	190	457	44	187	$228\frac{4}{8}$	44	$231\frac{4}{8}$
Ung	Csap	36	$77\frac{1}{2}$	168	35	$48\frac{1}{2}$	165	33
	Minaj	$29\frac{6}{8}$	$171\frac{1}{2}$	41	29	$119\frac{1}{2}$	$48\frac{4}{8}$	$45\frac{2}{8}$
	Homok	9	142	52	11	$77\frac{5}{8}$	53	$61\frac{3}{8}$
	Dubróvka	$35\frac{3}{4}$	201	130	$37\frac{3}{4}$	$101\frac{1}{8}$	126	$102\frac{1}{8}$
	Turjabisztra	$80\frac{1}{2}$	431	79	$82\frac{1}{2}$	$229\frac{1}{2}$	87	$191\frac{1}{2}$
	Tibava	$12\frac{4}{8}$	89	51	$6\frac{4}{8}$	65	$32\frac{1}{4}$	$483\frac{3}{4}$

Láthatjuk, hogy csak a felsorolt tizennyolc községben a jobbágyságok a telkek kiegyenlítése következtében 1105 pozsonyi mérő vagy 552,5 magyar hold földet vesztek.¹⁷² A tanulmányozott megyék legtöbb községében ugyanaz volt a helyzet.

Ugyanakkor rá kell mutatni, hogy ezek a számítások nem teljesen fedik a valóságot. Az úrbérrendezésnek komoly fogyatkozása volt, hogy a megállapított telekállomány mérnöki kimérését nem hajtották végre; ez utóbb a földesurakra maradt, s ez adott lehetőséget nekik rosszabb földből kevesebb kimérésére. Az a veszteség, ami a jobbágyot részben az úri félrevezetés következtében tett kisebb bevallásból érte, csak később mutatkozott meg igazán.

A tabellákba gyakran nem vették be az úgynevezett pusztatelkeket, amelyeket a földesurak valójában bérbe adtak a telepéseknek.¹⁷³ A föld papíron továbbra is „puszta” maradt, ezért állami adót nem kellett érte fizetni. A bérleti díj a földesúr pénztárába került. Így volt ez például Ung megye Kelecsény községében.¹⁷⁴

Az úrbéri tabellák összehasonlításakor a törvény előírásokról a jobbágytelkek kiegyenlítését. Ha a belsőség nagyobbra bizonyult az előírt két pozsonyi mérőnél, a többletet beszámították a szántóföld vagy a rét kihasításakor.

A jobbágyság után következtek a házas zsellérek. A névjegyzékekbe nemcsak a családi és az utóneveket írták be, hanem robotjuk és pénzadójuk nagyságát is. A zsellérek sokszor kisebb szántófölddel vagy réttel is rendelkeztek. Ezt szintén nem írták be. Végül következtek a házatlan zsellérek és robotjuk nagysága: évente 12 nap. Ezután a jegyzékeket át kellett néznie és alá kellett írnia a községi bírónak és három hatósági tanúnak.

Valamennyi okmányt aláírása és lepecsételése után a foganatosítók átadták megvizsgálásra a királyi biztosnak és a megyegyűlésnek.

Végül a rendezés utolsó mozzanata volt a kihirdetés. A járási főszolgabírók vagy szolgabírók az esküdtekkel együtt kiutaztak mindegyik faluba, és összehívták valamennyi lakost és a földesurakat vagy megbízottaikat. Megmagyarázták nekik az úrbértörvény tételeit, és pontos teljesítésére szólítottak fel. Azon nyomban jelentést állítottak össze, azt csatolták azután a többi okmányhoz. „Mi. X. Y. község alulírott lakosai ezen levéllel igazoljuk – hangoztatta a felirat –, hogy ekkor és ekkor (keltezés) a járási főszolgabíró és az esküdtek a királyi biztos megbízásából felolvasták és megmagyarázták nekünk, valamint a földtulajdonosok megbízottainak az urbárium valamennyi pontját.”¹⁷⁵ A továbbiakban szó volt az esetleges panaszokról vagy arról, hogy nincsenek panaszok. Azon a napon amikor a községi bíró és két lakos aláírta a feliratot, jogerőre emelkedett az úrbértörvény. Az úrbéri tabellákban összeírt földeket úrbéres földeknek kezdték nevezni. A földesuraknak megtiltották, hogy elvegyék vagy uradalmukhoz csatolják ezeket a földeket, amik nem váltak ugyan a jobbágyság tulajdonává, de a törvény még az örökösöknek is biztosította a használat jogát.

Valamennyi úrbéri okmány négy példányban készült. Az egyik maradt a faluközségben, a másikat megkapta a földesúr, a harmadik a megyei levéltárba került megőrzésre, a negyedik példányt elküldték a helytartótanácsnak.

¹⁷² KTÁL, 674. f., 9. csop., 454., 700. ő. e.; 14. csop., 62., 63. és 64. ő. e.; 11. f., 1. csop., 91., 147., 724., 942., 1052., 1193., 1235. és más ő. e. (a szerző számításai).

¹⁷³ Найповер, 1971. 86.

¹⁷⁴ KTÁL, 11. f., 1. csop., 483. ő. e., 85. l.

¹⁷⁵ KTÁL, 4. f., 5. csop., 610. ő. e., 13 – 53. l.

A rendezés előkészületi munkáinak befejezése előtt Ung megye egyik nemesi gyűlésén jóváhagyták az „Észrevételek a jobbágyok számára” című okmányt. Ezt azonnal sokszorosították, majd szétküldték a faluközösségnek és a földesuraknak. Ezek sajátos utasítások voltak mind a földesurak, mind pedig a jobbágyok számára az urbárium nem elég világos vagy egyáltalán nem érintett kérdéseiről. Az észrevételek kifejtették, hogy az urbárium elkészítéséig az eddigieknek megfelelően kell teljesíteni minden szolgáltatást és végezni a robotot. A szokás vagy a szerződés szerint minden késedelem nélkül kell fizetni az adót vagy a bérleti díjat. A lepecsételt törzslapok kézhezvétele után minden szolgáltatást és adót az urbárium és az úrbéri tabellák szerint kell teljesíteni, illetve fizetni. Az utasítás sürgette a földesurakat, hogy minél előbb mérjék ki jobbágyaiknak a szántóföldet, a rétet és a belsőséget. Amíg ezt nem teszik meg, a parasztok nem kötelesek teljesíteni az úrbéri szolgáltatásokat. Ha a földesurak irtványföldet kívánnának adni belsőségnek, akkor a megyei limitációk szerint kötelesek előbb fizetni: a) egy köből vagy két pozsonyi mérő megtisztított hegyvidéki köves földért 5 rajnai forintot; b) hegyes, de nem sziklás helyen 4 rajnai forintot; c) sík helyen 3 rajnai forintot és d) bozóttalanított földért 2 rajnai forintot.¹⁷⁶ Azokat a réteket vagy szántóföldeket, amelyek valamilyen oknál fogva nem kerültek be az összeírásba és már harminc éve nem tartoztak a földesurak majorsági birtokaihoz, szét kellett osztani a parasztok között. Az eddig szántófölddel és réttel rendelkező zsellérek csak abban az esetben veszíthették el földjüket és réjtüket, ha a földesúr elhatározta, hogy jobbágyoknak vagy taksásoknak adja azt a földet beépítésre. Azok a városok és községek, amelyek eddig szerződés vagy taksa szerint fizettek földesúri adókat, folytassák ezt mindaddig, amíg nem érkeznek meg hozzájuk az összeírók és nem adnak más utasításokat. A földesurak engedélyt kaptak arra, hogy szerződéseket kössenek jobbágyaikkal vagy taksásaikkal. Ennek okvetlenül a járási főszolgabíró vagy egy esküdt jelenlétében kellett történnie. Szerződéskötéskor nem léphettek túl az urbáriumban rögzített kötelezettségeket. Az ilyen szerződéseket vagy kontraktusokat a királynő tudomására kellett hozni.¹⁷⁷

Ki szeretnék térni arra, hogy a kárpátaljai megyékben pontosan mikor lépett hatályba az úrbértörvény, mivel a XVIII. század második felét illetően kárpátaljai társadalmi és gazdasági helyzetét, valamint az úrbérrendezést tanulmányozó kutatóknak erről nincs egységes véleménye.¹⁷⁸

A Kárpátontúli Területi Állami Levéltár (KTÁL) fondjai megőrizték mindazokat a bírói jegyzőkönyveket — jelentéseket —, amelyeket Ung megye szerednyei járásának községeiből küldtek be. Ezek arról tanúskodnak, hogy 1774. december 6-ától 30-áig eltelt 25 nap alatt a járás valamennyi községében hatályba lépett az úrbértörvény. Helmec községben december 6-án, Nagyszlatinán és Oroszkomorócon december 7-én. Az év utolsó napján, december 31-én hajtották végre az úrbérreformot Valkaja és Iglinc községben.¹⁷⁹ Ezek az adatok igazolják, hogy Mária Terézia úrbértörvénye Kárpátalján legvalószínűbben azokban az időpontokban lépett hatályba, amelyeket Eckhart Ferenc említ a Magyar Országos Levéltár adatai alapján, vagyis Ung

¹⁷⁶ KTÁL, 4. f., 5. csop., 641. ő. e., 3. l.

¹⁷⁷ KTÁL, 4. f., 5. csop., 641. ő. e. 3. l.

¹⁷⁸ Magyarország története. I. k. Budapest, 1967, 379. — Шульга, 1962. 84.

¹⁷⁹ KTÁL, 4. f., 5. csop., 610. ő. e., 54. l.

megyében 1774. június 2-án, Máramaros megyében 1775. január 1-jén, Ugocsa megyében 1775. április 24-én és Bereg megyében 1775. november 1-jén.¹⁸⁰

Az úrbértörvény hatálybalépése után a megyei hivatalok képviselői összeállították a végső jelentéseket, amelyekben közölték, egyetért-e a földesúr a jobbágytelkek rögzített nagyságával vagy a föld új kimérését követeli. Tájékoztatták a megyei hivatalokat arról, hogy hozzászámították-e a kerteket és az irtványföldeket a telkekhez vagy sem. Előfordult, hogy a faluközösség nem találta meg a közös nyelvet a földesúrral. Ilyen esetben az urbáriumot érvénytelenítették, az ügyet a megyei tisztviselők kivizsgálták, és a földesúrnak nem tetsző adatok helyett másokat írtak a tabellákba. Ez történt például Máramaros megye Ruszka községében¹⁸¹ és Nagyszőlősen,¹⁸² ahol a megismételt úrbérrendezést 1778-ban, illetve 1787-ben hajtották végre.

A jelentésbe azt is beírták, hogy hány és milyen nagyságú új telket osztottak ki, mennyi föld maradt puszta, többek között a község határán túl is. Gyakran tisztázták az erdőségekkel és a földesúri uradalmak nagyságával összefüggő kérdéseket, meghatározták a községi pap, a kántortanító és a földesúri alkalmazottak jószágának a számát, illetve, hogy mennyit tarthatnak a közös legelőn.

Mária Terézia utasítására a rendezést azokban a helységekben hajtották végre, ahol a parasztok úrbéres földet használtak, függetlenül az adott község vagy város jogi helyzetétől.

Az úrbéri okmányok – a kilencpontos kérdőív, az összeíró kimutatások, a törzslapok és az azokon levő feljegyzések – pontatlanságaik ellenére rendkívül értékesek, mert forrásul szolgálnak a kárpátaljai parasztság társadalmi és gazdasági helyzetének vizsgálatához. Kiegészítik őket egyes falvak történetei, amelyeket falusi krónikások írtak, azonkívül különböző személyiségek visszaemlékezései, a faluközösségek üléseinek jegyzőkönyvei, az egyházi anyakönyvek a községi lakosok születési, házasságkötési és halálozási adataival, az egyházközségek történetei, a tizedfizetés elismervényei, az úgynevezett decimáliák és egész sor más forrás.

A polgári – nemesi történetírás elismeréssel emlegette az osztrák agrártörvényhozás okmányait mint a jobbágyság irányában folytatott liberális politika kezdetét. G. Knapp, Németország agrártörténetének ismert kutatója vetette fel elsőként a jobbágyföldek és a jobbágyi helyzet védelmének eszméjét az állam részéről.¹⁸³ Követői, az osztrák Ignacz Biederman,¹⁸⁴ a magyar liberális történész Acsády Ignác¹⁸⁵ és mások az Osztrák–Magyar Monarchia viszonyaihoz alkalmazva fejlesztették „a parasztok védelmének” eszméjét. Amint azonban azt Heraszimenko szovjet történész megállapítja, az agrártörvényhozás első okmányainak Ausztriában és Poroszországban semmi közük sem volt a parasztok védelméhez: a feudális monarchia ezzel reagált a parasztok követeléseire lecsillapításuk végett. Az osztrák monarchia agrártörvényei semmilyen lényeges változást nem hoztak földesurak és a parasztok közötti viszonyban. A földbirtokosok éppen úgy urai maradtak a jobbágyoknak, mint az agrártör-

¹⁸⁰ ECKHART, 1956. 98.

¹⁸¹ Петров, 1908. II.

¹⁸² KTÁL, 674. f., 9. csop., 1862. ő. e., 1. l.

¹⁸³ KNAPP, G.: Die Bauerbefreiung und Ursprung der Landarbeiter in den alteren Tielen Preussens. 1. Teil. Einleitung. Leipzig, 1887.

¹⁸⁴ BIEDERMAN, 1862., 1867.

¹⁸⁵ ACSÁDY, 1950.

vények meghozatala előtt.¹⁸⁶ Ugyanakkor Heraszimenko megállapításával szemben aligha vitatható, hogy az úrbérrendezés adott valamelyes védelmet a jobbágyoknak: kisajátítás és kizsákmányolás dolgában korlátokat állított a korábbi teljes földesúri önkény elé, az úrtól való függést, benne az úriszék működését meghagyta ugyan, de az úrbéri perek fölébbitelét a megyéktől a nemesi felsőbíróságok helyett közigazgatási útra terelte, egészen az uralkodóig. A jobbágy munkája eredményében anyagi érdekeltségének tovább is korlátja maradt ugyan a dézsma és a földesúr elővételi joga, de teljes kereskedelmi monopóliumot, rákényszerítést jog szerint már nem gyakorolhatott vele szemben a földesúr. És mégis a robotoltató jobbágytartó gazdaság válságát reformokkal nem lehetett megszüntetni. Az úrbérrendezés tulajdonképpen még jobban kiélezte faluhelyen az osztályellentéteket, és nem tette anyagilag érdekeltté a jobbágyokat munkájukban. A következő fejezetben forrásul felhasznált okmányok soka-sága igazolja ezt.

¹⁸⁶ Герасименко, М.: Аграрні відносини в Галичині. Київ, 1959. 120.

AZ 1767–1775. ÉVI ÚRBÉRRENDEZÉS

A földbirtokok keletkezése

A XVIII. század közepén Kárpátalján legelterjedtebbek az úrbéres eredetű földek voltak. Ezekhez tartoztak: a telekföld, az irtványföld, a pusztatelek, a maradványföld, a szabad királyi városok és a mezővárosok földje, a közös föld (legelő, erdő, nádas).

Telekföld az úrbéri tabellák szerint az, amelyet a jobbágyok vagy jobbágyközösségek megtelepedésük óta bírtak. A megyék számára az urbárium határozta meg, mekkora lehet a jobbágytelek. Az urbárium a telki állomány minimumát s a ránehezedő földesúri terhek maximumát rögzítette. Az egynyolcados és ennél nagyobb telekkel rendelkező parasztokat a teljes jobbágyok, az egynyolcadosnál kisebbekkel pedig a zsellérek csoportjába sorolta. A telekföldet az uradalom osztható részének tekintették. Az urbárium nem engedte meg a földesuraknak, hogy a bármilyen okból megüresedett telket uradalmi birtokaikhoz csatolják.

Irtványföld úgy jött létre, hogy kivágták vagy kiégették a fákat, bokrokat, majd eltávolították a rönköket, s ezeket a részlegeket szántófölddé, rétté vagy szőlővé alakították. Mivelhogy az irtás nagy fizikai erőfeszítést igényelt, az ilyen föld tulajdonosai egész sor kiváltságot élveztek. Az irtványföld nem tartozott a telekföldhöz, és semmilyen nyilvántartásban nem szerepelt, mentesült az állami és az egyházi adótól. Ennek azonban hátrányai is voltak, mert a földesúr bármikor elkergethette a parasztot az irtványföldről, és a földet uradalmához csatolhatta. Az irtványt jog szerint csak becsértékének megfizetése ellenében vehette el a földesúr; de egyszerű elvétele sem volt ritka olyan ürüggyel, hogy engedély nélkül létesítette vagy több mint egy éven át semmit sem teljesített utána a jobbágy. Az úrbérrendezés jegyzékbe vette az irtásföldeket, s csak azokat engedte a telki állományba olvasztani, amelyek már hosszabb idő óta elvesztették irtványjellegüket. Ilyen eseteket említene a XVIII. századi okmányok. Az úrbérreform végrehajtása idején a földesurak a jobbágytelkek kiegyenlítésére használták fel az irtványföldeket, büntetlenül elvéve ezeket egykori tulajdonosaiktól, a jobbágyoktól. Igaz, a rendezés után „az északkeleti magyar megyékben, az ország keleti részében”¹ az irtványföldek a jobbágyok kezén maradtak. Egész Magyarországon az urbárium, nem teljes adatok szerint, 256 648 hold² ilyen földet talált.

A pusztatelek úrbéres eredetű, állami adó fizetésére kötelező föld, amelyet azonban nem műveltek meg vagy ideiglenesen bérbe adtak. Ha ilyen földet bizonytalan időre használatba vett a jobbágy, az automatikusan telekfölddé vált minden ebből eredő

¹ VARGA JÁNOS, 1967. 44.

² VARGA JÁNOS, 1967. 117.

következménnyel. Nyomban megadóztatták, és feudális szolgáltatásokat, többek közt robotot követeltek érte. Pusztatelek például úgy keletkezett, hogy a parasztot más helységbe költöztették, meghalt a tulajdonosa vagy lemondott a földről annak rossz minősége miatt.

A pusztatelkek valójában nem voltak puszták. Jobbágyok, olykor faluközösségek vették bérbe őket készpénzért. Ez egyáltalán nem jelentette azt, hogy a föld úrbéressé vált, noha a bérlők gyakran hosszú évekre megtartották, sőt örökségbe hagyták gyermekeiknek. Az úrbéri összeíráskor kiderült, hol vannak ilyen földek. A földesurakat kényszerítették, hogy a formálisan pusztá földet telekfölddé változtassák. Mivelhogy ez nem volt előnyös sem a földesuraknak, sem a bérlőknek, a hatóság döntését szabotálták. A pusztá telkek úrbéres jellegét az állam igyekezett fenntartani, a földesurak viszont sok esetben maguknak foglalták le.

A maradványföld a valóságos jobbágytelkek és az úrbéri tabellákba írt jobbágytelkek nagysága közötti különbség. A maradványföldeket a szabály szerint az úrbéres terhek ellenében parasztnak kellett adni, s ha nem akadt erre igénylő, akkor vehette azokat használatba a földesúr, de majorságához nem csatolhatta. Még jóval a rendezés előtt sok kárpátaljai helységben felmérték a földeket. A tökéletlen technika, a földmérők hiányos képzettsége, különféle helyeken a hold és a pozsonyi mérő eltérő nagysága, s olykor szándékos csalások ahhoz vezettek, hogy az okmányokban kisebbségnek tüntették fel a jobbágytelkek nagyságát a valódinál. Néha tíz év előtti vagy még régebbi „házi” kimutatásokat használtak az állami összeírók is a rendezés kezdetén. A téves adatokat pedig gépiesen átírták az úrbéri tabellákba is. Ebből kifolyólag nem vették nyilvántartásba azt a földet, amelyet maradványföldnek neveztek el.

A parasztnak nem tiltakoztak az ilyen föld eltitkolása ellen, mert nem kívánták az állami adó növekedését. A földesurak viszont nem árulták el a maradványföld igazi nagyságát, mert meg akarták tartani az uradalom keretein belül, és nem akarták telekfölddé változtatni.

A mezővárosok, érseki és püspöki városok földje nem szerepelt az úrbéri tabellákban, és az adóztatás szempontjából nem tartozott a földbirtokosi uradalmakhoz. Nem tartoztak földesúri felsőség alá a szabad királyi városok, Huszt, Técső, Visk, Sziget és Hosszúmező sem. A szabad királyi városok és a mezővárosok, egyszer s mindenkorra megszabott taksát vagy cenzust fizettek. Ezért a szabad királyi városok lakosai a feudális függő parasztnak képest kiváltságos helyzetben voltak. Örökre megszabott nagyságú telkeket béreltek, ezenkívül társtulajdonosai voltak a közös földeknek, amelyek hivatalos tulajdonosának a városi tanácsot tekintették. Az ilyen föld jövedelméből mindenki a költségek arányában részesedett.

A közös földet — legelőt, erdőt és nádist — nem osztották fel a parasztnak között telkeik nagyságának arányában. Ezt a földet annak a közösségnek valamennyi tagja használta a földesúr tudtával és beleegyezésével, aki szabályozta az erdei javak hasznosítási jogát (favágás, mogyoró, komló, makk szedése stb.).

A községek ellátása legelővel az egész XVIII. század folyamán megoldásra váró feladat volt Kárpátalján. Sok községnek egyáltalán nem jutott közös legelő. Ilyen esetekben, ha lehetőség nyílt rá, ideiglenesen a pusztatelket használták. A hegyvidéken gyakran az erdei tisztásokat jelölték ki legelőnek. Ha erre nem nyílt lehetőség, akkor megállapodás szerint egy vagy több hold szántóföldet meghagytak legelőnek, mégpedig minden évben más helyen, úgynevezett ugarlegeltetést gyakorolva.

A földesurak olykor pénzért vagy bizonyos mennyiségű lekaszált, megszáritott és szénaként az uraság udvarára szállított fűért legelőt adtak bérbe a közösségnek.

Az úrbérrendezésig Kárpátalján háromféle erdőbirtok fordult elő. Az első olyan erdő volt, amelynek nagysága függött a jobbágytelkek számától és terjedelmétől. Az ilyen erdőt részekre osztották, és az egyes részeket más-más parasztcsalád használta. A második erdőtípus a közös erdő volt. A faluközösséghez tartozó közös erdő volt az eredeti típus; felosztására csak idővel kerülhetett sor. A földesurak főképp a XVI. századtól fogva igyekeztek tilalmazással érvényesíteni felsőbb birtokjogukat az erdők fölött. Ennek az erdőnek nagysága nem függött a községi porták számától. Nagyobb is, kisebb is lehetett annál, ami járt. A közösség valamennyi parasztja egyformán használta az ilyen erdőt. Végül akadt tilalmas erdő, amely kizárólag az uradalomé volt. A XVIII. századi okmányok az ilyen erdőt emlegetik a leggyakrabban. A parasztnak csak a szigorúan erre kijelölt helyen és bizonyos korlátozások mellett engedélyezték az uradalmi erdő használatát.

Nádas volt elegendő, különösen a tanulmányozott megyék alföldi járásaiban, de a nádat korlátozott mennyiségben használták építőanyagul.

A személyes röghöz kötés és a teleknagyság szempontjából a kárpátaljai parasztnak örökös jobbágyokra (*perpetuae obligationis*) és szabad költözködési jogú jobbágyokra (*liberae migrationis*) oszlottak. Helyzetük eredetileg igen számottevően különbözött. A szabad költözködési jog kedvezőbb helyzetbe juttatta a *liberae migrationis*okat, mert lehetővé tette számukra az áttelepülést előnyösebb helyre, ahol nagyobb telket kapnak és kedvezőbb az életfeltétel. A szabad költözködés jogát pontosan körvonalazta már az 1556. évi törvény 28. törvénycikke. A szabad költözködési jogú feudális függő paraszt, ha más földesúrhoz akart költözni állandó lakóhelyre, köteles volt visszaadni telkét és lakását előző tulajdonosának, mégpedig okvetlenül olyan állapotban, amilyenben kapta, gyakran sok évvel azelőtt. Ezért a házat néha nemcsak tatarozni kellett, hanem teljesen újjáépíteni. Ha a ház a jobbágy tulajdona volt, akkor a távozási szándékának bejelentésétől számított 15 napon belül eladhatta. Emellett a megvásárolt házba beköltöző család köteles volt elismerni jobbágyi függőségét a földesúrtól. Ha vevő nem jelentkezett, a 15 nap elmúltával a ház a földesúr tulajdona lett. Ezután a járási főszolgabíró esküdt jelenlétében gondosan megvizsgálta, megtartotta-e a jobbágy a törvényeket, nem nyújtott-e be panaszt ellene a földesúr, a birtok valamelyik tisztviselője vagy egyik-másik falubelije, majd engedélyezte elköltöztetését más helységbe. A lakosság vándorlása két évszázad folyamán azt eredményezte, hogy a XVIII. század hatvanas éveitől Magyarországon a feudális függő parasztnak 35–40%-a élt a szabad költözködés jogával.³ Az urbárium összeállításait az örökös jobbágyok és a szabad költözködési jogú jobbágyok csak mint adózók érdekelték. Az államnak mindegy volt, hogy az egyik vagy a másik jobbágy melyik megyében, járásban vagy községben lakik. Ezért a helyi hatóságok megelégedtek azzal, hogy a jobbágyoknak ezt a két csoportját külön úrbéri tabellákba írták.

Ez a helyzet 1785-ig állt fenn, amikor II. József császár külön rendeletével minden magyar jobbágy szabad költözködési jogot kapott. Igaz, csak egyszer évente, szent Gergely napján (március 12-én) élhetett ezzel a jogával.

³ VARGA JÁNOS, 1969. 312.

A földesurak és a parasztek viszonyát az 1767–1775. évi rendezés előtt jogilag az urbáriumok, a kiváltságok, az állandó vagy ideiglenes szerződések és a szokások szabályozták. A Mária Terézia előtti urbáriumok meghatározták a parasztek szolgáltatásait földesuraiknak. A XVI. századig az urbáriumok a földesurak és az új telepések közötti szerződés jellegét viselték. Később az urbáriumok a parasztek vagyonának közönséges leltáraivá váltak, amelyek ezenkívül a földesúrnak járó pénzbeli és természetbeni adót is felsorolták. Az urbárium gyakran a földesúri majorságot is fel tüntette.

A legtöbb kárpátaljai községben, különösen a magyar nép II. Rákóczi Ferenc vezette nemzeti felszabadító háborújának leverése után, semmilyen urbárium nem volt. A földesurak és a parasztek viszonya régóta érvényes törvényekre és szokásokra épült. A földesurak ezekre hivatkozva szabták meg a feudális szolgáltatások formáját és mértékét, gondoskodtak gazdaságaik munkaerő-szükségletéről. A nagybirtokok a földesurak kezében összpontosultak, és ez lehetővé tette, hogy nemcsak a gazdasági, hanem a politikai hatalmat is gyakorolják. A parasztek telekhasználati joga teljesen attól függött, szükségük van-e a földesurnak munkaerőre, tehát lényegében önkényesen döntöttek. Ezért Mária Terézia úrbérrendezésének egyik fő törekvése az volt, hogy jogilag megerősítse a jobbágyság úrbéresföld-használatát, és általában javítsa a parasztság jogi helyzetét. Ezt a törekvést nem a jobbágyság iránti szeretet sugallta, hanem annak felismerése, hogy a jobbágyság így fizetőképesebb adózóvá válhat. A földesurak és a parasztek jogait és kötelességeit úgy kellett meghatározni, hogy egész Magyarország számára egységesen, mégpedig a jobbágyság használatában levő föld mennyiségétől és minőségétől függően szabják meg az úrbéres szolgáltatásokat. A rendelkezés a bécsi udvar véleménye szerint azt a célt szolgálta, hogy véget vessen a telekföldek bekebelezésének a földesurak által.

A jobbágyság vagyoni helyzetének az urbáriumok előtti összeírásaiban előforduló pontatlanságok és hibák hozzájárultak ahhoz, hogy a jobbágyságot fokozatosan az uradalmakhoz csatolták. A pontos nyilvántartásnak meg kellett őriznie a föld telekjellegét, mégpedig főleg azért, hogy ne csökkenjen a földadóalap. Az úrbérrendezés nemcsak a földesúri kisajátításnak, hanem a kizsákmányolásnak is korlátokat akart állítani, ezért nem csak a jobbágyságot védte. A földesúrnak joga volt elkergetni a jobbágyot a telkéről, de a földet másnak kellett átadnia, hogy továbbra is járjon érte az állami adó.

Az úrbéri tabellákba beírták az irtványföldeket, amelyek megtisztításának költségeit később meg kellett téríteni a jobbágyságnak. A jobbágyság azonban gyakran nem tudta bebizonyítani, hogy joguk van a munkadíjhoz, mert a föld sok esetben ellenszolgáltatás nélkül a földesurak tulajdonába került.

A paraszti szolgáltatások meghatározása érdekében pontosan meg kellett állapítani, mekkorák a jobbágyporták a szántóföldekkel együtt. Azt tartották, hogy rendes földhasználat esetén még a legkisebb engedélyezett telekrész (egynyolcad) is fedezni képes a jobbágyság megélhetése mellett a különféle adókat is. A minimális teleknagyságot a bécsi udvar minden megye számára külön meghatározta, ámde az urbárium még egy-egy községben belül is eltérő nagyságú telkeket irányzott elő. Mindez attól függött, mennyire jövedelmezők a gazdaságok és kedvezőek vagy kedvezőtlenek-e a konkrét helyi viszonyok: termékeny-e a talaj, előfordul-e víz, van-e piac, malom a közelben stb.

Az úrbérrendezés (urbarialis regulatio) meghatározta a belsőségből (intravilane) és a külsőségből (extravilane) álló jobbágytelkeket. A belsőségek, vagyis az udvarnak, a veteményeskertnek és a gyümölcsösnek akkorának kellett lennie, hogy abba két pozsonyi mérő terményt lehessen elvetni. Belsőség, szántóföld és rét esetleges hiányával, illetőleg többletével kiegészítette egymást; maradványföld az lett, amivel együttesen haladták meg a telki állományt. Ebből a földesurak kötelesek voltak új jobbágytelkeket alakítani.

A jobbágytelek lényegéről szólva, az urbárium előírta a parasztporta külsőségének nagyságát. A szántóföld mértékegységéül mindenütt a magyar holdat (egyenlő két pozsonyi mérővel), a rétek mértékegységéül a kaszást fogadták el. Az egyes falvak urbáriumai azt rögzítették, hogy sarjút tudnak-e kaszálni rendszeresen, csak néha vagy soha.

Ha a kisebb belsőség (fundus) miatt nagyobb szántóföldet vagy rétet utaltak ki, azt a jobbágy minden akadály nélkül használhatta.

Úgy látszott, hogy már az urbárium első pontja határozottan védelmezi a parasztot, amikor kötelezően előírja, hogy elegendő földet adjanak neki. Ámde ez csak látszat volt. Az első pont 4. tc. megmagyarázta, hogy a fent elmondottak arányosan vonatkoznak a feles, egynegyed és egynyolcados jobbágytelekre is.⁴ Kérdés, hogy akiket töredéktelekkel vettek nyilvántartásba, bírtak-e vállálásához szükséges munka-, főleg igaerővel és felszereléssel, s főképp vállalták volna-e a velejáró nagyobb terheket. Az urbárium nem írta elő egy-egy községen belül az úrbéres földek egyenlő elosztását, nyilvánvalóan sok esetben nem is volt annyi egész telekre való úrbéres föld, ahány jobbágy élt a faluban, hiszen a népesség szaporodásával párhuzamosan a telkek aprózódtak. Az egy telken felüli jobbágybirtokból mindenestre hasznos lett volna lehasítani, ha akad rá vállalkozó. S ami azt a kérdést illeti: volt-e a jobbágyok számára megfelelő egész telkekre való úrbéres föld a faluban, emlékeztetni kell az úrbérrendezésnek arra a hibájára, hogy visszamenő hatállyal nem tette jóvá a még földerítendő földesúri földfoglalásokat.

Bereg megye hegyvidéki fekvésű Uklina községében, amelyet az ötödik földosztályba soroltak, a rendezés idején négy jobbágycsalád élt. Mindegyik egynyolcados telken, összesen 28 pozsonyi mérő földön, vagyis 14 holdon gazdálkodott.⁵ Ha ezek a jobbágyok az osztályozás szerint egész telket kapnak, belsőségük 4 hold, szántóföldjük 112 hold és réjük 48 kaszás lett volna. Bereg megye Dubrovica községében a rendezés idején négy jobbágy- és egy zsellércsalád élt. 60 pozsonyi mérő belsőséget, 16 pozsonyi mérő és 18 kaszás külsőséget használtak. Az úrbérszabályozás után ezek a számok a következőképpen változtak: 41,5 mérő belsőségre, 4 külsőségre és 15 kaszás rétre csökkentek.⁶ Ez 10,5 pozsonyi mérővel kevesebb szántóföld és három kaszással kevesebb rét volt annál, amennyi törvényesen járt.

Kárpátalján mindenütt megsértették az urbáriumnak azt az előírását, hogy egy községen belül egységesen osszák el a földet. A földesurak tudtával az úrbéri jegyzékekbe eltérő nagyságúnak írták be a leendő jobbágytelkeket. Tehát a rendezés törvényesítette a parasztság rétegződését, pontosan elhatárolta a jómódú gazdákat

⁴ KTÁL, 674. f., 9. csop., 695. ő. e., 1. l.; 60. f., 1. csop., 883. ő. e., 2. l.

⁵ KTÁL, 11. f., 1. csop., 1274. ő. e., 20. l.

⁶ KTÁL, 11. f., 1. csop., 285. ő. e., 19. l.

a falusi nincstelenektől. Bereg megye Szaszóka községében például Popovics András 49 holddal és Holovács András 48 holddal rendelkezett. Zelenka Hric és Konyevics Ferenc falubeli jobbágnak mindössze 8 hold jutott.⁷

Az urbáriumnak az a kikötése, hogy a jobbágyoknak feles, egynegyedes és egy-nyolcados telek juttatható, kibúvót hagyott a földesuraknak. Ezért a rendezés után a korábban paraszti használatban levő földek egy részét bizonyos ürüggyel a földesúri uradalomhoz csatolták.

A rendezés befejezésekor Ugocsa megyében körülbelül 1766 jobbágy, 771 házas és 225 házatlan zsellér élt, nem számítva a bevándorlókat. Ez a 2762 ember összesen 608 2/8 telekkel rendelkezett. A föld aprózódása olyan arányokat öltött, hogy megyei átlagban egy jobbágnak nem egész egynegyed telek jutott.⁸ A kárpátaljai községekben állandóan megsértették azt a törvényt, amely jogilag alátámasztotta a faluközösség jogát az úrbéres földre. A földesurak a legkisebb vétségért elkergették földjükről a parasztokat. „Nősülésem óta teljesítem jobbágykötelességeimet Horváth Gábor és Moksay Pál földesúrnak — írta a királyi biztoshoz intézett panaszában Tóth Gergely, Ung megye Rákóc községének jobbágya —, néha naponta, néha minden második héten, de az is előfordult, hogy négy hétig egyfolytában robotoltam náluk saját jószággal. Most öreg koromban nem bírok dolgozni, emiatt Moksay Pálné elkergetett a telkemről, Még a 61 forint 49 krajcárra becsült épületek és gyümölcsös értékét sem hajlandó nekem megfizetni.”⁹ Régen meghalt szüleinek adóssága miatt vették el Balogh András jobbágy telkét Ugocsa megye Feketepatak községében.¹⁰

Tehát az eddig elmondottakból kitűnik, hogy az úrbértörvény a földbirtoklás tekintetében lehetővé tette, hogy kevesebb és a legrosszabb minőségű telekföldet jelöljék ki a jobbágyoknak. A megyei hivatalok és a bíróságok nem küszöbölték ki az ilyen visszaéléseket, a földesurak érdekeinek hűséges oltalmazói maradtak.

Az úrbérrendezés szerzői megkísérelték, hogy rendezzék a földesurak viszonyát a faluközösségekkel és az egyes parasztokkal az erdőbirtokok, a legelők és az irtványföldek használatának kérdésében. A törvényben ez a parasztok jövedelmének és érdekeinek védelmezéseként volt feltüntetve. Lássuk mennyire volt ez előnyös számukra.

Az erdőbirtok használatának joga

A Kárpátok óriási erdősegeinek tulajdonosai Schönborn, Teleki, Perényi és más nagybirtokosok voltak. Nem csekély jövedelemforrásukat alkották a fa, kiváltképpen az értékes bükk és tölgy eladásából származó bevételek. Mégis rabló jellegű erdőgazdálkodást folytattak. Ez arra készítette Mária Teréziát, hogy 1769-ben rendeletet adjon ki „az erdőrendtartásról”. A rendelet értelmében az erőkincset meg kell védeni a pusztítástól, és elő kell segíteni újratermelődését. Az erdőgazdaságok munkájának megszervezése, a termelés tökéletesítése, valamint az erdőtüzek megelőzése és oltása szempontjából a rendelet igen figyelemreméltó eredményeket hozott Kárpátalján is.

⁷ KTÁL, 11. f., 1. csop., 1098. ő. e., 46 — 47. l.

⁸ SZABÓ ISTVÁN, 1937. 179 — 181.

⁹ KTÁL, 4. f., 15. csop., 627. ő. e., 1. l.

¹⁰ KTÁL, 674. f., 5. csop., 74. ő. e., 2 — 7. l.

Három év múlva, 1772. december 7-én a helytartótanács az ország valamennyi északkeleti megyéjébe leíratot küldött, amely határozottan megtiltotta a gubacs kiszállítását az országból.¹¹ Az új leírat mintha kiegészítette volna az erdőrendtartást, bár azt a célt szolgálta, hogy biztosítsa a sertésenyésztés belföldi takarmányalapját. Mindkét okmányt figyelembe vették az urbárium szerzői, amikor kidolgozták az erdőbirtokok használati szabályaira és használatának előnyeire vonatkozó paragrafusokat. Az úrbértörvény szempontjából a jobbágyság haszna az, hogy szabadon összegyűjthetik a makkot, elláthatják magukat épületfával és tüzelővel. A vágáshelyet és a szükséges szálfát mennyiségét a földesúr szabta meg. Ha egy község közelében nem akadt erdő, a földbirtokos köteles volt megengedni, hogy a jobbágyság valamelyik más erdejében vágják ki a nekik szükséges fát.

Kárpátalján igen nagy térségeket borítottak tölgy- és bükkerdők. Ezekben minden évben több száz mázsa makk termett, és ez elősegítette a sertésenyésztés fejlesztését. Az erdei termés lehetővé tette évente körülbelül félmillió sertés hizlalását csekély takarmányvásárlási, ólépítési és gondozási költségek mellett.¹² A földesurak amennyire csak lehetett, ki is használták ezt. Gyakran kicsiben és nagyban bérbe adták erdőikben a sertésmakkoltatás jogát. A XVIII. század ötvenes éveiben a Schönborn-uradalom erdősegeiben évente mintegy 1000 sertést hizlaltak a grófnak.¹³ Schönborn magánszemélyeknek, faluközösségeknek vagy városi hatóságoknak engedte át erdőiben bérleti díj ellenében a sertésmakkoltatás jogát. Beregszász lakosai például minden évben 80–90 forintot fizettek ezért az uradalomnak.¹⁴ Dubrinics község parasztjai évente 26 forint 42 krajcárt adtak az ungvári kamarauradalom kincstári erdősegeinek használatáért.¹⁵

Meg kell jegyeznünk, hogy az urbárium nagyon homályosan határozta meg a jobbágyság erdei sertésmakkoltatási jogait. Tulajdonképpen ezt a jogot a földesúrral kötött szerződés szabta meg. Záradékot fűztek hozzá ama községek lakosai számára, amelyek határában erdő húzódott. Bérleti díjuk sertésenként 6 garassal csökkent. Az úrbértörvény 7. tc.-e semmit sem változtatott ebben a kérdésben. A földesurak, akár csak korábban, megszabták áraikat, és annak adták el a makkot, aki többet fizetett érte. Így történt ez például Ung megye Hanajna községében 1777-ben. Drahos Pál, a kincstári birtok intézője még tavasszal eladta a makkoltatási jogot a faluközösségnek 112 forintért. De amikor nagyon jó termés mutatkozott, egy másik közösségnek újra eladta 500 forintért.¹⁶ Voltak rossz termésű évek is. Ilyenkor a földesurak szigorúan tartották magukat az előre megkötött szerződésekhez. Ezt sok levéltári okmány igazolja. Ung megye Gyula községének parasztjai 1784-ben makkoltatási szerződést kötöttek báró Perényivel. De aszály következett be. „Ezért a parasztok nem makkoltathatták a sertéseket a földesúri erdőben. Báró Perényi ennek ellenére mégis megparancsolta, hogy adjanak neki sertésenként 18 garast. Még azok után a malacok után is, amelyek kevesebbet értek az említett összegnél.”¹⁷ Az okmányok bizonyítják,

¹¹ KTÁL, 4. f., 5. csop., 422. ó. e., 1. l.

¹² Шульга, 1962. 39.

¹³ A KTÁL munkácsi fiókja, 214. f., 1. csop., 89. ó. e., 25. l.

¹⁴ KTÁL, 10. f., 14. csop., 65. ó. e., 1. l.

¹⁵ Габриель, 1932. 10.

¹⁶ KTÁL, 4. f., 15. csop., 489. ó. e., 1. l.

¹⁷ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1524. ó. e., 14. l.

hogy a földesurak vagy alkalmazottaik megsértették a faluközösségekkel kötött szerződéseket. Az erdőbirtokok használatáról kötött szerződések nem teljesítéséért vagy egyoldalú felbontásáért viszont a faluközösségek ellen erőszakos rendszabályokat alkalmaztak. Amikor Ung megye Izbugya községének parasztjai nem voltak hajlandók gróf Sztáray Mihálynak 14 garast fizetni 12 helyett, amennyi járt, megparancsolta, hogy foglalják le a község egész nyáját.¹⁸ Idősebb báró Perényi Imre az urbárium utasításai ellenére még erdeje közelébe se engedte a parasztokat.¹⁹ Perényi előszeretettel alkalmazta az urbárium második pontjának 8. tc.-ét, amely lehetővé tette az erdei javak használatának megtagadását azoktól a jobbágyoktól, akiknek volt közös erdejük. A báró nem akarta figyelembe venni az urbáriumnak azt az utasítását, amely szerint ha a közös erdőben nincs makk, akkor a földesurak kötelesek engedélyezni jobbágyaiknak a makkgyűjtést az urasági erdőben. Ez volt a helyzet más földesúri birtokokon is, kiváltképpen a nagy uradalmakban. Amint látjuk, a parasztoknak kevés hasznuk származott abból, hogy „joguk” volt használni az erdei kincseket.

Legelőhasználati jog

Kárpátalja mezőgazdaságának jellege szerint két részre oszlott. Az elsőhöz tartoztak az alföldeknek és a Kárpátok hegyaljának a földművelő vidékei, a másodikhoz a hegyvidékek. Itt az állattenyésztés volt a fő mezőgazdasági ág. A legtöbb figyelmet a szarvasmarha, a juh, a sertés és a ló tenyésztésére fordították. A hús, a vaj, a gyapjú és más termékek kereslete, kiváltképpen háborús időben meghaladta az alacsony termelékenységgű állattenyésztés lehetőségeit. Sok parasztközösségnek nem volt legelője. Nyáron a parasztok jószága sovány táplálékot talált a kaszálón, az erdei tisztásokon és más, legelőnek alkalmatlan helyeken. Ezért az urbárium szerint minden faluközösség számára közös legelőhelyet kellett kijelölni. Ennek nagyságát nem tüntette fel. Igaz, a záradékban megjegyezték, hogy nagysága a falu földbirtokainak nagyságától függ. A rendezés előtt használt legelőket az urbárium nem engedte megszüntetni vagy bármilyen ürüggyel csökkenteni. A földesúr engedélyével elrekeszthettek egy részt a közös legelőből a legfontosabb lábasjószág, az igásállatok számára.

Az irtványföldek használatának joga

A Kárpátok hegyalján mindig kevés szántóföld volt. A földesuraknak csak abban az esetben sikerült telepéseket költöztetni birtokaikra, ha telekföldet adtak nekik. Mivel szabad föld egyre kevesebb akadt, megkezdték a termékeny részlegeken a fák és bokrok kiirtását. A jobbágyok maguk vágták ki a fákat és a bokrokat, megtrágyázták a földet, s így szántófölddé vagy rétté változtatták. A földesuraknak előnyös volt az ilyen földek birtoklása, mert nem kellett utánuk adót fizetni az államnak, az egyháznak és a megyének. Ámde ez nem jelentette azt, hogy a jobbágyok is adómentességet élveztek. Urbért fizettek és robotot végeztek a földesurak — a föld tulajdonosai —

¹⁸ KTÁL, 4. f., 15. csop., 491. ő. e., 3. l.

¹⁹ KTÁL, 674. f., 9. csop., 425. ő. e., 10. l.

javára. A fa- és a bokorirtás óriási erőfeszítéseket és nagy időráfordítást igényelt. Ezért a jobbágyság bizonyos időre (3–6 évre) teljesen vagy részben felmentették más kötelességek alól. Ezt többnyire a helyi szokások határozták meg.

Az úrbérrendezés végrehajtásakor nagy figyelmet fordítottak az irtványföldekre. Északkelet-Magyarország, így Kárpátalja számos községében az úrbéri tabellák eléggé nagy ilyen eredetű telkeket vettek nyilvántartásba. Például Huklivában 130 holdat, Laturkában 151,5 holdat, Zavadkában 210 holdat,²⁰ Kis-Tarnán 11,5 holdat.²¹

Az urbárium megtiltotta, hogy elvegyék a jobbágyoktól ezeket a földeket, illetve belsőségük vagy külsőségük részének tekintsék azokat. Ha a földesúr megfizette az elvégzett irtási munkát, a földet uradalmához csatolhatta. A megváltási díjat maga a földesúr állapította meg. Nem lehetett megváltani a korábbi irtványföldeket, ha már régebben jobbágyporta belsőségévé vagy külsőségévé váltak. Adót annyit kellett fizetni utánuk, mint régen, és a földesúrnak nem volt joga emelni ezt az adót.

A szeszes italokkal való kereskedés (kocsmáltatás) joga

Az előnyös éghajlat és a kedvező talajviszonyok nagyon régen az ország egyik legjobb és legtermékenyebb szőlőművelő vidékévé változtatták Kárpátalját. Szőlőtermesztésre használták a beregszászi domboldalakat és a szőlős síkságot, Ungvár, Munkács, Técső és sok más város környékét. A kárpátaljai borokat minőségileg csak a világhírű tokaji borok előzték meg. A beregszászi borokat már a XVII. század óta exportálták Oroszországba, Lengyelországba, Németországba és más országokba. I. Péter minden évben vásárolt a cári udvar számára tokaji és kárpátaljai borokat. Az 1720-as összeírás szerint a kárpátaljai szőlők területe 9450 kapást tett ki. Évente mintegy 10 000 veder bort²² szüreteltek. Ungvárnak minden évben 18 000 forintnyi bevétele származott borból.²³

A nagy kereslet emelte az árakat. Egy nagy hordó bor 36 rajnai forint 45 krajcárba került.²⁴ Ezért a borászat igen előnyös foglalkozás volt, és óriási jövedelmet hozott a szőlőtulajdonosoknak. Érthető, hogy a kárpátaljai földesurak féltették és védelmezték boreladási jogukat (regálé).

Nem változtatott az uralkodó osztálynak ezen a kiváltságán az úrbérrendezés sem. Csak megerősítette az 1550. évi törvény 36. cikkelyét, amely megengedte a jobbágyoknak, hogy szigorúan a megszabott időben – a szőlőtulajdonosok Mihály napjától (szeptember 29) György napjáig (április 24), a többiek pedig az év három hónapjában – árulják saját borukat. A parasztoknak az addig is érvényes törvények szerint joguk volt bármennyi bort vásárolni nagyban, októberben, novemberben és decemberben pedig eladni kicsiben. Ámde ezzel a lehetőséggel kevesen élhettek. A falusi kocsmák Kárpátalján a földesurak tulajdonában vagy ellenőrzése alatt voltak. Ezért elsősorban az ő borukat árusították. Kivételt képeztek a szabad királyi városok, ame-

²⁰ KTÁL, 11. f., 1. csop., 211. ő. e., 19–24. l.; 698. ő. e., 20. l.; 389. ő. e., 15–16. l.

²¹ KTÁL, 674. f., 9. csop., 695. ő. e., 28. l.

²² Алмаши—Ниязбекова, 1968. 8.

²³ НОДИНКА, 1917. 95.

²⁴ KTÁL, 61. f., 2. csop., 37. ő. e., 5. l.

lyek árusítási előjogot biztosítottak polgáraiknak. A városlakók viszont károsodtak a városi pénztár javára. 1779-ben Técsőn 17 hordó bort adtak el 491 forint 15 krajcárért. Ebből az összegből 217 forintot és 40,5 krajcárt levontak a város pénztára javára.²⁵

Az urbárium hatodik pontjának 4. tc.-e a regálé jogáról szólt. A jobbágyok ezt megsértették a régi szőlők bozótjának irtásakor és új szőlők telepítésekor, a tőkék kapálásakor és permetezésekor stb. Bort azonban csak azoknak engedtek vásárolni, akik közvetlenül ezeket a munkákat végezték. Minden más esetben bírsággal, testi fenyítéssel, bebörtönzéssel büntették a földesúri kiváltságok megsértését.

A földesurak borkészletét minden évben feltöltötte a jobbágyok szőlője után fizetett kilenced vagy hegyvám. Ennek az adónak a behajtásakor sem tartottak meg földesurak semmiféle előírást vagy szokást. A parasztok panaszai alapján már az 1715. évi országgyűlés jóváhagyta a 97. törvényt a hegyadó növelésének megtiltásáról és a behajtásakor elkövetett törvénytelenések megszüntetéséről. „Az 1655. évi törvény 31. tc.-e alapján a hegyvám szedését igazságosan kell végezni, s ezt az adót az egész országban régóta szokásos mérték szerint kell behajtani”²⁶ – hangoztatta a törvény első paragrafusa. A mérték pedig ismeretes volt: 32 pinttel egyenlő akó.

Az urbárium jóváhagyta ezt a törvényt, és megtiltotta a földesuraknak, hogy pénzt fogadjanak el hegyadó fejében. Rossz termés esetén a jobbágy adós maradt a következő évig.

Mind az úrbértörvény, mind pedig a földesurak számára kiadott utasítás megtiltotta, hogy a jobbágyokat romlott bor és más termékek megvásárlására, valamint üres hordók szállítására kötelezzék a roboton felül. Ha a földesúr borkereskedéssel akarta megbízni jobbágyát, köteles volt mentesíteni őt a robottól, és a bor árusításáért akónként 4 garast fizetni neki. A törvény kimondta, hogy „a romlott vagy romlani kezdő borért, amelyet a földesúr alkalmazottai rendszerint a kocsmának adnak, a kimérő jobbágy nem felel”.²⁷ Tilos volt pénz követelni a községek lakosaitól a kocsmáépületek fenntartására és a földesúri szőlők őrének bérére. Az urbárium azt is megtiltotta, hogy a hegyadót az adófizetők hordóiban követeljék.

²⁵ KTÁL, 61. f., 2. csop., 37. ő. e., 5. l.

²⁶ Corpus Juris Hungarici, 1657–1740. évi törvénycikkek. V. k. Budapest, 1900. 515.

²⁷ KTÁL, 60. f., 1. csop., 904. ő. e., 7. l.

A FEUDÁLIS JÁRADÉK SZERKEZETE

A földjáradék

A XVIII. század második felében Kárpátalján az 1760-as évekig mértéktelenné duzadt földesúri kizsákmányoláshoz képest az urbárium előírásai könnyítést jelentettek mind mennyiségben, mind a szolgáltatások nemeinek korlátozásával. Új dolog volt a törvényekhez képest a szolgáltatásoknak a teleknagysághoz való arányítása. A telkeknek a terjedelmét és minőségét kellett alapul venni mindháromféle feudális járadék — a munka-, a termény- és a pénzjáradék — konkrét mennyiségének meghatározásakor. A feudális járadék arányos megfelelése a telkeknek megnyilvánult az úrbéri tabellákban (tabella urbarialis), amelyek megszabták a jobbágyok, a zsellérek és a háztalan zsellérek szolgáltatásainak nagyságát (lásd az összefoglaló táblázatot).

A robot nagyságának pontos meghatározása bizonyos mértékben kedvező eredményekkel járt, de csak eleinte és nem mindenütt. A földesurak nagyon hamar rájöttek, hogy az úrbértörvény megsértése nem von maga után komoly következményeket. Ezért gyakran elferdítették vagy önkényesen alkalmazták. Ezt igazolja számos levéltári okmány. Hogy hitelt érdemlő képet kapjunk a földesurak szüntelen önkényeskedéséről, hasonlítsuk össze a rendezés által megszabott feudális járadékot a ténylegessel, vagyis azzal, amit a földesurak határoztak meg helyben.

A feudális járadék vizsgálatát célszerű a legfontosabb és leglényegesebb részével, a robottal kezdenünk.

A robotoltató jobbágytartó gazdaság fő célja az, hogy a földtulajdonos kisajátítsa a jobbágyok munkáját járadék formájában.

Magyarországon a XVI. században kezdett kialakulni a járadéknak az a formája, amelynek alapját a jobbágyok fizetetlen munkája képezte. Általában ez a meg nem fizetett munka az, amely a társadalom valamennyi nem dolgozó tagját eltartja. Ezen alapul az egész fennálló társadalmi állapot.¹ Sőt itt még kézzelfoghatóan is mutatkozik a különbség a között az idő között és a között a munkatöbblet között, amelyet a jobbágy a földesúr számára teljesít.² Hogy ez a munkatöbblet növekedjék és vele együtt emelkedjék a haszon is, a földesurak a régi kipróbált módszerhez folyamodtak: fokozták a kizsákmányolást. A korábbi korlátlanság után a földesurak igyekeznek a korlátozott robotot teljes mértékben, túlkapásoktól sem riadva vissza, kihasználni. Minden egészszelkes jobbágy köteles volt hetenként egy napot dolgozni a földesúr mezején vagy állattenyésztő telepén napkeltétől napnyugtáig. Ebbe beletartozott az ebédszünet és az út oda-vissza. A munkához szükséges felszerelést, a két ökröt vagy lovat a jobbágy hozta magával. Némely községben, főleg Ugocsa és Ung megyében, ahol a sík mezőkön jobban és termelékenyebben lehetett dolgozni két

¹ MARX KÁROLY—ENGELS FRIGYES: Válogatott Művek. I. k. Budapest, 1949, 495.

² MARX KÁROLY—ENGELS FRIGYES: Válogatott Művek. I. k. Budapest, 1949, 495.

pár igásjósággal, az urbárium kötelezte a jobbágyokat, hogy a robot idejére egyesítsék igásjóságukat. Akinek nem volt ökre vagy lova, az gyalogos robotot végzett: hetenként két napot dolgozott. A robot a földesúrnak megfelelő időben megszakítás nélkül és néhány hétig tartott. Az urbárium szerint azonban az igás robotnak nem volt szabad meghaladnia az évi 52 napot, a gyalogos robotnak pedig a 104 napot. Ezzel arányosan kellett robotolniuk a feles, egynegyedes és egynyolcados telkek tulajdonosainak. A házas zselléreknek évente 18 nap, a házatlanoknak pedig 12 nap gyalogos robotot kellett végezniük.

A földesurak intézői szigorúan nyilvántartották a robotmunkát, még azt is feljegyezték, hány percet késtek vagy milyen kisebb szabálytalanságot követtek el a jobbágyok. A 12. táblázat mutatja, hogyan vezették az Ugocsa megyei Tur-Terebes községének Perényi-birtokán a jobbágyok robotjának nyilvántartását.³

12. táblázat

A község	A jobbágy neve	Dátum	Igás robot	Gyalog-robot	Nem dolgoztak az urbárium szerint
			napok		
Túrtere- bes	Bölcs Ferenc	1775. V. 13.	1	—	Reggel négyre volt kirendelve, de egy órát késett.
	Simon György	1775. V. 26.	—	1	Fél órát mulasztott.
	Néma Márton	1775. V. 27.	—	1	Reggel későn érkeztek, este napnyugta előtt távoztak.
	Simon György	1775. V. 27.	—	1	
	Vad János	1775. V. 27.	—	1	
	Grida János	1775. VI. 3.	2	—	Két óra hosszát ebédelték.
	Kónya András	1775. VI. 3.	3	—	
	Iszák Ferenc	1775. VI. 3.	2	—	

A táblázatból kitűnik, hogy a földesurak milyen intenzíven kihasználták az ingyen jobbágymunkát. Gyakran egy-egy elmulasztott óra miatt egész napokat nem számítottak be.

A levéltári okmányokból kitűnik, hogy a jobbágyok sokszor egyáltalán nem, gyakran pedig az uraságnak alkalmas időben nem voltak hajlandók robotolni. Ilyenkor az utolsó rovatban megjelent a következő bejegyzés: „A parancs ellenére nem jöttek dolgozni vagy azt mondták, hogy eljönnek, amikor tudnak vagy amikor akarnak.”⁴ Néhány ilyen visszautasítás után rövid bejegyzés következett: „Megfenyítendő.”⁵

Előfordult, hogy a földesurak nem számították be a robotba az oda- és visszamenet eltöltött időt. Az urbárium szerzői előre látták ezt, ezért a törzslap arra kötelezte a

³ KTÁL, 60. f., 4. csop., 253. ő. e., 2. l.

⁴ KTÁL, 60. f., 1. csop., 921. ő. e., 1—2. l.

⁵ KTÁL, 60. f., 1. csop., 921. ő. e., 1—2. l.

megyei hivatalokat, hogy maguk döntsenek az ilyen vitás kérdésekben. Gróf Schönborn, báró Perényi és a megyei hivatalokat vezető hozzájuk hasonlók azonban csak kibúvóként fogták fel, és saját törvénytelen cselekedeteik igazolására használták ezt a kitételt.

Az urbárium megengedte a földesuraknak, hogy havonta négynapos robotot követeljenek, ha a munka helye nagyon távol esik (fél napi szekérútnyra vagy még távolabb). Ebbe a négy napba beleszámított az útnan töltött idő is. A jobbágy megtagadhatta a négy napig egyfolytában való munkát, ha erre előre nem figyelmeztették. A földesúr köteles volt ezekre a napokra a jobbágy igásállatai számára nyáron legelőt, télen istállót biztosítani. Egyórányi vagy félórányi utat a munkahelyre novemberben, decemberben, januárban és februárban nem számították be a ledolgozott időbe. A többi hónapban beszámították. Nyáron a jobbágyok napkeltétől napnyugtáig naponta 14–16 órát dolgoztak, ezért egy- vagy másfél órás út nem okozott az uraságoknak számottevő kárt.

Nem számították be a ledolgozott időbe az előre nem látható elakadásokat útközben, robotra menet. Az ilyen elakadásoktól különösen Ugocsa megye lakosai szenvedtek sokat. A Tiszán nem volt híd, ezért minden alkalommal fél napig, sőt még tovább is várakoztak a kompra, amely a munkahelyre vitte őket.⁶ Ha már munkához láttak, de eső vagy más zavaró körülmény miatt azt nem folytathatták, a nap hátralevő részét ledolgozottként kellett tekinteni. Nem számított, hogy ez ebéd előtt vagy után történt. Valójában ellenkezően jártak el. A földesurak nem vették figyelembe az urbáriumnak ezt az utasítását, és az elvesztegetett idő behozására kényszerítették a parasztokat.

Báró Perényi Ferenc és Imre figyelmen kívül hagyta az urbáriumnak azokat a tételait, amelyek a robot idejét szabályozták. Erről tanúskodik Tóth Mihály és Oláh Mihály gyulai jobbágyok vallomása a parasztközösség és a két báró perének 1785. évi bírósági tárgyalásán. „A báró urak – hangoztatja a bírósági ülés jegyzőkönyve – könyörtelenül munkába hajtának bennünket, amikor nekik tetszik. Ritkán dolgozunk két napig. Rendszerint heti 3–4 napot robotolunk.”⁷ A következő, 1768. évben hasonló panasszal fordultak a bírósághoz Perényi Elek ellen nagyszőlősi jobbágypai. A báró szabályellenesen hetenként négynapi robotot követelt – vallották a bíróságon Egresi László, Riskó Péter, Roth János, Lovász János és más jobbágyok.⁸ A bírósági döntés szerint az urbáriumhoz kell tartaniuk magukat. Ennek ellenére a báróhoz hasonlóan más, kevésbé jómódú földesurak is folytatták az önkényeskedést. Tehát maradt minden a régi. Ezért a nagyszőlősi parasztok ismét panaszt emeltek. Most már a megyei hivatalnál: „... mindegyik földesurunk az úrbéres szolgáltatásokon kívül sok mást is követel tőlünk. Ha így folytatják, elveszünk. A robot idején nem hagynak minket enni. Gyalogos robot helyett is csak igás robotot követelnek. Egyszóval, mindenben erőszakoskodnak velünk. Nincs annyi papír, amelyre leírhatnánk minden bajunkat.”⁹

Elégedetlenek voltak a robot növelésével a kincstári falvak lakosai is. Az ungvári kincstári uradalom prefektusa a saját belátása szerint rendelkezett a parasztok munka-

⁶ KTÁL, 674. f., 9. csop., 783. ő. e., 117. l.

⁷ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1524. ő. e., 12–13. l.

⁸ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1770. ő. e., 9–10. l.

⁹ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1862. ő. e., 1. l.

idejével. A rendezés után eltelt 25 év folyamán a lyutai jobbágyság robotja évi 2 hétről 21 hétre növekedett.¹⁰

A béresek amiatt keseregtek, hogy a földesúri birtokokon, a mezőkön és a szőlőben bizonyos munkákat rendkívül alacsonyan díjaznak. Az urbárium megengedte a házasság és a házatlan zselléreknek, hogy eladják munkaerejüket, de az állami határértékeket meg nem haladó bérért. A valóságban minden másképpen volt. A béresek létfenntartási eszközök hiányában a munkaadó által önkényesen megszabott nyomorúságos bérért is elszegődtek dolgozni. Gróf Schönborn például a nehéz szőlőmunkáért mindössze 10–15 krajcár napszámbért fizetett. 10 krajcár volt a napszámbér, ha a munkáltató gondoskodott a napszámos ételmezéséről, kapálás ételmezéssel 12 krajcár, ételmezés nélkül 15 krajcár.¹¹ 1789-ben 291 beregszászi lakos 3633 munkanapot dolgozott szőlőben 805 forint 16 krajcárért.¹²

Az urbárium harmadik pontjának 9. tc.-e engedélyezte, hogy a robot helyett úrbért fizessenek készpénzben. A kommutáció csak kétoldalú megállapodás esetén követhetett be. Egyfelől a jobbágyság vagy a közösség, másfelől a földesúr ideiglenes vagy állandó szerződést kötött, amelyet előzetes bejelentés után bármelyik fél felmondhatott. Az urbárium még a szerződésfelbontás előzetes bejelentésének határidejét is megszabta: egy évet írt elő. Az ilyen határidőt elégségesnek tartották ahhoz, hogy a szerződés felbontása ne ártson egyik szerződő félnek sem. A szerződések megkötése és felbontása okvetlenül a megyei hivatalok képviselőinek közreműködésével történt. Ha a kommutáció a paraszt fizetőképességének csökkentésével fenyegetett, a megyei hivatalok nem hagyták jóvá a szerződést.

Nemcsak a robotot lehetett megváltani, hanem a többi szolgáltatást is, kivéve a mindenki számára évente kötelező háromnapos vadászatot.

A kommutációt szívesen alkalmazták Kárpátalján a kincstári uradalmak. Az államkincstárnak előnyösebb volt, hogy előre megkapja a készpénzt és nyomban be is fektesse, minthogy egész évet várjon az új termés betakarítására. Tardy Imre, az ungvári kamaradominium prefektusa 1775-ben 200 rajnai forintot bevételezett az ároki parasztközségektől¹³ és 45 forintot Sztrajnyán község lakosaitól,¹⁴ akik megváltották jobbágyszolgáltatásaik nagyobb részét. Antalóc községben a prefektussal kötött szerződés nem vonatkozott az uradalmi sertések hizlalásának kötelezettségére, évente négy köbméter fa Ungvárra szállítására, a háromnapos vadászatra és az évente nyolcnapi munkára, amely az uradalom árujának a szállításából állt. A parasztok többi kötelezettsége 200 forint volt.¹⁵ A földesuraknak azonban nem volt mindig előnyös készpénzért megváltatni a szolgáltatásokat. A feudális járadék bevált eszköznek bizonyult a dolgozó tömegek féken tartására. Így volt ez például Ungvár lakosai esetében, akik sok éven át hasztalan igyekeztek szabadulni a kincstári uradalom szoros „öleléséből”. Minden kísérletük kudarcba fulladt, noha óriási összegeket ajánlottak fel: 1791-ben 1500 forintot és 1822-ben 84 477 forintot.¹⁶

¹⁰ KTÁL, 788. f., 1. csop., 247. ó. e., 26. l.

¹¹ TÁLASI ISTVÁN: Bereg megyei úrbéri szabályzat. 1781. Agrártörténeti Szemle, 1957. 52–57.

¹² KTÁL, 721. f., 2. csop., 8. ó. e., 1–6. l.

¹³ KTÁL, 4. f., 5. csop., 1097. ó. e., 1. l.

¹⁴ KTÁL, 4. f., 5. csop., 1097. ó. e., 1. l.

¹⁵ KTÁL, 4. f., 5. csop., 787. ó. e., 1. l.

¹⁶ FINCZICZKY, 1912. 172.

A robot különösen nehéz formájának számított Kárpátalján a távolsági áruszállítás, az úgynevezett „hosszú fuvar”, ami különféle áru szekereken való eljuttatásából állt a nagybirtokosok távolabb fekvő birtokaira vagy katonai alakulatokhoz. Az úrbérrendezés előtt ezt a kötelességet megszokottnak tekintették. Igaz, hogy a földesuraknak a XVIII. századig különösebb szükségük nem volt távolsági szállításokra. És mivel ezeket senki sem szabályozta, a földesurak hosszú időre elvonhatták általuk a jobbágyokat földjüktől és családjuktól. Útközben elpusztulhattak a lovak, de soha senki sem térítette meg a jobbágyok kárát.

Az urbárium szerzői kísérelték meg először, hogy rendet teremtsenek a jobbágyok fuvarozási szolgálatai körül. A kísérlet azonban nem bizonyult teljesen sikeresnek. Az urbárium harmadik pontjának 16. tc.-e kötelezte a földesurakat, hogy készpénzben számoljanak el a parasztokkal a távolsági szállításokért. Igaz, tiltotta a jobbágy „pénzes” fuvarra kényszerítését. De sem a fuvar összegét, sem a távolságát nem határozta meg. Ez lehetőséget nyújtott a földesuraknak a parasztok további megkárosítására és becsapására. Ez az igazságtalanság a dolgozók haragját, felháborodását és tömeges tiltakozását váltotta ki. Bereg megyében a parasztok annyira háborogtak, hogy a megyegyűlés kénytelen volt foglalkozni a távolsági szállítások bérezésének rendezésével. Hosszú vita után szabott árakat állapítottak meg 50 km-re és távolabbra történő szállításért. Például 100 kg liszt elszállítása 50 km-nyire 21 krajcárba, 1,5 pozsonyi mérő búzáé 20 krajcárba, két pozsonyi mérő zabé pedig 18 krajcárba került.¹⁷

A munkácsi—szentmiklósi uradalom parasztjainak ez a jelentéktelen vívmánya megmaradt helyi jelenségnek. A többi megyében „a hosszú fuvar” a rendezés után is súlyos teherként nehezedett a jobbágyok vállára.

A szokásos roboton kívül az urbárium szerint a fa kivágása és leszállítása a földesúr udvarára szintén a jobbágyok kötelessége volt.

Ezt a kötelességet az urbárium előtti magyar törvények külön soha ki nem emelték, és soha nem is szabályozták. Először az úrbérrendezés idején került szóba. Az urbárium megengedte a parasztnak, hogy korlátozott mértékben használják az urasági erdőt, de megfelelő ellenérték fejében. A teljes telek tulajdonosa köteles volt minden évben kivágni és a földesúr birtokára vagy más kijelölt helyre szállítani egy öl fát, a zsellér fél öl fát felválni. Arányos mennyiségű fát vágtak ki a feles és még kisebb telkek tulajdonosai. A fakitermelés nem volt könnyű dolog. Nagy testi erejű és az erdei munkában jártas férfi egy nap alatt alig bírt fél öl fát kitermelni. Ezért az urbárium előírta négy jobbágyporta együttes munkáját. Mindegyikük adott egy lovat és egy szekeret, a férfiak pedig részt vettek a fa kivágásában, felfűrészelésében és leszállításában a földesúr számára. Ezt rendszerint télen végezték. Szántás, a nyári mezőgazdasági munkák és a termésbetakarítás idején tilos volt a fakitermelés.

A földesúrnak joga volt ahhoz, hogy egy öl fa kitermelése helyett télen egynapi gyalogos robotra, a fa leszállítása helyett pedig egynapi ígás robotra kötelezze jobbágyát.

A kincstári uradalmak képviselői azokon a helyeken, ahol állami szükségletekre termeltek ki fát, néha az urbárium utasítása ellenére valamely szolgáltatás helyett fakitermelést követeltek. Így volt ez Máramaros megye Kőrösmező községében, ahol

¹⁷ A KTÁL munkácsi fiókja, 234. f., 1. csop., 87. ő. e., 18. l.

195 jobbágy és 53 zsellér a rendezés következtében összesen 67 2/8 telket kapott, s ellenszolgáltatásképpen évente 77 köbméter fát szolgáltatott be a bocskói uradalomnak.¹⁸

Ugyanakkor egyes alföldi fekvésű kárpátaljai falvak ettől a szolgáltatástól teljesen fel voltak mentve. Ez azonban csak azzal magyarázható, hogy a földesurak — ezeknek a falvaknak a tulajdonosai — nem rendelkeztek erdővel vagy más célokra kellett felhasználniuk a paraszti munkaerőt. Ung megyében ilyen község Minaj¹⁹ és Darma,²⁰ Ugocsa megyében Tiszaújlak,²¹ Bereg megyében Dávidháza²² stb.

Az urbárium harmadik pontjának 17. tc.-e szerint mindenki számára kötelező szolgáltatás volt az évente háromnapos vadászat. Vonatkozott ez a jobbágyokra, a házas és a házatlan zsellérekre is. A parasztok vadászati részvételének különböző formái voltak: 1. A többség számára a vadászat csak kötelezettséget jelentett, például a hajtást. 2. A jobbágyoknak vadászati engedélyük volt a földesúrtól és vadászszákmányukkal adóztak; például őzet, szarvast adtak. Az ilyen jobbágyoknak saját fegyverük is volt. 3. A saját fegyverrel rendelkező jobbágy-vadászok vadászattal is szolgáltak az uradalomnak, például a kártevők kötelező irtásával.

A parasztok egy része tehát ténylegesen vadászott, és szákmányából adózott, illetve vadászattal szolgált az uradalomnak.²³ Kárpátalján óriási kiterjedésű védett erdőségeiben medve, farkas, róka, nyúl, vaddisznó, szarvas és igen sok más vad fordult elő. Ezért itt gyakorlatilag korlátlan lehetőségek nyíltak a vadászatra és ezzel egyidejűleg a földesurak, a nemesek, a megyei és az uradalmi tisztviselők szabad idejének eltöltésére. A hajtóvadászatokon a parasztok voltak a vadászok, a hajtók, a fegyver és a vadászszákmány hordozói. Az urbárium nekik is megengedte a vadászatot, de csak földesuruk hozzájárulásával és fegyverével. A leghatározottabban megtiltották, hogy ezt a háromnapos vadászati köteletséget mással helyettesítsék vagy pénzzel megváltsák. Az uralkodó rendek szórakoztatásán kívül azért rendezték a vadászatokot, hogy kiirtsák a mezőkön a juh-, a kecske- és a sertésnyájban időnként nagy kárt okozó vadakat. Schönborn uradalmában pedig a vadászat jelentős jövedelmet is hozott, mert az elejtett vad bőrét jó áron értékesítették a piacon. Ezért a Schönborn-birtokon a vadászati kötelezettség sokkal hamarabb volt érvényben, mint ahogyan az urbárium megjelölt. Az uradalom jobbágysai minden évben több tucatnyi állatbőrt szolgáltatott be. 1754-ben például 3 hiúz, 7 medve, 2 farkas, 37 nyúl és 7 vidra bőrt, valamint 54 különböző kitömött madarat vételezett be az uradalom raktára.²⁴

Mária Terézia úrbérrendezése szólt a hidak és az utak használatának megadóztatásáról is. A földesurak régtől fogva szedtek vámot hídon, úton, révnél, sőt teljesen indokolatlan helyeken „száraz” váموkat is. Az urbárium korlátozta ezt annyiban, hogy robotban, a maga gazdaságának folytatásában vagy gabonája őrletésében járó

¹⁸ KTÁL, 4. f., 19. csop., 91. ő. e., 32. l.

¹⁹ KTÁL, 11. f., 1. csop., 724. ő. e., 14. l.

²⁰ KTÁL, 11. f., 1. csop., 311. ő. e., 13. l.

²¹ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1026. ő. e., 1. l.

²² KTÁL, 11. f., 1. csop., 310. ő. e., 22. l.

²³ N. Kiss

²⁴ A KTÁL munkácsi fiókja, 214. f., 1. csop., 151. ő. e., 4. l.

jobbágy nem tartozott földesurának vámmal, csak más ügyben járva választhatott vámfizetés vagy mérsékelt útjavítás között.

Ebben a kérdésben is megnyilvánult az urbárium következtelensége. Nem határozták meg sem azt, hogy mennyit kell fizetni, sem azt, hogy hány napot kell ledolgozni az útjavításnál. Ez újabb lehetőségeket nyújtott mind a földesuraknak, mind a megyei hatóságoknak arra, hogy úgy használják ki a jobbágyokat, ahogy akarják. Így történt ez például Csapon a Tisza töltésének építésekor és partjának erősítésekor. „Nagyon elégedetlenek vagyunk, mert elég munka ez három-négy falunak, sőt az egész megyének is. És csak bennünket kényszerítenek itt dolgozni”²⁵ — írták panaszukban Csap lakosai. Ilyen közmunkáknál gyakran elpusztultak a parasztok ökrei vagy lovai.²⁶ Egyetlen sovány vigasz volt az, hogy a javítást a parasztok számára alkalmas időben, bármikor lehetett végezni.

A jobbágyok úrbéres szolgáltatása volt az is, hogy be kellett szállítaniuk termésük egykilenced részét (az úgynevezett kilencedet) a földesúr udvarára vagy az általa kijelölt helyre. Kilencedet csak azok a jobbágyok és részben azok a zsellérek fizettek, akik egész telekkel vagy annak bizonyos hányadával, esetleg szőlővel rendelkeztek. Kárpátalján régi szokás volt, hogy a kilencedet a földesúr udvarára szállították. A termést kévékben adták be, a földesúr maga gondoskodott kicsépléséről. Idővel azonban, körülbelül a XVIII. század közepétől egyre gyakrabban követelték a kilencedet kicsépelve, a hegyvámot pedig must formájában. Eldöntetlen maradt az a kérdés, hogy szállítsák-e a kicsévelt terményt a földesurak udvarára vagy sem. Nem tisztázta ezt az urbárium sem. A földesurak követelték, hogy udvarukra vigyék nemcsak a mezőgazdasági növények terméséből járó adót, hanem annak egyenértékű helyettesítőit is (mondjuk sertést, gyümölcsöt stb.). A kilenced és a hegyvám kijelölt helyre szállításán kívül az urbárium a földesúr által kívánt minden más fuvart (a majorsági termés vitelét, előfogatadást, levélvivést s a papi tized hordását is) csak a robotba való beszámítással engedte.

Természetbeni szolgáltatás

A feudális járadék másik válfaja volt Magyarországon, így Kárpátalján is, a természetbeni szolgáltatás. A sokféle természetbeni szolgáltatás közül a legnehezebb és legterheesebb a kilenced volt. A termés egykilenced részének beszolgáltatását először I. Lajos 1351. évi törvénye említi.²⁷ Az uralkodó osztályoknak ezt a kiváltságát elismerte I. Mátyás, II. Ulászló²⁸ és több más magyar király is. A kilenced formájában fizetett adó évszázadok folyamán alakult ki. Az úrbérrendezés utasítása a gabona-kilencednek szemben adását ott kívánta rögzíteni, ahol addig szokásban volt, s a paraszt meg kívánt maradni mellette. A másodvetés kilencedtől mentesítésénél még sokkal fontosabb volt, hogy kiegészítő rendelet értelmében az ugarvetemény terméséből sem járt kilenced és tized, ha ezáltal a másik két nyomásból járó dézsma nem csökkent. Len- és kendertermés-kilenced helyett a földesúr egész telektől 6 font fonalat

²⁵ KTÁL, 4. f., 5. csop., 489. ó. e., 62. l.

²⁶ KTÁL, 4. f., 254. és 255. csop.

²⁷ SZABÓ ISTVÁN: Az 1351. évi jobbágytörvények. Századok, 1954. 497—527.

²⁸ SÁGI JÁNOS—KÉRY JÁNOS—ROJCSÉK SÁNDOR, 1930. 7.

kívánhatott. A juh, kecske és méh szaporulatából járt kilenced, s ha ez a tízes számot nem érte el, báránynként 4, gidánként 3, méhrajonként 6 krajcárral tartozott a jobbágy. A kilencedelés határnapja: szántóföldi termés esetében augusztus 20-a a jószágot illetően június 24-e volt. Kilenced helyett a jog alapján szabhattak nyolcadot, esetleg hetedet, ha egyházi tized nem járt. Ha valamilyen oknál fogva később vetettek vagy a termés augusztus 20-ig nem érett be, akkor az új befizetési időpontot a megyei hivatal tűzte ki.

Nem járt kilenced a kert helyett kijelölt föld után. Megengedték a kilenced helyettesítését egyenértékű szolgáltatással, de csak ha erről megállapodtak a földesúrral. A kárpátaljai földesurak szívesen hagyták megváltani a kilencedet készpénzzel. A központi hatóságok viszont ezt igyekeztek mindenképpen megakadályozni. Véleményük szerint az úrbérrendezésnek növelnie kellett az adózó fizetőképességét. Ha a jobbágyok pénzt adnak a földesuraknak, és megtartják maguknak az egész termést, nem tudnak elszámolni az állammal. A bécsi udvarnak azonban nem sikerült jobb belátásra bírni a földesurakat, legkevesbé a távol fekvő kárpátaljai megyében. Itt tovább folyt az üzérkedés a kilenceddel, amelyet néha többszörösen bocsátottak áruba. Spekulációs ügyletek következtében olykor már nem kilenced, hanem nyolcad, heted, sőt hatod került a földesúr vagy az uzsorás zsebébe. Ung megye Kelecsény községében, amely gróf Barkóczy tulajdona volt, a faluközösség árverésén 385 forintért megvette a kilenced behajtásának jogát.²⁹ Az 1775-től 1780-ig terjedő időszakban Schönborn munkácsi – szentmiklósi uradalmának csupán a kilenced évente átlag 17 688 forintot jövedelmezett.³⁰

A kilenced a kárpátaljai falvakban a parasztság kizsákmányolásának eszközévé vált. A parasztok tiltakoztak a kilenced és az ezt törvényesítő urbárium ellen. Előfordult, hogy megtagadták a termény és a jószág beszolgáltatását. Ilyen esetekben a földesurak erőszakkal folyamodtak,³¹ testi fenytést alkalmaztak. Okmányok maradtak fenn arról, hogy Ugocsa megye több községének jobbágysai 1775-ben tömegesen tagadták meg a kilenced beszolgáltatását báró Perényinek. „Botorcs község parasztjai, Puszkó János, Demeter Péter, Orosz Simon, Csorba Miklós, Szaniszló Miklós, Török László, Tripon János, Szarka László, Avasi Zakariás, Bába István, Csorba László, Vihneyi László és Kidor László megtagadták a kilenced fizetését. A község valamennyi lakosa támogatta őket, Borbély János, Pál István, Kopcsa Péter, Kopcsa Jakab, Csorba János és Komlós község más lakosai, amikor tudomást szereztek a botoncsiak elhatározásáról, szintén nem voltak hajlandók kilencedet fizetni. Szárazpatak, Nagytarna, Újfalu községben ugyanezt hallottuk”³² – jelentették a báróknak intézőik. Ilyen tömeges tiltakozást nem csupán a kilenced behajtása váltott ki, ami tagadhatatlanul jelezte a kiszolgáltatott emberek türelmének a fogytát. Ebben és más hasonló incidensekben a bíróság döntött. A kilencedet végül erőszak alkalmazásával hajtották be.

A kilenceden és a szőlőadón kívül a jobbágyok természetbeni szolgáltatásai közé tartozott még az urbárium szerint a tyúkok, kappanok, tojás és borjak beszolgáltatása, azonkívül a földesúr vagy a földbirtokosnő megajándékozása lakodalmak alkalmából.

²⁹ KTÁL, 11. f., 1. csop., 484. ő. e., 1–2. l.

³⁰ LEHOCZKY, 1918. 604.

³¹ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1983. ő. e., 1–5. l.

³² KTÁL, 674. f., 9. csop., 763. ő. e., 1. l.

A természetbeni adók jelentős jövedelmet hoztak a jobbágyok tulajdonosainak. Dobó-rucka községben 27 porta évente 117 font fonalat, 19,5 icce olvasztott vaj, 39 kappan, ugyanannyi tyúkot és 234 tojást adott Berényi Andrea földbirtokosnőnek³³ Bocskó községben a parasztok 29 hold belsőséget, 78 6/8 hold szántóföldet és 121,5 hold rétet használtak. Úrbéri tabellájuk szerint törvényesített adójuk 39 font fonal, 6,5 icce vaj, 13–13 kappan és tyúk, valamint 78 tojás volt.³⁴ A harminc egész telek tulajdonosának minden évben egy borjút kellett adni vagy helyette 1 forint 30 krajcárt fizetni adó gyanánt. A földesuraknak nem volt előnyös a pénz elfogadása jószággal helyett. A borjú többet ért 1 forint 30 krajcárnál.

A jobbágyok felsorolt természetbeni szolgáltatásait minden évben behajtották. Ezeket előírták a községek úrbéri tabellái, nem képezhették vita tárgyát, még kevésbé lehetett csökkenteni őket.

Az említetteken kívül a jobbágyoknak még egy kötelességük volt földesurakkal szemben, ezt azonban ritkán kellett teljesíteni. A jobbágyoknak kellett kiváltaniuk földesurukat a hadifogságból. Magyarországon régóta érvényben volt ez a szokás, de csak kétszer emelték törvényerőre: az 1548. évi törvényben (39. tc.) és Mária Terézia urbáriumában (a negyedik pont 6. tc.). Nem vonatkoztak ezek a törvények a nagybirtokosokra és a főpapokra – az országgyűlés tagjaira –, róluk az állam gondoskodott.

Pénzjáradék

A munkajáradék és a termékjáradék különböző formáihoz, illetve súlyához képest a pénzjáradék nyomasztotta a legkevésbé a jobbágyságot. Az adóhoz képest csekély volt. A kormány épp az utóbbinak biztosítása végett igyekezett a földesúr pénzjáradékát minden vonatkozásban (büntetésekben is) korlátozni.

Minden jobbágy és házas zsellér évente egy forint házadóval tartozott a földesúrnak. Ezt két részletben lehetett fizetni: az egyik felét György napján, a másikat Mihály napján. A házatlan zsellérek, akik ágyat vettek bérbe vagy ott húzták meg magukat, ahol tudták, ettől az adótól mentesültek. A pénzbevétel a kárpátaljai földesurak, különösen a nagybirtokosok jövedelmének egyik forrása volt. Bereg megye tanulmányozott 141 községében a reform idején 2889 jobbágy- és zsellérház állt, ezek lakói évente 2889 forint házadót fizettek a munkácsi–szentmihályi uradalomnak. Bereg megyében összesen több mint 200 község volt a Schönborn-uradalom tulajdonában. Tehát ez a 2889 forint a teljes házadóbevétel körülbelül kétharmadát alkotta. Például Hukliva 136, Nagylucska 10,³⁵ Nagydobrony 72, Alsóverecke 59 forintot fizetett.³⁶ Összegezeképpen levonhatjuk az alábbi következtetéseket. A robot időtartama az úrbérrendezés következtében többnyire jelentősen csökkent. Kevesebb lett a földesuraknak járó pénzadó is. A természetbeni szolgáltatások is általában inkább csökkentek. S ami lényeges volt: a kizsákmányolás terén a parttalan földesúri önkénynek a telekhányad arányában igyekeztek számszerű korlátokat szabni. Kérdés marad azonban, hogy ezeknek az előírásoknak a gyakorlatban mennyire sikerült érvényt

³³ KTÁL, 4. f., 15. csop., 397. ó. e., 95. l.

³⁴ KTÁL, 674. f., 5. csop., 35. ó. e., 22. l.

³⁵ KTÁL, 11. f., i. csop., 211. ó. e., 24. l.; 833. ó. e., 19. l.

³⁶ KTÁL, 10. f., 14. csop., 85. ó. e., 23. l.; 15. csop., 79. ó. e., 21. l.

szerezni. Jó szándékban — értve itt a felvilágosodott abszolútizmus céljainak szolgálatát — nem volt erre nézve hiány; királyi biztosok kiküldetésétől utólagos évenkénti úrbéri felülvizsgálatok elrendeléséig és személyes beleszólásig — az uralkodó valóban több eszközt alkalmazott a cél elérésére. Nem volt azonban a bécsi udvarnak saját helyi végrehajtó szervezete az országban, s így a nemesi érdekeket védő vármegyék, az önkényesen eljáró nagyobb birtokosok megíúsítottak egyet-mást a felsőbb szándékokból.

A kárpátaljai földesurak sok esetben figyelmen kívül hagyták az urbáriumot, főleg a jobbágyság jogaira vonatkozó paragrafusokat. Ez a jobbágyság határozott tiltakozását váltotta ki. Ezért a helytartótanács 1776 márciusában az illetékességébe tartozó valamennyi megyébe, többek között a kárpátaljai megyékbe is leiratot küldött, amely követelte, hogy haladéktalanul kezdjék meg az úrbérrendezés következményeinek vizsgálatát. Minden községben a jobbágyság szavai alapján vizsgálati jegyzőkönyvet kellett összeállítani, s aláírni azt a bíróval és két esküdttel. Ung megyében ezzel a munkával Tabódy Pál járási szolgabíró, Barkóczy Imrét, a megyei törvényszék esküdtjét és másokat bízták meg. A jegyzőkönyvek röviden összefoglalták a jobbágyság panaszait és igényeit. Nézzünk meg néhányat. Banka községé: kevés a föld; Kiszalacska és Verbóc községé: nem jelöltek ki legelőt a jobbágyság jószágára számra; Kereszt és Sztrojna községé: több robotra kényszerítik őket, mint amennyi elő van írva,³⁷ Plimchta János, Szerencsi Ferenc, Hvosztyák János, Balázs György és más hetényi parasztok azt panaszolták el a vizsgálatot tartó személyeknek, hogy nem képesek helyreállítani leégett házaikat, mert a földesúr határozottan megtagadta az épületfát.³⁸ Kiszalacska községben az úrbérrendezésig 13 ¼ telken 27 jobbágycsalád élt.³⁹ Gróf Sztáray Mihály elvette ennek az irtványföldnek egy részét, amelyet a rendezés előtt a faluközösség használt. A parasztoknak meghagyott réten alig lehetett lekaszálni 4 szekér szénát. A jobbágyság hiába fordult többször is a megyei hivatalokhoz kaszálók növelése ügyében, eredményt nem értek el.⁴⁰

A különböző törvénysértéseket gyakran az okozta, hogy az urbárium előtti összeírások hibásan készültek, de senki sem akarta őket kijavítani. Szendi Sámuel nincstelen zsellérnek Bajánháza semmi földje sem volt, mégis köteles volt végezni minden robotot és teljesíteni a többi szolgáltatást is, mert tévedésből a telkes jobbágyság közé sorolták. Galgóczi Miklós eladott két ökröt, hogy kifizethesse adósságát, de a régen eladott ökrök után is tovább fizette az adót, mert az állatok szerepeltek az összeírásban. Lakárd község lakosait arra kényszerítette a földesúr, hogy halott falubelijeik helyett is robotoljanak.⁴¹

Tovább érkeztek a panaszok a földesurak önkényeskedésére Ugocsa megye jobbágyságaitól. Nézzünk meg egyet, amelyiket Feketeardó és Szászfalu valamennyi lakosa aláírt. „Urbáriumunk szerint a rétet évente kétszer kaszálhatjuk. Az összeíráskor nem mondtuk, de most esküszünk, hogy a bőséges eső vagy a szárazság miatt még egyszer sem tudtunk rendesen kaszálni. A szántás idején a földesúr emberei kegyetlenül bánnak a jószágunkkal. Nem hagyják pihenni. A szünetből egy órát a jószág etetésére

³⁷ KTÁL, 4. f., 17. csop., 235. ó. e., 1., 23., 33., 49., 56. l.

³⁸ KTÁL, 4. f., 17. csop. 235. ó. e., 10., 14., 30., 36. és 43. l.

³⁹ KTÁL, 4. f., 15. csop., 397. ó. e., 14. l.

⁴⁰ KTÁL, 4. f., 5. csop., 787. ó. e., 21. l.

⁴¹ KTÁL, 4. f., 5. csop., 795. ó. e., 2—4. l.

fordítunk. Ha megkezdődik az állatok elhullása, akkor nemcsak az adókat nem tudjuk megfizetni, hanem nekünk sem lesz miből megélnünk. Az urbárium előírásai ellenére az erdőtől nemrégén megtisztított földet beszámították telekföldünkbe, és ennek megfelelően növelték a robotot. A földesurak nem adnak fát ahhoz, hogy bekerítsük házunkat és földünket. Semmi alapja nincs annak, hogy községeink földjeit első osztályba sorolják, mert a termést gyakran elviszi a megáradó Tisza. A földesurak nem válaszolnak panaszainkra. Panaszkodunk a megyei hivataloknak is, de az eredmény ugyanaz.”⁴²

Bereg megyében a rendezés következményeinek vizsgálatával megbízott személyek olyan tényeket tapasztaltak, amelyek arról tanúskodtak, hogy a Schönborn-uradalom alkalmazottai és hajdúi elnyomják és kizsákmányolják a lakosságot.⁴³

A földbirtok, az ingó és az ingatlan vagyon eszközül szolgált a földbirtokos társadalmi befolyásának fenntartására és növelésére, valamint politikai ambícióinak kielégítésére. Az urbárium eldöntötte, kinek jusson a megszökött jobbágyság földje, milyen feltételek mellett lehet örökölni. Művelt úrbéres földet s a meghalt jobbágyságét, ha volt örököse, nem engedte elvenni, s a nehéz időkben szétszóródott, de visszatérni akaró jobbágyságoknak telküket visszaadni rendelte az 1723. évi 18. tc. A földesúrnak joga volt uradalmához csatolni azoknak a jobbágyságoknak a földjét és elvenni vagyónukat, akik bizonyos okból kifolyólag megszöktek tőle. Az urbárium megerősítette ezt a jogot, igaz, egy kisebb kikötéssel. Előbb a földesúr köteles megfizetni a szökött jobbágyság tartozásait, és csak azután tulajdoníthatja el földjét és megmaradt javait. A paraszt személyét illetően pedig több vonatkozásban azon volt, hogy a jobbágyság ne legyen kiszolgáltatva földesúrnak, hanem elsősorban az uralkodó alattvalója legyen.

A földesúri uradalomhoz csatolták a meghalt gyermektelen jobbágyság telkeit is. Igaz, megengedték, hogy a gazdátlanra vált földeket más jobbágyságoknak adják, de csak abban az esetben, ha teljesítik addig elmulasztott kötelezettségeiket.

A regáléjogok közé tartozott mézárszék, malom, vásár tartása és a kereskedelem is. Az urbárium akkor tiltotta húsnak a községbe hozását és kimérését, ha a földesúr gondoskodott a helybeliek hússal való ellátásáról. Malmot tarthatott jobbágyság és község, ha a földesúr törvényes módon nem akarta magához váltani a jogot. A vásártartási jogot külön kiváltság alapján a mezővárosok gyakorolták, a falvak a földesúrtól bérbe vehették azt. A földesúr elővételi jogát, kifejezetten házi szükségletre, az urbárium fenntartotta, egyébként azonban biztosította a jobbágyság számára a szabad kereskedést termelvényeivel. A VII. pont II. §-a éppen hogy tiltja a jobbágyság eladott, elcserélt vagy örökül hagyott javai értékéből tizedrész földesúri elsajátítását.

Az urbárium külön szólt a vásártartási és kereskedelmi jogról. Vásárokat tartani érdemes volt. A földesúrnak nemcsak a termékeik eladásából volt jövedelmük, hanem a különféle illetékek beszedéséből is. A jobbágyság minden jószág, a kézművesek készítményei, a kereskedők a vásárolt áru után fizettek illetéket. A szokásos illetékeken kívül mezőpénzt is kellett fizetni, mégpedig azoknak, akik halat, dohányt vagy hagymát árultak.⁴⁴

⁴² KTÁL, 674. f., 9. csop., 783. ó. e., 117–118. l.

⁴³ KTÁL, 5. f., 4. csop., 1. ó. e., 1. l.

⁴⁴ KTÁL, 674. f., 9. csop., 2024. ó. e., 2. l.

Különleges helyet foglalt el a kereskedelemben a só. A sókereskedelmet teljesen monopolizálta az állam. Máramaros megye valamennyi sóbányája állami volt, és a tiszaujlaki sókamarához tartozott. A kamara szigorúan ellenőrizte a só bányászását, szállítását, elosztását és adásvételét. Az állami sójogok legcsekélyebb megsértését börtönbüntetéssel sújtották. 1788-ban csak azért tartóztatták le Szimkó István velétei parasztot, mert el mert venni hat sódarabkát a Tisza áradása után felszínen maradt sórétegből.⁴⁵

Az urbárium, midőn a mások kirekesztésével s kárával folytatott monopolkereskedés törvénytelen voltára hivatkozott, ezt éppen megokolásul hozta fel arra, hogy a földesúrnak tilos a kereskedést a jobbágyok kizárásával vagy korlátozásával bérbe adni.

Az úrbérrendezés kevésbé érintette a földesurak malomépítési és -használati jogát. A molnárokat a jobbágyok közül jelölték ki, és a malom fenntartási költségei eltörpültek jövedelme mellett. A termény csépléséért készpénz vagy liszt járt. A cséplési díjat maga a földesúr állapította meg. A kialakult szokások szerint a parasztok saját uruk malmában őrltethették meg a terményt. Ez azonban nem volt kötelező, mert szükség esetén igénybe vehették a község vagy valamelyik módos jobbágy malmát is.

A malomtartási joghoz tartozott a vízkészlettel való gazdálkodás joga is. A legtöbb kárpátaljai malom hegyi folyókon épült, azok kimeríthetetlen olcsó energiáját hasznosította. Ezért bizonyult előnyösnek építésük. A nagybirtokosok több malommal is rendelkeztek, ezek egy részét bérbe adták.⁴⁶

Az uralkodó osztályok osztatlan és ellenőrizhetetlen gazdálkodásuk évszázadai folyamán kárpátaljai birtokaikon rengeteg különféle kisebb szolgáltatást rendszerezítettek, és ezek számottevően növelték a feudális járadékot. Ilyen szolgáltatásnak tekinthetjük például a végrehajtók díját a végrehajtás elvégzéséért. Az ilyen kiegészítő jellegű szolgáltatások kizárólag a földesuraknak hoztak hasznot, és kárt okoztak a jobbágyoknak. Ez bizonyos mértékben ellentmondott a bécsi udvar gazdaságpolitikájának, amely az adóteher növelése révén igyekezett megerősíteni a monarchiát. Ezért a rendezés előkészítése folyamán felmerült azon kisebb jobbágyszolgáltatások megszüntetésének a célszerűsége, amelyeket semmilyen törvény sem írt elő. A bécsi udvar a néptömegek megnyugtatója és az urbárium elfogadtatásának előkészítése céljából 1766 végén kinyomatta és minden községben közhírré tette az úgynevezett 15 tiltó pontot,⁴⁷ amelyek alapján kidolgozták az urbárium hetedik pontját: „A tilos rendkívüli cselekedetokről és szokásokról.”

Nem érthetünk egyet Karol Rebróval, az úrbérreform szlovákiai kutatójával abban, hogy ez a 15 pont a bécsi udvar „jó szándékát fejezte ki.”⁴⁸ Mária Terézia és bizalmasai sokkal távolabbi célokat követtek. Sokrétű gondoskodásuk az államkincstárról végeredményben meghozta a gyümölcsét.

Nézzük meg, a földesurak milyen szokásait és cselekedeteit tiltotta meg az urbárium.

⁴⁵ KTÁL, 4. f., 5. csop., 678. ő. e., 1—2. l.

⁴⁶ KTÁL, 10. f., 8. csop., 836. ő. e., 1. l.

⁴⁷ KTÁL, 60. f., 1. csop., 904. ő. e., 7—8. l.

⁴⁸ REBRO, 1959. 482.

„a) El ne vehessenek javadalmazást a meghalt jobbággy árvaínak pártfogásáért vagy gyámoltásáért, a halott vagyonának összeírásáért vagy a megmaradt vagyon elosztásáért az örökösök között.

b) Ne követeljenek tizedet az eladott, elcserélt vagy örökségbe hagyott jobbággyószág után.

c) El ne vehessék a jobbággytól földje feljavítására való trágyát és ne kényszerítsenek senkit annak szállítására nem robot fejében.

d) Ne követeljenek tizedet a szárnyas tolla után és szalmát a szőlővenyigék kötözésére.

e) Ne hajtsák be a parasztoktól a végrehajtók, a hajdúk és a vadászok díjazását.

f) Ne fogadjanak el pénzt annak a fejében, hogy a jobbággyot birtokukon tartják.

g) Ne alkalmazzanak erőszakot azok ellen a községek ellen, amelyek bérleti jogot élveznek a jószág vágására és a hús szabad eladására.

h) Ne kényszerítsék a jobbággyokat arra, hogy fizessenek az állami adó és a földesúri kilenced szedőinek hivatalos iratok megfogalmazásáért (sarló-, kostoló-, préspénz).

i) Ne vehessék el a jobbággytelkeket, ha nem adnak helyettük egyenértékűt.

j) Ne találjanak ki olyan adókat, amilyeneket nem irányoz elő az urbárium.

k) Ne követeljék a jobbággytól szökés ellen zálogul pénz elvételét, telki állományhoz tartozó földek elvételét vagy elcserélését anélkül, hogy a földesúr ugyanolyan nagyságút, minőségűt és termékenységűt adna helyette.”

A földesurak nem is gondoltak arra, hogy megtartsák a tiltó pontokat, még azokat sem, amelyek bekerültek az urbáriumba. Erről sok levéltári okmány tanúskodik.⁴⁹ A magyar földesurak hatalmára támaszkodó bécsi udvar nem kényszeríthette a megyei hivatalokat és a járási főszolgabíróságokat, a törvényszékeket és más közigazgatási szerveket arra, hogy ügyeljenek az urbárium minden előírásának megtartására. Azok viszont nem tanúsítottak hivatali túlbuzgóságot. Állami szolgálatban álló különböző rangú földesurak teljesítettek ott szolgálatot, akik nem akartak változtatni az évszázadok folyamán kialakult szokásokon, megfosztani magukat bármely jogtól, de még kisebb kiváltságtól sem. Nem óhajtottak lemondani a jobbággyok fölötti közigazgatási és bírói hatalmukról. Igaz, az urbárium szerzői nem is gondoltak arra, hogy csorbítsák e hatalmat, ellenkezőleg, törvényesítették és erősítették azt.

Ez nyilvánult meg abban a jogukban is, hogy „különféle vétségekért” megbüntethették a jobbággyokat. A törvénysértéseket bírsággal, bebörtönzéssel és testi fenyítéssel torolták meg. A tárgyalásokon jelen volt a járási főszolgabíró és egy esküdt. A paraszt, ha nem értett egyet a döntéssel, fellebbezhetett a megyei törvényszékhez. A vétkeseket büntették meg egy-, két- vagy háromnapos robotmunkával, de ne a szántás, vetés, aratás vagy szüret idején. Háromnapos robottal büntették, ha a paraszt a földesúr engedélye nélkül kivágott egy ki nem száradt fát kerítésnek vagy faágakat metszett le abroncsnak, szőlőkarónak, és azt eladta más helységben. A bűnös a büntetésen kívül köteles volt megtéríteni az okozott kárt. Ugyanez a büntetés várt a gubacszedőkre és makkleverőkre, a tilos szeszes italok és a más falvakból vagy városokból hozott hús árusítóira.

⁴⁹ KTÁL, 4. f., 5. csop., 253. ő. e., 1. l.; 61 f., 1. csop., 422. ő. e., 1. l.; 10. f., 14. csop., 92. ő. e., 10. stb. l.

A háromnapi kényszerrobot nem mindig érte el a kívánt hatást. Ilyen esetekben lépett hatályba a nyolcadik pont 4. tc., amely testi fenyítést helyezett kilátásba: férfiak esetében 24 botütést, nők esetében ugyanennyi korbácsütést. Ha a „bűnös” idős vagy beteges ember volt, akkor testi fenyítés helyett három napra becsukták. Száraz kenyéren és vizen kellett lennie. Noha az urbárium nem emlegetett súlyosabb fenyítéseket, büntettek 50 botütéssel is. Nagyon ritkán, rendszerint súlyos büntett esetén 100 ütéssel. Igaz, a bűnös részletekben kapta az ütéseket, mert azt tartották, hogy az ember nem bírhat ki egymás után 100 ütést, abba belepusztul.⁵⁰ A „közveszélyes bűnözők” a börtönbüntetésen kívül mintegy 15 krajcárt fizettek a rájuk tett láncért is. 24 botütést mértek azokra a jobbágyokra, akik pénzt vagy élelmet gyűjtöttek bármilyen közös célra.

Ha a jobbágy nem ment robotolni, ezért leggyakrabban 12 botütéssel sújtották. Ezt a büntetést meg lehetett váltani. Két ütés ára egy forint volt.

Az urbárium előírta azoknak a „vétségeknek” büntetésmódját is, amelyekért nem járt bebörtönzés vagy testi fenyítés. Például ha a jobbágy a földesúr engedélye nélkül tisztított meg egy földrészeletet, akkor azt nem használhatta, sőt munkájának megtérítését sem kérhette. A földesúr legfeljebb a maga jószántából engedhette meg az ilyen föld használatát vagy a megyében szokásos áron való megváltását.

Aki védett erdőben engedély nélkül gubacsot szedett, arra a makkszedésért járó adó kétszeresével egyenlő bírságot róttak ki.

Az urbárium a földesurak hatáskörébe adott át egész sor olyan ügyet, amely a faluközösségek életére és külön-külön minden tagjára vonatkozott. A faluközösségnek nem volt joga ahhoz, hogy patrónusa tudta és engedélye nélkül bárkitől is pénzt vegyen kölcsön, engedélyezze jövevények letelepedését a községben, eladjon, megvásároljon, kicseréljen vagy örökségbe hagyjon belsősegeket. A jobbágyok özvegyei szintén csak a földesúr beleegyezésével mehettek férjhez másodszor. Ellenkező esetben minden vagyonuk a földesúrra szállt.

A közös célra pénz vagy élelem gyűjtését a jobbágyszervezkedés elleni védekezésül tiltotta az urbárium; a fegyvertartás tilalmazása általában nemcsak a vadászás gátolását szolgálta, hanem a feudális „rend” fenntartását is. Az urbárium jelentős mértékben szilárdította a földesurak jogi helyzetét, nagy gondot fordított jogaik és kiváltságaik védelmére. A különböző büntető rendszabályok meghatározásával fegyelmeztettebbé akarták tenni a jobbágyokat, és törvényesítették az erőszakot, amelyet a földesurak addig is alkalmaztak.

Az urbárium először vizsgálta úgy a községeket mint olyan közigazgatási egységeket, amelyeknek vannak saját hatósági szerveik: bírójuk, esküdteik és írnokuk. A falu bírósága a bíróból, kit a földesúr 3 jelöltje közül kellett választani és esküdtekből állt. Ez az előjáróság, a jegyzővel együtt, megyei előírás szerint végezte a községre kivetett adó felosztását. Végrehajtását, ha szükségét látta, a megye rendelte el. Az írnokot és az esküdtet kizárólag a faluközösség választotta és bocsátotta el. A kinevezettek és a megválasztottak közül senki sem mentesült az állami adó fizetése alól. A községi bírók feleltek azért, hogy az összeggyűjtött pénzt idejében befizessék a hadi- és a megyei pénztárba. Tevékenységüket a földesúr, félreértések felmerülése esetén pedig a megyei hivatalok ellenőrizték. A kilencedik pont 6. tc.-e megengedte, hogy

⁵⁰ SÁPI, 1967. 234.

végrehajtások segítségével hajtsák be az adóhátralékot. Ez a végső rendszabály az állam ellen hangolta a jobbágyokat. Az adók havonkénti megoszlásáról a 13. táblázat tájékoztat.⁵¹

A táblázathoz fűzött magyarázat szerint az adózók guldenben és dénárban fizetik az adót, a magyarok fizethetik forintban és krajcárban, de egyenértékű összeget. Az összegyűlt pénzt a bíró átadja a megyei pénztárosnak, aki azt bejegyzi az általános kimutatásba, és átvételi elismervényt ad róla. Hátralékok nem engedélyezettek. Ha mégis előfordulnának, az esedékes havi adót csak a hátralék befizetése után lehet átvenni.

A minden jobbágnak felszámított évi állami adó összegét egy forinttól (vagy guldentől) 60 forintig (vagy guldenig) terjedően 12 egyenlőtlen részletre osztották. (Például a 7 guldenyi adót a következőképpen osztották el: novemberben – 90, decembertől áprilisig – 87, májusban – 30, júniustól októberig – 29 dénár.) Mindegyik részletet havonta egyszer adták át a bírónak vagy az adószedőknek. A téli hónapok (novembertől áprilisig) adóösszege kétszer, háromszor annyi volt, mint a nyári hónapoké (májustól októberig). Ősszel a termésbetakarítás után a paraszt jobban tudott fizetni, mint tavasszal vagy nyáron, amikor minden készlete megfogyatkozott, és nem akadt eladnivaló. A jobbágy előre tudta, mekkora az állami adó összege és havonként mennyit kell fizetnie, ezért úgy kellett gazdálkodnia, hogy hátralék nélkül, idejében elszámoljon az állammal.

A táblázat segítségével behatóbban elemezhetjük az adókimutatásokat. Az adóösszeg havonkénti ingadozása arra volt jó, hogy az adózók teljes mértékben és idejében tudjanak fizetni.

E cél megvalósításán fáradozott a kárpátaljai közösségekben a helyi közigazgatás. A bíró, hat-nyolc esküdt és az írnok intézte az adóügyeken kívül a község egyéb gazdasági ügyeit, nyilvántartotta a lakosok vagyonát, figyelemmel kísérte a földesurak és a megyei hivatalok utasításainak teljesítését. Az írnoki teendőkkal leggyakrabban a község egyetlen írástudó lakosát, a tanítót bízták meg. Csak ő levelezhetett a különböző intézményekkel és magánszemélyekkel a faluközösség nevében. Sok idejét vette igénybe az írástudatlan jobbágyok panaszainak leírása.

Az urbárium mind bíróválasztás, mind az úriszék hatáskörének fenntartása tekintetében csorbította a faluközösség sok helyütt még meglevő autonómiáját. Viszont az úriszék működését, kivált úrbéres ügyekben, állami ellenőrzés alá helyezte, midőn a fellebezést a megyei törvényszéktől közigazgatási útra terelte.

Az urbárium előíranyozta a jobbágyok panaszainak „lépcsőzetes” intézését. Ha az egyik jobbágy a másik ellen emelt panaszt, azt a földesúr vagy az uradalom alkalmazottjához kellett benyújtania. Az alkalmazott elleni panaszt a földesúr, a földesúr ellenit pedig a megyei törvényszék elé kellett terjeszteni. A törvényszék megfellebbezhetetlen ítéletet hozott.

Az urbárium előrelépést jelentett a korábbi bírósági eljáráshoz képest, amely a földbirtokosokat érintő kérdésekben egyáltalán nem vette figyelembe a parasztok vallomását.⁵² Az urbárium megengedte, hogy a paraszt felszólaljon a tárgyaláson, az egyik vagy másik fél tanúja legyen. Még korábban, 1762-ben az úgynevezett úrbéres

⁵¹ KTÁL, 4. f., 4. csop., 1842. ő. e., 1. l.

⁵² Corpus Juris Hungarici 1657–1740. évi törvénycikkek. V. k. Budapest, 1900. 683.

13. táblázat

A felszámított adó	megoszlása az év hónapjaiban											
	XI.	XII.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
1 gulden	0,15	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
2 gulden	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,10	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08
3 gulden	0,40	0,37	0,37	0,37	0,37	0,37	0,15	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12
4 gulden	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,20	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16
5 gulden	0,65	0,62	0,62	0,62	0,62	0,62	0,25	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20
6 gulden	0,75	0,75	0,75	0,75	0,75	0,75	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25
7 gulden	0,90	0,87	0,87	0,87	0,87	0,87	0,30	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29
8 gulden	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,35	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33
9 gulden	1,15	1,12	1,12	1,12	1,12	1,12	0,40	0,37	0,37	0,37	0,37	0,37
10 gulden	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	0,45	0,41	0,41	0,41	0,41	0,41
20 gulden	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	0,85	0,83	0,83	0,83	0,83	0,83
30 gulden	3,75	3,75	3,75	3,75	3,75	3,75	1,30	1,24	1,24	1,24	1,24	1,24
40 gulden	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	1,70	1,66	1,66	1,66	1,66	1,66
50 gulden	6,25	6,25	6,25	6,25	6,25	6,25	2,10	2,08	2,08	2,08	2,08	2,08
60 gulden	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50

pereket kivették az úriszékek illetékességi köréből, és átadták a megyei törvényszékeknek.

A megyei törvényszékeken ügyvédek jelöltek ki a parasztnak védelmére a bírósági tárgyalásokon. Az ügyvédek azonban nem tudtak megélni évi 100–150 forintnyi fizetésükből, ezért gyakran elszegődtek a földesurakhoz is.⁵³ A perköltség néha meghaladta a 80 forintot is.⁵⁴ Ennyit egy jobbágy nem tudott fizetni, ezért csak a legvégső esetben fordult bírósághoz. A parasztnak tudták, hogy hiába nevezik államinak a bíróságot, az csak az uralkodó osztályok érdekeit védi. Varga Endre történész szerint az eljárási jog kedvezőtlenül hatott az ország társadalmi és gazdasági fejlődésére.⁵⁵ A földesurak és a papság jogi helyzetét megerősítette, kiváltságait és jogait bővítette. A földesurak jelentős része továbbra is kíméletlenül kizsákmányolta a parasztságot, nem vette figyelembe a homályosan megfogalmazott, határozatlan urbáriumot.

A lakosságnak és vagyoni helyzetének az összeírása a reform folyamán lehetővé tette, hogy a megyék pénzügyi szervei kiszámítsák és kimutassák minden község teljes adóösszegét. A rendezés után megszorodtak az adónemek. A jobbágy maga és gyermekei után fizetett adót. Adózni kellett a saját, sőt még a bizonyos időre kölcsönvett ökrök, a meddő és a fejőstehenek, a lovak, a sertések, a juhok és a kecskék után. A házakat, a szántóföldeket, a réteket, a szőlőket, a gyümölcsösöket és a malmokat értéküktől függően három vagy négy osztályba sorolták. Minél jobb minőségű volt a föld vagy az ingatlan, annál több adót kellett fizetni utána. Legértékesebb az első osztályú föld volt. A legelőket az osztályokon kívül még két csoportba is sorolták. Az első csoportba tartoztak a tehén-, ökör- és lólegelők, a másodikba a sertéseké, a juhoké és a kecskéké. Külön adót hajtottak be azoktól a jobbágyoktól, akik káposztát és dohányt termesztettek, akik szilvafával, méhkaptárral és a szilvalekvár főzéséhez használt rézüsttel rendelkeztek. Megadóztatták a fuvarosokat, a favágókat és a kézműveseket is.⁵⁶

A bécsi udvar az urbárium bevezetésével elérte fő célját: sokkal több adó folyt be a kincstárba. Ezt igazolja a tanulmányozott megyék legtöbb községének urbárium előtti és utáni jó néhány adókimutatása. Vizsgáljunk meg egyet (14. táblázat).⁵⁷

A táblázatból kitűnik, hogy elsősorban kinek állt érdekében az úrbérrendezés. Az állami adó emelése természetesen egyáltalán nem fokozhatta a parasztnak jólétét, még kevésbé az, hogy meghagyták a földesuraknak járó különféle szolgáltatásokat, sőt bizonyos esetekben még súlyosbították is őket. 1772-től 1774-ig Ung megye hadipénztárának jövedelme 5486 forintról 32 774 forint 45 krajcárra növekedett.⁵⁸ Ugyanezt tapasztalhatjuk a többi megyében is. Például Ugocsa megye állami adója (beleértve a hadi- és a megyei adót is) az 1762. évi 9439 forintról 1780-ig 14 465 forintra ugrott.⁵⁹ Ungvár polgármestere 1792-ben a város 540 adózójától 2646 forint 17

⁵³ ECKHART, 1956. 70.

⁵⁴ KTÁL, 674. f., 5. csop., 62. ő. e., 10. l.

⁵⁵ VARGA ENDRE, 1968. 311.

⁵⁶ KTÁL, 674. f., 5. csop., 72. ő. e., 1–6. l.

⁵⁷ KTÁL, 4. f., 11. csop., 99. ő. e., 1. l.; 5. csop. 244. és 590. ő. e.

⁵⁸ KTÁL, 4. f., 5. csop., 393. ő. e., 4. l.

⁵⁹ KTÁL, 674. f., 6. csop., 304. ő. e., 3. l.; 14. csop. 142. ő. e., 5. l.

14. táblázat

Ung megye községei	Állami adó (magyar forint)		Az 1774. évi adó százalékban az 1772. évihez viszonyítva
	1772-ben	1774-ben	
Zaricsó	120	698	581,6
Dubrinics	60	396	660,0
Bukovec	34	202	594,1
Oroszmocsár	30	124	413,3
Poroskó	90	458	508,8
Paszika	70	338	482,8
Mokra	20	84	420,0
Mircse	30	176	586,6
Szmerekova	34	179	526,4
Nagyturica	65	297	456,9

krajcár hadiadót vételezett be,⁶⁰ tehát egy ember átlag 4,9 forintot fizetett. Técső város lakosainak állami adója még nagyobb volt: fejenként 8–12 forint.⁶¹

A 79 féle adónemből álló, első látszatra bonyolultnak tűnő adórendszer valójában nagyon pontos volt, és a legkisebb váltópénzig megszabta a járandóságokat. A járá-soknak a megyei hivatalok számfejtették az adókat. Ott tudták, hogy mindegyik járásban hány adózó jobbágy és zsellér, mennyi megadóztatandó legelő, jószág és egyéb vagyon van. A járási pénztárosok ugyanígy állapították meg az adót mindegyik községnek különleges táblázat, úgynevezett fő adókulcs (generalis dicationis clavis) segítségével.⁶² A generalis dicationis clavis minden adónemet egy számmal jelez kettőtől százig.

A jobbágy után járó adót a hármas rovat tünteti fel. A meddő tehén, a hároméves ló és az első osztályú ház után járó adót a 12. rovat, az első osztályú szántóföld utánit a 20. rovat, a másodosztályú utánit a 24., a harmadosztályú utánit a 28., a negyed-osztályú utánit a 32. rovat stb. A táblázat egész számai (az első rovat kivételével) krajcárt, törtjei pedig garast jelentenek. Ezek alapján könnyen és gyorsan kiszámít-hatjuk bármelyik adónemet. Tegyük fel, hogy egy községben 118 jobbágy lakott. Az ő adónemük száma 3. Megnézzük, milyen számokat találunk ott, ahol a 3. rovat az 1 rovat százaz, tizes és nyolcas számával találkozik. Ezek szerint megtudjuk, hogy

100 jobbágy után a fejadó 33 2/8 krajcár

10 jobbágy után a fejadó 3 2/8 krajcár

8 jobbágy után a fejadó 2 5/8 krajcár

118 jobbágy után összesen 39 krajcár és 1 garas fejadó járt.

⁶⁰ KTÁL, 6. f., 5. csop., 11. ő. e., 4. l.

⁶¹ KTÁL, 61. f., 1. csop., 358. ő. e., 1–4. l.

⁶² KTÁL, 4. f., 5. csop., 588. ő. e., 1–7. l.

Nézzünk egy másik példát! 593 saját ökör után számfejtették az adót. Az ökör adóneme 6.

500 ökör után az adó 83 2/8 krajcár

90 ökör után az adó 15 krajcár

3 ökör után az adó 4/8 krajcár

Összesen: 1 forint 38 krajcár 6 garas

Láthatjuk, hogy az adószámfejtés egyszerűen történt. Sokkal nehezebben sikerült összeadni az adót, a helytartótanács többszöri, legszigorúbb utasításai ellenére.⁶³ A parasztnak 6 mázsa (fontmázsa) búzát vagy tíz mázsa (fontmázsa) árpát kellett eladnia, hogy befizethesse csupán az állami adót.⁶⁴ Egy fontmázsa búza 1 forint 40 krajcárba, egy fontmázsa rozs pedig 1 forint 8 krajcárba került.⁶⁵ Az adóvégrehajtások elkerülése végett a jobbágyok gyakran eladták utolsó jószágukat, és a pénzt odaadták adóba.⁶⁶ Ha már mindent eladtak, akkor az állami uradalmak alkalmazottai beleegyeztek abba, hogy az adósok különböző munkákat végezzenek az állam javára. Veléte község 37 jobbágya például az állami adó helyett 415 fontmázsa sót szállított Szlatináról Nagyszöllőre.⁶⁷

A törvényesített járandóságokon kívül pénzt követeltek a jobbágyoktól a községekbe kiküldött állami tisztviselők eltartására,⁶⁸ arra kényszerítették őket, hogy lásák el a katonai alakulatokat fával⁶⁹ stb.

A fennálló állapotokat és a kizsákmányoló osztályok érdekeit védte a papság. Maguk is könyörtelenül kizsákmányolták a jobbágyokat. Évszázadok folyamán, egészen 1754-ig nem változott az egyházi adó, a tized. 1754-től koblinát kezdtek fizetni az egyháznak. A köből szóból származó koblinát* csak kicsévelt terményben vagy készpénzben fizethették. A jobbágyok számára ez az egyházi adó újabb teherre vált, mert a termést ki kellett csépelni, meg kellett tisztítani, néha el is adni, és csak azután vihették a papok magtárába vagy fizethettek helyette készpénzt. A tized és a kereszténypénz szépen jövedelmezett az egyháznak. Csupán Ung megyében az évi bevétel elérte a 700 forintot.⁷⁰

⁶³ KTÁL, 4. f., 5. csop., 47. ő. e., 1. l.

⁶⁴ Шульга, 1958. 13.

⁶⁵ KTÁL, 61. f., 1. csop., 611. ő. e., 1. l.

⁶⁶ KTÁL, 4. f., 5. csop., 489. ő. e., 61. l.

⁶⁷ KTÁL, 674. f., 6. csop., 725. ő. e., 3. l.

⁶⁸ KTÁL, 4. f., 5. csop., 253. ő. e., 1. l.

⁶⁹ KTÁL, 6. f., 5. csop., 11. ő. e., 18. l.

* Koblina — kicsévelt gabonában vagy készpénzben fizetett egyházi adó (tized).

⁷⁰ KTÁL, 4. f., 5. csop., 452. ő. e., 2—3. l.; 639. ő. e., 1. l.

AZ UNITUS EGYHÁZ MINT FÖLDBIRTOKOS

A XVIII. század közepén Olsovsky Mihály és Bradács János munkácsi püspök harcot indított az egri püspökség ellen a görög katolikus (unitus) egyház hittételeinek szabad terjesztéséért, és természetesen azért, hogy övék legyen a püspökség teljes kárpátaljai jövedelme. Ezt a harcot siker koronázta, mégpedig Mária Terézia közvetítésével, aki közeledni próbált ennek a Habsburg-ellenes vidéknek a főpapságához. 1771-ben a császárnő rendelkezése alapján megalakult a munkácsi görög katolikus püspökség, hogy a pravoszláv egyház rovására az unitusnak a terjeszkedését szolgálja.¹ Létrehozására és a monarchia javára végzett tevékenységének elősegítésére Mária Terézia nem egy alkalommal óriási összegeket utalt ki. 1776-ban például 10 000 forintot.² A jobbágyság nem nyertek azzal semmit, hogy az egyik egyház helyébe a másik lépett. Megmaradt a koblina és a kereszténypénz.* A jobbágyság ezentúl is végezték az úgynevezett rokovinát: évente egy napi robotot saját igásjóságukkal vagy kétnapi gyalogos robotot az egyházi földeken.

Hivatalosan szabályozottaknak tekintették az egyházi adókat, de a papok egyre újabb gazdagodási forrásokat találtak. Ung megye Kelecsény községében és sok más faluban például tizedet is meg kereszténypénzt is követeltek az összes lakostól.³ Ökörmező községben arra kényszerítették a lakosokat, hogy ingyen tereljék a havasi legelőkre 20–30 háziállatukat.⁴ Nagy összegeket vettek el a parasztoktól a különböző vallási szertartásokért: esketésért, keresztelésért, temetésért stb. Eközben sohasem tartották magukat a hivatalos taksához. Míg 1747-ben a kárpátaljai falvakban minden egyes plébániai pap 100 forintot vágott zsebre csupán készpénzben, 1790-ben már ez az összeg 150 forintra emelkedett.⁵ Ugyanakkor egy kaszás egyhávi munkával alig tudott megkeresni három forintot.

A kárpátaljai papok gyakran adták el bérlőknek a tizedszedés jogát. Ilyen adóbérletre a megyei hivatalok, a járási főszolgabíróságok, a faluközösségek és a magánszemélyek vállalkoztak. Sok hasonló üzletet kötöttek, és nagy uzsorásoknak bizonyultak a megyei hivatalok. Már egy évvel a munkácsi görög katolikus püspökség megalakulása után a püspök és Ung megye főispánja szerződést kötött, amelynek értelmében a megyei hivatal évente 100 forintért három évre megvásárolta a megyében a

¹ HODINKA, 1909. 625.

² HODINKA, 1909. 660.

* Kereszténypénz — a vetéssel nem rendelkező zsellérek, cselédek által az egyháznak fizetendő különböző pénzüsszeg.

³ KTÁL, 674. f., 9. csop., 948. ó. e., 1–2. l.

⁴ Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область. 1969. 341.

⁵ В. Гаджега, 1927. 110.

tizedszedés jogát.⁶ 1772-ben az adószedőknek 880 forintot sikerült összeszedniük, vagyis 180 forinttal többet, mint amennyit a megye a püspöknek fizetett.⁷

A tizedszedőket az időhiány is arra szorította, hogy mindent megtegyenek, hogy busás haszonnal és minél előbb visszakapják a befektetett pénzüket. Gyakran folya-
mondtak adóvégrehajtók segítségéhez, akik az utolsó garasig mindent behajtottak. Sokszor ugyanígy gyűjtötték össze a tizedet „törvényes” tulajdonosai is. „Senki sem akadályozhatja meg vagy tagadhatja meg a tizedfizetést. Máskülönben a püspök úr önmagyméltósága kénytelen lesz erőszakkal érvényesíteni törvényes jogát.”⁸ — írta gróf Eszterházy Károly Bereg megye Oroszi községében élő jobbágyainak.

1775-ben Munkácson a Vörös-hegy borászai bepereltek egy római katolikus papot, mert jogtalanul kevesebb bort és mustot adott a parasztnak az elvégzett munká-
jukért. Szár István, Jónás Pál és Bucskó Mihály igazolta a bíróságon falubelijeinek azt a panaszát, amely szerint a pap és a hegyi bíró a tizeden kívül követeli a bor vagy a must tizenötöd részét is.⁹

Az egyházi adók és szolgáltatások a XVIII. század második felében a monarchia adórendszerének számottevő hányadát alkották. Az egyház a maga részéről minden-
képpen segítette a monarchia, az osztrák és a magyar földesurak tevékenységét, igye-
kezett szolgálai engedelmségekben tartani a népet. Az állam, a földesurak és az egyház
tehát egységesen léptek fel a parasztnak ellen, akik ennek következtében egyre jobban
elszegényedtek. A parasztgazdaságok kisajátítása, az áru- és a pénzviszonyok kiala-
kulása és behatolása a parasztgazdaságokba egyfelől a jobbágyok elszegényedéséhez
és földjeik zsugorodásához, másfelől a földesúri nagybirtokok növekedéséhez vezetett.
Ez viszont előmozdította a feudális jobbágyelnomlás erősödését. Mivelhogy a nagy-
birtokokon főleg jobbágyok dolgoztak, nem bérmunkások, tőlük egyre több robotot
követeltek.

Az úrbérrendezés sok tekintetben felemás jellegű volt, és lényegében nem sokat
változtatott a kárpátaljai parasztság helyzetén. A földesúri adó azonban korlátozó-
dott az úrbérrendezés során. Ennek jó hatással kellett lenni a paraszti termelésre.
Visszaélések természetesen maradtak, s az évenkénti felülvizsgálatok sem tüntették el
az urbárium végrehajtásának hiányosságait: csak sovány vigasz, hogy a parasztnak
legalább volt végre kinek panaszkodni. Fontosabb, hogy a királyi beavatkozás növelte
a parasztság öntudatát és fokozta ellenállását. Igaza lett Sztáray Imrének, Ung
megye főispánjának, aki azt mondta, hogy a rendezéstől nem kell félni, mert „nagy
hasznára lesz a földbirtokosoknak és súlyos terhet rak a jobbágyokra”.¹⁰ Számos ok-
mány tanúsága szerint ez be is következett. Nézzük az egyiket. Ugocsa megye Krics-
falva községének jobbágyai 1775-ben az alábbi panasszal fordultak a királyi biztos-
hoz. „Önhöz, a királyi biztoshoz fordulunk, mert panaszunkat sehol sem akarják
meghallgatni. Még írnokot sem tudunk találni, hogy leírja, mert a megyei hivatal úgy
rendelkezett, hogy a panaszokat írják alá az írnokok is. 1. Földesurunk, Újhelyi József
ez év nyarán úgy rendelkezett, hogy az ősziékből adjuk be a kilencedet. Erre azt
válaszoltuk, hogy az urbárium csak ennek az 1775. évnél a tavaszán lépett érvénybe.

⁶ KTÁL, 4. f., 5. csop., 318. ő. e., 1. l.

⁷ KTÁL, 4. f., 5. csop., 417. ő. e., 1–2. l.

⁸ KTÁL, 674. f., 5. csop., 20. ő. e., 16. l.

⁹ KTÁL, 10. f., 5. csop., 891. ő. e., 3–4. l.

¹⁰ KTÁL, 4. f., 5. csop., 1548. ő. e., 8. l.

A robot nálunk szüntelen. Amikor tiltakoztunk ellene, a megyegyűlés 50 botütésre büntetett bennünket. Meg se hallgattak minket, és nem is beszéltek velünk, csak elkezdtek verni. Amikor a járási főszolgabíró látta, hogy a hajdú nem elég erőseket üt ránk, elvette a botot, és minden gyenge ütés után rávert. 2. Kötelesek vagyunk-e az 1774. évi termésből kilencedet fizetni? 3. Ha azt merjük mondani, hogy a robotot csak nyáron fogjuk ledolgozni, akkor a földesúr szitkozódik, büntetéssel fenyegetőzik. 4. Az urbárium által előírt telkemet [Szavara Ferencé — N. K.] a földesúr elvette, mégis dolgoznom kell érte annyit, amennyit az úrbéri tabella előír. 5. Tavasszal a földesúr engedélyével elutaztam kereset után, de amikor visszatértem, se szó, se beszéd, 12 napi nyári robotra büntettek meg. Emiatt és azért is, hogy a földesúr térítse meg 50 forintomat, ötször fordultam az alispánhoz, de semmilyen segítséget nem kaptam. Sőt, a földesúr fia még meg is vert engem és Barcsik Lászlót.”¹¹ Az idézett panasz fényt derít arra, milyen törvénytelenégeket követtek el a földesurak az urbárium bevezetése után is.

A kárpátaljai parasztok a rendezés következtében elvesztették földjük jelentős részét. Emiatt csökkent a vetésterületük. Minden évben kevés kenyérgabona termett. A 15. táblázat kimutatja, hogy bizonyos növényekből mennyi termett Ugocsa megyében¹² (a jobbágytelkeken).

15. táblázat

Év	Betakarított kenyérgabona (mázsa)			
	búza	árpa	zab	összesen
1773	3632	24	1993	5649
1776	1486	—	958	2444
1785	1111	—	1213	2324

Év	A lakosság étellemezéséhez szükséges (mázsa)			Hiányzik a lakosság étellemezéséhez (mázsa)
1773	7085	116	4167	5719
1776	2426	—	1430	1412*
1785	6376	1336	1778	7166

* Az 1776. évi adatok hiányosak.

A táblázatból kitűnik, hogy csupán egy megyében pl. 1785-ben több mint 7000 mázsa kenyérgabona hiányzott.

A kárpátaljai parasztság kizsákmányolása 1786–1787-ben a hegyvidékeken borzalmas éhséghöz vezetett. „Az éhségtől és a rossz kenyértől az emberek felpuffadtak és sokan meghaltak.”¹³ Csupán Máramaros megyében két év alatt 13 348 ember

¹¹ КТÁL, 674. f., 9. csop., 904. ő. e., 1–2. l.

¹² Шульга, 1962. 104.

¹³ Штернберг, 1960. 126.

halt meg.¹⁴ Katasztrófális méretet öltött az éhínség már 1786 tavaszán. Sok paraszt megette a vetőmagot, és aggódomba várta a nyarat. „Füvet és gyomot eszünk, emiatt sokan halálos betegek. Legtöbben közülünk már négy napja nem ettek kenyeret. Az egész községben csak három embernek van még saját kenyere. Az éhínség arra készítet bennünket, hogy elhagyjuk az országot, és másutt keressünk menedéket (öt ember ezt már meg is tette)”¹⁵ – írták Ugocsa megye főispánjának Rákóc község lakosai. A főispán „kegyesen” kiutalt mindegyik családnak 2–10 forintot, de azzal a feltétellel, hogy a jobbágyok különböző munkáknál ledolgozzák ezt az adományt.¹⁶

Nézzük csak, mit írt a munkácsi – szentmiklósi Schönborn-uradalomban élő parasztok nehéz sorsáról Opleny, a bécsi császári udvar rendkívüli meghatalmazottja: „Az utazót mindenütt siránkozás fogadja. A föld nem pusztá, hanem tar, a mezők bevetetlenek, nincs se búza, se rozs, csak kevéske burgonya. Burgonyával tömlik be a csecsemők száját, mert az anyja elapadt emlője nem ad tejet. Burgonya és megfőtt fűvel kevert koromfekete kenyér a parasztok egyedüli élelme, de már ez is fogytán van.”¹⁷

Hodinka Antal véleménye szerint a rendezés következtében törés állt be a parasztok és a földesurak addigi viszonyában.¹⁸ Az úrbértörvény életbe léptetése sok olyan tudatos torzítással járt, amely gyakran még inkább rontotta a jobbágyok helyzetét.¹⁹ Ezért „a jobbágyok nem akarják megtartani az urbáriumot, helyesebben annak mindegyik rendelkezését. Gyakran előfordult, hogy nem jönnek dolgozni többszöri figyelmeztetés ellenére sem. Sok esetben gyerekeket küldenek maguk helyett. Állataik igaz szerszáma rossz, ezért teljes erővel nem dolgozhatnak.”²⁰

Az urbárium homályosan megfogalmazott sok tételét a földesurak úgy magyarázták, ahogy akarták. A saját érdekeiknek megfelelően elferdítették a paragrafusokat, és nem félték a közigazgatástól, sem az igazságszolgáltatástól, mert azokat mindenütt ők tartották a kezükben.

A faluközösség nem szűnt meg, az úrbérrendezés azt nem is akarta megszüntetni. Az irtványokat jegyzékbe vétette. A parasztok földjeinek addigi elfoglalását tudomásul vette ugyan, de a kisajátítás folytatásának az úrbéres földre nézve útját állta. A jobbágytelek rosszabbakra cserélése az urbárium említett rendelkezésébe ütközött. A faluközösségnek fontos funkciója maradt a többnyomásos gazdálkodás vezetésében.

Az uralkodó osztályok politikája arra irányult, hogy megfossza nem úrbéres jellegű földjétől a jobbágyságot. Ez növelte a föld nélküli parasztok számát, akik kényszerűségből elszegődtek szőlőművelő munkásoknak, fuvarosoknak, sóbányászoknak és más munkákra. A XVIII. század végén Magyarországon a parasztok 55%-a házas vagy házatlan zsellér volt,²¹ köztük olyanok is, akik az úrbérrendezés következtében veszítették el földjüket.

¹⁴ KTÁL, 151. f., 1. csop., 3064. ó. e., 2–6. l.

¹⁵ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1777. ó. e., 7. l.

¹⁶ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1777. ó. e., 13–14. l.

¹⁷ A KTÁL munkácsi fiókja, 214. f., 1. csop., 2618. ó. e., 3. l.

¹⁸ HODINKA, 1923. 48.

¹⁹ PIUKOVICH, 1936. 67.

²⁰ KTÁL, 674. f., 6. csop., 498., ó. e., 2–3. l.

²¹ SZÁNTÓ, 1952. 276.

A bécsi udvar gazdaságpolitikája előmozdította Ausztria ipari fejlődését, de Magyarországot meghagyta agrárországnak, az élelem és az olcsó nyersanyag fő szállítójának. A kitűzött cél elérése érdekében 1754-ben Magyarország érdekei szempontjából rendkívül hátrányos új vámszabályzatot (vectigal) dolgoztak ki. E szerint az Ausztriából Magyarországra szállított áruért jelentéktelen vámot, értékének 3%-át kellett fizetni. Aki viszont nem osztrák árut akart magyar piacokon eladni, az 30%-ot fizetett.²² Ez a vámtarifa 60%-ig emelkedett, ha olyan árucikkről volt szó, amelyet Ausztriában is gyártottak. Csak jelentéktelen mennyiségű búza, bor, szarvasmarha és más áru kivitelét engedélyezték. Magyarországot elszakították az európai piacoktól.

A kárpátaljai megyék a többiekkel együtt megmaradtak az osztrák örökös tartományok nyersanyagbázisának. A földesúri és az állami adók emelése a tömegek további elszegényedéséhez vezetett. Megváltozott a kárpátaljai falvak osztályszerkezete. A dolgozó tömegek egyre jobban háborogtak a kizsákmányolás miatt.

²² MÓD, 1954. 129.

AZ ÚRBÉRRENDEZÉS KÖVETKEZMÉNYEI ÉS A PARASZTSÁG ELLENÁLLÁSA

A kárpátaljai parasztek ellenállása különböző formákban nyilvánult meg. Leggyakrabban úgy, hogy a jobbágysok tömegesen megszöktek földesuraiktól. A lakosság 1785. évi összeírása kimutatta, hogy Kárpátalja csaknem valamennyi falujában százával élnek törvénytelenül máshonnan jött telepesekek. Például Szigeten 214 ember, Kőrösmezőn 146 ember, Ruszkova Polyánában 9 ember stb.¹ Ung megye 204 falujában 283 szökevényt találtak.² A szökött parasztsok az egész országban kerestették.³

A tömeges szökekek szorosan összefüggtek az ellenállás aktívabb formáival. Arra kényszerítették a parasztsot, hogy „le kell mondanía arról a kevés élvezetről is, amelyek elnyomott egzisztenciáját pillanatnyilag még elviselhetővé teszik, és amelyeket még a legkeményebb nyomás sem ragadhat el tőle”.⁴

A kárpátaljai parasztság aktív tiltakozása az úrbérrendezés következményei ellen olyan tettekben is megnyilvánult, mint például a termés egy részének erőszakos betakarítása a földesúri földről, engedély nélküli favágás, a földesurak és alkalmazottaik megtámadása. Jellemző, hogy az ilyen cselekedetek a XVIII. század második felében tömegessé váltak. Az Ugocsa megyei Nevetlenfalva lakosai 1783-ben behatoltak Pongrácz Anna földbirtokosasszony udvarára, elvitték és szétszötták egymás között a szénáját.⁵ Az Ung megyei Palágy község tíz jobbágya — Szanyi István, Micsák Ferenc, Murcik Márton, Tóth Sándor, Darman Ferenc, Varga István, Mihály, András és János, Szabados Mihály — vágni kezdte a földesúri erdőt.⁶ A fát nem sikerült felhasználniuk, mert beavatkoztak a hajdúk. 1788-ban Nagyszöllősen bíróság elé állították Avasi Gábor jobbágyot, mert megverte az intézőt. A tárgyaláson kiderült, hogy más jobbágysok is segítségére voltak.⁷

Az antifeudális harc erősödése Magyarországon arra készítette II. Józsefet, Mária Terézia utódát, hogy újra foglalkozzék a parasztskérdéssel. Népszámlálást tartottak, ismét felmérték a földbirtokokat. II. József uralkodásának tíz esztendeje alatt csak az örökös osztrák tartományokban tudta végrehajtani a parasztreformot. A parasztskérdésben kiadott számos rendelkezése „a felvilágosodott abszolutizmus” egységes politikájának egy-egy láncszeme. Ezt a politikát még Mária Terézia kezdte meg.

Az osztrák abszolutizmus egész sor agrárreformot hajtott végre az országban a feudális jobbágygazdaság válságának leküzdésére. Több császári pátens eltörölte a

¹ THIRING, 1938. 133.

² KTÁL, 4. f., 18. csop., 2195. ő. e., 71. l.

³ KTÁL, 674. f., 6. csop., 332. ő. e., 5. l.

⁴ Marx és Engels Művei. VII. k. 350.

⁵ KTÁL, 674. f., 9. csop., 1416. ő. e., 5. l.

⁶ KTÁL, 4. f., 5. csop., 504. ő. e., 28. l.

⁷ KTÁL, 674. f., 9. csop., 2041. ő. e., 10. l.

parasztnak személyi függőségét a földesuraktól, korlátozta a robotot és a földesurak jogát a jobbágytelkekkel való rendelkezésre. A parasztnak megengedték, hogy panaszt emeljenek az állami hatóságoknál földesuraik ellen, és maguk értékesítsék saját termékeiket. Ezek az intézkedések akkor haladó, de mindemellett felemás jellegűek és következtelenek voltak, lényegében meghagyták a földesuraknak a jobbágytelkekkel való rendelkezés jogát. Ráadásul ezek az intézkedések papíron maradtak.

A XVIII. században Európa több országába, így Ausztriába is behatoltak Voltaire, Rousseau, Lamettrie, Diderot, Helvetius, Holbach és más filozófusok eszméi. A francia materializmus az akkor uralomra törő polgárság osztályának haladó ideológiája lett. A materialisták, saját ismeretelméletükből kiindulva azt a nézetet vallották, hogy az ember jelleméért és tetteiért a környezet és a nevelője a felelős. Az embert a társadalmi környezet formálja. Ebből fakad az a forradalmi következtetés, hogy az ember megváltoztatásához meg kell változtatni környezetét. A történelem bebizonyította, hogy igazuk van, de az általuk hangoztatott egyetemes igazságosság helyett megszületett az új, tőkés rendszer. Megjelenése sok, akkor haladó reformmal járt, többek közt a kormányzás módszerei tekintetében, a protekcionizmus kérdésében.

A felvilágosodás új, haladó eszméinek a szele nem kerülte el a bécsi udvart sem. A felvilágosodás eszméi bizonyos értelemben hatottak az uralkodó osztályra, még Mária Teréziára is. A császárnő felvilágosult, művelt osztrák politikusokat akart szembeállítani a magyar rendekkel. A felvilágosult abszolutizmus jegyében egész sor gazdasági, tudományos, kulturális, hadi és vallási reformot kezdeményezett és hajtott végre.

A bécsi udvar a monarchia anyagi megerősítése érdekében a legteljesebben kihasználta a kialakuló tőkés termelés minden mozgatóerejét. Ugyanakkor reformokkal igyekezett fékezni az egyelőre gyenge polgárság antifeudális törekvéseit. Például a vám- és pénzreform arra irányult, hogy lendületet adjon az ipar és a kereskedelem fejlődésének. A bécsi udvar az úrbérrendezéssel és a feudális kizsákmányolás korlátozásával igyekezett lecsillapítani a lakosság legantifeudálisabb beállítottságú rétegét, a jobbágyságot. A császárság gazdasági és kulturális fejlődése a központi hatalom megszilárdításának érdekeit szolgálta.

A felvilágosult abszolutizmus eszméinek hatására megindult a magyar polgári nemzetté válás folyamata. Ebben a folyamatban fontos szerep jutott a nyelvújításnak és a születendő magyar nemzeti kultúrának, amelynek központjává később egyre inkább Pest és Buda lett.

A felvilágosult abszolutizmus rendszerében különleges szerepet szántak az úrbérrendezésnek. Végeredményben azonban a reform, noha a korszakhoz képest haladó volt, rendeltetését maradéktalanul nem töltötte be. Valójában csak még jobban kiélezte a feudális jobbágyviszonyokat, és így a feudális jobbágyrendszer válságának előjátéka lett.

Az úrbérrendezés – mint az osztálytársadalom minden más reformja is – mindenekelőtt az állam érdekeit kívánta körülbástyázni. Nem törekedett forradalmi átalakításokra, csupán a gazdasági mechanizmus legkirívóbb fogyatékoságainak kiküszöbölésére. Mária Terézia úrbérrendezése „nem sértette meg egyik elvét sem azoknak az alapoknak, amelyeken a jobbágyrendszer az ő uralkodása előtt is nyugodott”.⁸

⁸ Герасименко М. П.: Аграрні відносини в Галичині. Київ, 1959. 167.

Ezért nem lehet egyetérteni a polgári és a polgári-liberális történészeknek azzal a véleményével, hogy az osztrák reformokat forradalmi átalakítások céljából hozták. Mindamellet ezek a reformok elősegítették az osztályok politikai aktivitásának és annak a harcnak a megélénkülését, amelyet az elnyomott parasztság társadalmi, gazdasági és nemzeti felszabadulásáért folytatott.

ÖSSZEFOGLALÁS

A mai Kárpátontúl területén, az egykori Bereg, Máramaros, Ugocsa, Ung megyében a XVIII. század folyamán végbement agrárfolyamatok tanulmányozása lehetővé teszi az alábbi következtetések levonását.

Magyarország XVIII. századi gazdasági fejlődését a feudalizmus további bomlása és a parasztság elnyomásának erősödése jellemezte.

A több mint másfél százados török uralom mély nyomot hagyott Magyarország gazdasági és társadalmi életében. A monarchia politikai, társadalmi és gazdasági helyzetének megszilárdulása katonai hatalmától függött. Ez viszont közvetlen összefüggésben állt a gazdasági hatalommal. Az ország lerombolt gazdaságának mielőbbi helyreállítására tett kísérletekkel egyidejűleg újabb forrásokat kerestek az államkincstár feltöltésére. Ennek a célnak az elérését segítette elő a föld kincseinek teljesebb kiaknázása és a dolgozó tömegek növekvő kizsákmányolása.

A monarchia pénzügyi helyzete az adóteher növelése, az adóhátralékok behajtása, a puszta földek hasznosítása és a mezőgazdasági termelésbe való bevonása révén fokozatosan javult.

A bécsi udvar a katonai hatalom megszilárdítására törekedett, ezért 1715-ben reguláris hadsereget szervezett. A katonákat a megyékben, többek közt Bereg, Máramaros, Ugocsa és Ung megyében szállásolták el. Szükségessé váltak az állandó hadiadók (kontribúció, porció).

Mivelhogy a nemesek a XVIII. század folyamán nem fizettek hadiadót, a katonaság eltartásának egész súlya a parasztságra nehezedett. A hadsereg utánpótlását szintén a parasztok szolgáltatták. Ámde a hadsereg növekvő szükségleteit, különösen pénzigényét nem teljesen elégitették ki, és ez a hátralék növekedéséhez vezetett.

Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy ez azért van így, mert a földesurak elviselhetetlen terheket rónak a jobbágyokra. Ennek következtében kettősség kezdett mutatkozni a bécsi udvar parasztpolitikájában. Egyfelől a monarchia lépett fel fő kizsákmányolóként, másfelől saját érdekében igyekezett megvédeni a parasztokat a földesurak túlkapásaitól és önkényétől.

Ez a politika csak abban az esetben lehetett hatásos, ha megreformálják az állam egész társadalmi életét. III. Károly éppen ezért már egy évvel a II. Rákóczi Ferenc vezette nemzeti felszabadító háború leverése után összehívta az országgyűlést, amely 1715-ben jóváhagyta az állami törvény 136. cikkelyét, amelyből néhány vonatkozott a jobbágyokra, és megvédésüket, igen kérdéses hatásossággal, a megyékre bízta. A legtöbb cikkely érintette a földesurak és az állam viszonyát a jobbágyokkal. Nem mondhatjuk, hogy a törvény védelmébe vette a parasztokat, de bizonyos cikkelyei arra irányultak, hogy enyhítsék a mindenható földesurak önkényét. Elengedték például a labanc földesuraknak járó hátralék felét, a másik felét pedig részletekben törleszthették.

Az országgyűlés elhatározta, hogy előkészíti és elvégzi a lakosságnak és ingatlanvagyonának az összeírását. Ez a nyilvántartás vált volna a jobb adórendszer előfeltételévé, de az elgondolást nem hajtották végre teljesen, ott pedig, ahol elkészült az összeírás, sok visszaélést követtek el. Ezért III. Károly úgy rendelkezett, hogy 1720-ban újból írják össze az adózókat. Ámde ezúttal sem sikerült kiküszöbölni az 1715. évi összeírás pontatlanságait és fogyatékoságait.

Az 1722. évi országgyűlésre összegyűlt magyar nemesség meg tudta védeni kiváltságait, amelyeket még II. Endre aranybullája mondott ki. Az egy év elteltével hozott törvény hangsúlyozta, hogy a nemesek örökös adómentességet élveznek, s csak a hazát kötelesek védelmezni a külső és belső ellenséggel szemben. 1722–23-ban a király a nőági örökösödés elismerése fejében engedményeket tett a nemességnek, hasonlóan a szorongatott Mária Terézia 1741-ben. A parasztságnak tovább kellett viselnie az adóterheket.

Az északkeleti megyék lakosságának nehéz helyzetét súlyosbította az a körülmény, hogy a bécsi udvar és a labanc földesurak politikai és gazdasági nyomás segítségével igyekeztek visszafojtani a kárpátjai parasztság szabadságtörekvéseit. Növelték a feudális járadékot, bíróság elé állították és megbüntették az engedetlenkedőket.

A XVIII. század 40–50-es éveiben folytatódott a feudális birtokok bekapcsolódása az áru- és pénzviszonyokba. A háborús konjunktúra bizonyos mértékben hozzásegített az intenzívebb gazdálkodáshoz, növelte az értékesítési lehetőségeket. Az áru- és pénzviszonyokba kapcsolódással együttjáró paraszti differenciálódás a földesúri kisajátítással együtt létrehozott munkaerő-tartalékokat, de a földesurak kitarítottak az ingyen munka mellett. A feudalizmus módosítására tett kísérletek ellenére a mezőgazdaságba kezdtek behatolni a tőkés viszonyok. Növekedett a parasztság kisajátítása a földesurak által. Ezt a vetésterületek növelésének szükségessége váltotta ki. Fokozódott az árutermelés, megnövekedett a mezőgazdasági termékek iránti kereslet, és új piacok jelentek meg. Ennek következtében Kárpátján, mint egész Magyarországon, lényegesen növekedett az uradalmi földek aránya, mégpedig azért, hogy a földesurak elfoglalták a közösségi földeket, több földet szántottak fel, kiirtották az erdőket stb. A földesúri gazdaságok mindinkább nagykereskedőkké váltak. A termelés fokozásához több munkaerő kellett. Ezért a földesurak több robotot követeltek. Ez pedig parasztforrongásokhoz vezetett, amelyek megriasztották az uralkodó osztályt.

A bécsi udvar anyagi és katonai nehézségekkel találta magát szemben, ezért kénytelen volt minduntalan visszatérni a parasztkérdéshez. Az adózók fizetőképességét főleg a telki föld biztosította, az adókat ugyanis ennek jövedelme után fizették.

A magyar rendek azonban nem akarták megérteni, hogy ezek az intézkedések szükségesek, nem ismerték el a császár és a bécsi udvar jogát ahhoz, hogy beavatkozzék a földesurak és a parasztok egymás közötti viszonyába.

Mária Teréziának az 1764–65. évi országgyűlésen nem sikerült megszerezni a nemesség teljes támogatását. Ezért nem tehetett mást, mint hogy erőszakkal hajtsa végre Magyarországon a parasztreformot, és így oldja meg a jobbágykérdést. Elgondolásai megvalósításához jó ürügyet szolgáltatnak a parasztok lázongásai Vas, Sopron, Somogy és más megyékben.

A hatóságok arra törekedtek, hogy megállapítsák a jobbágytelek nagyságát, és központilag határozzák meg a jobbágyszolgáltatások mértékét. 1767. január 23-án egész Magyarországon nyilvánosságra hozták az úrbértörvényt.

A kötelező robot egységesítése, összhangba hozása a jobbágytelkek nagyságával és minőségével főleg azt a célt szolgálta, hogy egyenletesen ossza el a hadiadó terhét, és megszüntesse a hátralékokat.

Az urbárium számos pontja és paragrafusa addig érvényes szokásokra és törvényekre épült. Például az urbárium ötödik pontjának 5. tc.-e megerősítette az egyházi tized behajtásáról szóló 1481. évi törvényt. Pontosabban megfogalmazta az 1548. évi törvényt, amely elrendelte, hogy a jobbágyok kötelesek kiváltani fogságba esett földesurukat. Az urbárium szerzői felhasználták az 1550., 1723., 1729. évi és más törvények több paragrafusát és cikkelyét. Viszont megváltoztatta az urbárium a parasztgazdaságok szerkezetét és a feudális járadékot azzal a céllal, hogy jobb feltételeket teremtsen a jobbágygazdaságok jövedelmezőségéhez. Már a kilencpontos kérdőívek tisztázták, milyen kedvező és kedvezőtlen természeti adottságai vannak a községeknek. Az adottságok alapján minden megyében 3–5 osztályba sorolták a földeket, majd az előírányzott társadalmi és úrbéres szolgáltatások figyelembevételével megszabták a jobbágytelkek nagyságát.

A rendezés már a föld osztályozásakor sértette a jobbágyok érdekeit. Sok esetben teljesen alaptalanul terméketlen telkeket első, másod- vagy harmadosztályú földnek minősítették, hogy a jobbágygazdaságok jövedelmének látszatát keltsék. Ezt ügyesen kihasználták a helyi hatóságok, amelyek időnként szándékosan írtak be egyik-másik községnek nem létező előnyöket. Ezek után nyugodtan jelölhettek ki feles, egynegyedes vagy egynyolcados jobbágytelkeket.

Az egész telket kisebb részekre osztották fel, és ezeket adták a jobbágyoknak. Ez kompromisszumos megoldás volt a bécsi udvar és a földesurak érdekei szempontjából is. A jobbágytelkek sokkal kisebbek lettek, mint amilyenek a rendezés előtt voltak. A „fölsőleges” föld törvényesen a birtokosok kezébe került, és ők az uradalmihoz csatolták azt. Ezt tanúsítja a Kárpátontúli Területi Állami Levéltár sok anyaga.

Mária Terézia elgondolásai és tettei elsősorban arra irányultak, hogy növeljék pénzügyi és katonai hatalmát. Ezért tulajdonképpen nem is állt szándékában megváltoztatni a földesurak tulajdonjogi viszonyát a telekföldhöz, az erdőbirtokokhoz, a legelőkhöz, a szőlőkhöz, az irtványföldekhez stb.

Az urbárium teljes értékű végrehajtása esetén az ország nagy részében könnyebbé hozott a jobbágyoknak. Az erdőhasználatot is biztosította, s a legelőhasználatért nem járt ellenszolgáltatás, az irtványföld megváltási díját hivatalos eljárás szabta meg. Irtvánnyal, szőlővel a földesúrnak tett bejelentés után a paraszt szabadon rendelkezhetett, telki állományát pedig védte az urbárium.

Az urbárium csaknem változatlanul hagyta azt az 1723. évi törvényt, amely megengedte, hogy a földesurak rendelkezzenek az örökösök nélkül elhunyt jobbágy vagyónával. Az elhunyt gyerekeinek örökösödési jogát elsősorban a földesúr gazdasági érdekei szavatolták. A jog nem az egyes jobbágyot védelmezte, hanem a telekföldet, amely után adót kellett fizetni. Ezért ha a földesúr elkergette jobbágyát, és másnak adta telkét, nem sértette az állam érdekeit. A kincstárnak mindegy volt, ki fizeti az adókat. A rendezés mégis előrelépést jelentett a földesurak rendelkezés előtti önkényeskedéséhez képest.

Bereg, Ugocsa és Ung megye előnyös éghajlata és kedvező talajviszonyai elősegítették itt a szőlőművelés és a borászat gyors fejlődését. Ezért e megyékben nagy érdeklődéssel várták, hogyan szabályozza az urbárium a szeszes italok előállításának

és adásvételének jogát. Ámde a reform feltételeinek kihirdetése után kiábrándulás következett. Az urbárium a szeszes italok adásvételét szabályozó 1550., 1555., 1598. és 1655. évi törvényekhez képest még jobban korlátozta a jobbágyok jogait. Csak a szőlőbor készítését engedélyezte, értékesítésének háromhavi időszakát nem érintette.

Tehát az úrbérrendezés legfőbb jelentősége abban volt, hogy megszabta a jobbágytelkek nagyságát és minőségét. Ezt a kérdést egészében nem a jobbágyok javára döntötte el. Közvetlenül befolyásolták szerencsétlen véletlenek is, amikor ugyanazokat a jobbágytelkeket különbözőképpen írták be, általában bemondás alapján. Ellenőrző méréseket ritkán végeztek, leggyakrabban a földesurak kívánságára, ritkábban a parasztok kérésére. A rendezés előtt és után összeállított kimutatások pontatlanságait az okozta, hogy a mértékegységnek elfogadott hold nem mindenütt jelentett ugyanakkora területet. Egyes helyeken magyar holdról beszéltek (1200 négyszögöl) másutt holdon a katasztrális holdat értették (1600 négyszögöl). Előfordult, hogy 2400 négyszögölt tekintettek egy holdnak. Ezért az összeírók pozsonyi mérőben vezették a nyilvántartást. Ez is pontatlanságokat okozott, mert a pozsonyi mérő nagysága 500 és 600 négyszögöl között ingadozott.

Az úrbérrendezés másik előnye abban volt, hogy a jobbágyporták megszabott nagysága alapján és annak arányában meghatározta a szolgáltatásokat. Pontosan előírták a házas és a házatlan zsellérek szolgáltatásait is. Az ország nagy részén az úrbérrendezés eredményeképpen sokkal kevesebbet kellett a jobbágyoknak robotolni. S hiába próbálták intenzívebb munkára fogni, a paraszti ellenállás következtében a robot értéke mindinkább csökkent.

A feudális járadék leglényegesebb részét a robot alkotta. A robotot régen kialakult szokás szerint, minden szabályozás nélkül végezték. A jobbágyok idejével a földesúr korlátlanul rendelkezett. Ő határozta meg a robot tartamát saját érdekeitől függően. S mivelhogy a földesurak igényei a legtöbb esetben meghaladták a jobbágyok lehetőségeit, az utóbbiaknak gyakran nem maradt idejük saját földcskéjük megművelésére. Ezért a parasztoknak nem mindig volt pénzük hadiadóra. Ez természetesen sértette az állam érdekeit. Az úrbérrendezés tehát határt szabott a jobbágyok robotálási kötelezettségeinek. E szerint a robot egyenes arányban állt a telki föld minőségével és nagyságával. Minden egésztelkes jobbágy köteles volt évente 52 napot dolgozni urasága birtokán saját ígásjóságával vagy 104 napot jóság nélkül. A házas zselléreknek 18 napi gyalogorobotot, a házatlanoknak 12 napit kellett évente dolgozni. Az urbárium többé-kevésbé egyenletes robotolást irányzott elő. Igaz, havonta egyszer a földesúrnak joga volt négynapis folyamatos robotot követelni, ha a munkahely nagyon távol esett.

A rendezés előtti robothoz képest az urbárium annyiban kedvezett a jobbágyoknak, hogy kevesebb napot kellett robotolniuk viszont sokkal intenzívebben. A földesurak és intézőik szigorúan nyilvántartották nemcsak a ledolgozott, hanem a le nem dolgozott munkaidőt is. Előfordult, hogy nem számították be a ledolgozott munkaidőbe a munkahelyre és vissza vezető utat. Csak akkor tekintették termelékenynek a munkanapot, ha 14–16 óráig tartott.

A törvény egyik paragrafusa előírta a kommutáció jogát. Ilyen ügyletek megkötése és felbontása okvetlenül a megyei hivatalok képviselőinek közvetítésével történt. A hatóságok általában nem segítették elő a robot megváltását készpénzzel.

A feudális járadék második válfaja a rendezés idején törvényesített természetbeni szolgáltatás volt. Legsúlyosabb formájának joggal tekintették az úgynevezett kilencedet. A jobbágyság évente odaadták a földesúrnak az évi termés egykilenced részét. A rendezés előtt a természetbeni járandóságot különböző helyeken nem egyformán hajtották be. Sok esetben a kilencednél kevesebbet adtak. Ezért az urbáriumban előírt kilenced semmiképpen sem segítette elő a jobbágyság helyzetének javulását. Nem meglepő, hogy a földesurak gyakran adóvégrehajtok segítségével jutottak hozzá.

A jobbágyság többi természetbeni szolgáltatása közül említésre érdemes a földesúrnak szükséges fa kitermelése és leszállítása, olvasztott vaj, tojás, tyúk, kappan, borjú, fonal stb. beadása. Egészben véve a terményjáradék több lett, mint amennyi a rendezés előtt volt.

A feudális járadék harmadik válfaja a pénzszolgáltatás volt. Ehhez tartozott az egy forintnyi házádo. A jobbágyság pénzszolgáltatásai nagyjából a rendezés előtti szinten maradtak.

Megvonva az úrbérrendezés eredményeinek és következményeinek mérlegét a fent megnevezett megyékben, véleményünk szerint, nem lehet egyértelműen eldönteni, javított-e a jobbágyság helyzetén vagy sem. A fent elmondottakból egyrészt világosan kitűnik, hogy a reform felemás jellege mellett is gátat szabott a földesúr túlkapásainak, megvédte a parasztot a túloboltatástól, segítette a földesúri zsarolások, törvénytelen adónemek elleni küzdelemben. Másrészt viszont megfosztotta a földesurakat az ingyen munkaerőtől, s ezzel érzékeny csapást mért legfontosabb érdekeikre.

A fent elemzett nagyszámú dokumentum semmiképpen sem enged az úrbérrendezés negatív szerepére következtetni a jobbágyság életében. Ugyanakkor viszont nehéz volna a reformot kimondottan pozitív jelenséggé értékelni.

A bécsi udvar az úrbérrendezéssel megkísérelte megmenteni a feudális jobbágyság rendszert. Ezek az intézkedések nem segítették ki a magyar parasztságot abból a mély társadalmi és gazdasági válságból, amelybe jutott. Az agrárkérdés igazságos megoldását csak az osztályharc teremthette volna meg. Ámde II. Rákóczi Ferenc veresége után, az egész XVIII. század folyamán, a parasztok harca — forradalmiságuk ellenére — elszigetelt, szervezetlen jellegű volt. Ez lehetővé tette a hatalmon levőknek, hogy kegyetlenül leszámoljanak a zavargások és a lázadások résztvevőivel. A földkérdés megoldatlansága is végeredményben elvezetett az 1848–1849-es forradalomhoz és a jobbágyság felszabadításhoz.

VIII.

ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT

BEREG, MÁRAMAROS, UGOCSA ÉS UNG MEGYE

Megye	A községek régi megnevezése	Földek osztályozása	Jobbágységek mennyisége	Jobbágységek nagysága		
				belső telek (pozsonyi mérő)	szántó (hold)	rét (kaszás)
Bereg	Bukovinka	IV	2 1/8	96	21	27
	Bisztra	V	6 6/8	144	168 6/8	34
	Borszucsina	V	2 2/8	55 1/2	71	28
	Bilaszovica	V	2 1/8	66	73 1/2	2
	Benedike	III	1 3/8	33 1/2	39 1/8	39 1/2
	Beregóc	V	1 3/8	20 1/2	59	—
	Bablyuk	V	4/8	16	15	4
	Bubuliska	III	3 6/8	106	55	74 1/2
	Repede	III	3 1/8	81 1/2	67	35
	Bótrágy	III	2 2/8	23 1/2	38 4/8	94
	Nagy Bresztó	V	2	23	30	58
	Kis Bresztó	V	3/8	8	7	11
	Barkaszó	III	1 7/8	36	80 6/8	—
	Nagydobrony	II	16 3/8	99 1/4	251 3/8	316
	Nagylucska	II	21 6/8	154 1/2	230 6/8	484 1/4
	Felsőhrabonica	V	2 4/8	152	35 2/4	5
	Felsőverecke	IV	8 2/8	136 1/2	264 2/4	34
	Felsőviznice	IV	7	93	74	191 1/2
	Felsőrosztoka	V	3 2/8	71	79	58
	Volóc	IV	18 1/8	103	585	110
	Vorotnica	IV	4/8	12	4	8
	Nagybisztra	IV	9 3/8	95 1/2	189 2/4	184
	Gévéfalva	V	2/8	7 3/8	3	12 1/2
	Hukliva	IV	26 7/8	293 3/4	887	235 1/2
	Hlubokapataka	V	1 5/8	22 1/2	61 2/4	14
	Hercfalva	V	2/8	2	6	8
	Gorond	III	6 7/8	86 1/2	103 1/2	112
	Iglinc	III	3 2/8	46	24 2/8	92
	Hribóc	IV	4/8	15	9	7
	Szidorfalva	IV	5 2/8	36 1/2	113	98
	Dubina	V	6/8	12	20 6/8	33
	Dubrovica	IV	7/8	41 1/2	4	15
	Dercen	II	3 1/8	28	114	26
	Diskovica	IV	3/8	6	6	6
	Duszina	IV	6	135	136 2/4	82
	Dávidháza	III	4 3/8	82 1/2	119 6/8	71 2/4
	Drahusoc	IV	2 7/8	34 1/2	100	9
	Jobovica	IV	7/8	35	34 1/4	42 1/2
	Zsukó	IV	1 6/8	56 1/2	37 1/2	30 1/8
	Zsdenyova	IV	4 7/8	9	105	75
	Isnéte	III	10 5/8	104	278 4/8	148
	Runófalva	IV	4/8	5 1/2	8 6/8	19
	Zagyilszka	V	2 7/9	37 1/2	105	35
	Zavadka	V	31 6/8	504	1027	125
	Zbuna	V	6/8	12 1/2	16 4/8	16
	Ignic	IV	4 7/8	115	72 4/8	115

ÚRBÉRI TABELLÁI (1767–1775)

Évi robot		Parasztkok száma			Jobbágyadó					
jószág- gal	jószág nélkül	telkes job- bágy	házas zsellér	házat- lan zsellér	pénz (forint)	tüzelő- fa (öl)	fonal (font)	vaj (icce)	kappan (db)	tojás (db)
129	313	13	3	—	14	2	—	4	8	29
371	743	7	—	—	7	7	—	7	28	85
144	379	9	5	—	14	2	—	2	10	33
138	276	8	—	—	8	2	—	2	10	31
82	447	11	14	1	26	1	16	1	6	19
85	170	6	—	—	6	1	—	1	6	19
34	68	2	—	—	2	—	—	—	—	7
234	714	25	11	4	36	4	—	4	18	54
188	605	16	12	1	28	3	—	3	12	41
144	487	15	11	—	26	2	20	2	10	33
121	261	7	1	—	8	2	—	2	8	28
27	55	2	—	—	2	—	—	—	2	6
120	366	11	7	—	18	2	16	2	8	27
1352	3090	81	22	—	103	26	—	26	104	312
957	2083	66	6	5	72	18	—	18	70	221
148	297	6	—	—	6	2	—	2	10	34
492	1273	25	16	—	41	9	—	9	36	113
130	980	26	2	7	28	8	—	8	32	99
214	449	15	1	—	16	4	25	4	16	49
1048	2234	38	3	7	41	20	—	20	80	241
26	52	4	—	—	4	—	3	—	2	6
556	1202	26	10	—	36	10	—	10	42	128
15	91	2	2	2	4	—	—	—	—	3
1698	1038	103	33	4	136	32	105	32	128	385
108	270	9	3	—	12	2	—	2	8	24
18	37	2	—	—	2	—	2	—	—	4
378	836	23	3	4	25	7	—	7	28	87
186	433	10	2	2	12	3	—	3	14	43
—	198	4	11	—	11	—	4	—	—	—
321	697	15	1	3	16	6	—	6	24	74
51	259	6	6	4	12	—	—	—	2	11
54	127	4	1	—	5	1	—	1	4	12
242	484	15	2	—	15	4	27	4	18	55
20	59	3	1	—	3	—	—	—	—	—
366	961	25	16	1	37	7	—	7	28	84
314	910	32	13	4	45	—	41	6	24	72
177	378	9	2	—	9	3	—	3	12	40
50	146	5	22	—	29	—	—	—	2	11
130	368	12	7	3	19	2	15	2	10	23
285	582	13	1	—	13	5	—	5	20	65
669	1530	41	10	1	51	12	—	12	50	154
32	119	3	3	—	6	—	—	—	2	7
263	616	13	5	—	18	3	—	3	14	42
1769	3575	36	3	—	36	34	195	34	136	408
41	82	3	—	—	3	—	4	—	2	9
315	888	20	11	5	31	6	39	6	24	72

Megye	A községek régi megnevezése	Földek osztályozása	Jobbágytelek mennyisége	Jobbágytelek nagysága		
				belső telek (pozsonyi mérő)	szántó (hold)	rét (kaszás)
Bereg	Fogaras	IV	1 2/8	61 1/2	21	14
	Iványi	III	5/8	37 1/2	80	3
	Gálfalva	IV	4/8	12	10	2
	Kölcsén	III	6/8	31	33	19
	Kotilnica	V	5 4/8	117	168 1/2	20 1/2
	Kajdanó	IV	3 6/8	68 1/8	102 1/2	77
	Kicsorna	V	3 2/8	108	84	34
	Kockafalva	IV	7/8	9	22	16
	Kustánfalva	IV	—	38 1/2	14 3/4	—
	Kucsova	IV	5/8	23 1/2	—	29
	Kockaszállás	IV	3/8	20	16 4/8	21
	Kuzmina	IV	1 5/8	19 1/8	34	55
	Kenderecske	IV	1/8	58	5 3/4	—
	Klacsanó	III	1/8	19 2/8	24	1
	Fedelesfalva	IV	1 5/8	8	27	37
	Kanora	IV	12 7/8	255	330 2/4	171
	Kalnok	III	1 7/8	61	60 1/2	56
	Klucsarka	V	—	7 1/2	—	—
	Nagylohó	IV	1 7/8	95 1/2	30 2/8	43 1/2
	Nagyábránka	V	2 1/8	48	81 3/4	11
	Timsor	IV	13	125 2/3	471	52
	Lázárpatak	IV	3 5/8	22	124	8
	Lauka	IV	—	51	2 4/8	—
	Laturka	V	19 2/8	638 1/2	527 3/4	84
	Nagylányfalva	IV	5 3/8	179	123 2/8	59 1/2
	Kislóhá	V	4/8	44	—	—
	Fornos	III	4 2/8	41	84	71
	Medvedóc	IV	—	40 1/2	26 1/2	1
	Melnicsna	IV	1 1/8	25	17 2/4	14
	Kismartinka	IV	7/8	26 1/2	15 3/4	10
	Kisdobrony	III	1 5/8	17	24 2/8	34
	Miskárovice	V	1 4/8	33	58	16
	Medveca	V	4 5/8	76	131 2/4	31
	Alsóverecke	III	50 2/8	231	149 3/8	282
	Újrosztoka	V	10 5/8	159	379 6/8	47
	Kislucska	III	4/8	9	11	21
	Alsórosztoka	V	2 1/8	74	56	20
	Nelipina	III	6 4/8	35 1/2	81 6/8	201
	Alsó Hrabonica	IV	4 6/8	23	57 2/8	136
	Dunkófalva	V	4/8	20 1/2	20 4/8	12
	Olenova	V	1	36	20	15 1/2
	Egreske	IV	3/8	31	—	1
	Brusztópatak	III	1 4/8	34	19 1/4	21
	Petrusovica	V	6 4/8	103	290	20
	Paulova	V	1 1/8	24 1/2	25 2/8	24 1/2
	Ploszkó	V	1 6/8	40	29	37
	Pereszirova	V	6 3/8	143	204	21

1. folytatása)

Évi robot		Parasztok száma			Jobbágyadó					
jószág- gal	jószág nélkül	telkes job- bágy	házas zsellér	háza- lan zsellér	pénz (forint)	tűzelő- fa (öl)	fonal (font)	vaj (icce)	kappan (db)	tojás (db)
82	225	8	2	2	10	1	10	1	6	19
50	827	5	37	5	42	—	—	—	2	11
25	50	2	—	—	2	—	—	—	—	5
43	976	6	19	4	25	—	—	—	2	9
314	640	11	1	—	11	6	—	6	24	72
237	829	20	19	1	39	4	—	4	18	54
219	450	13	—	1	13	4	25	4	16	50
55	129	6	1	—	7	1	—	1	4	12
—	306	—	16	1	17	—	5	—	—	—
35	214	5	8	—	13	—	4	—	2	8
24	331	3	15	1	18	—	—	—	—	5
106	446	11	13	—	24	2	14	2	8	24
11	208	1	9	—	10	—	5	—	—	2
7	272	1	13	2	14	—	5	—	—	1
95	190	5	—	—	5	1	11	1	6	22
762	1795	37	13	3	50	14	91	14	38	176
112	656	13	24	—	37	2	25	2	8	25
—	135	—	15	—	15	—	—	—	—	—
133	549	14	14	2	28	2	19	2	10	30
143	217	11	1	1	12	2	—	2	10	33
802	1707	43	5	1	48	15	—	15	60	185
200	400	11	—	—	11	3	—	3	14	46
—	594	—	33	—	33	—	—	—	—	—
1175	2416	56	3	1	59	22	—	22	90	271
325	998	17	16	5	33	6	44	6	24	75
27	55	4	—	—	4	—	3	—	2	6
244	626	17	7	1	22	4	30	4	18	56
—	396	—	22	—	22	—	7	—	—	—
61	123	4	—	—	4	1	—	1	4	14
55	110	5	—	—	5	1	—	1	4	12
88	249	6	4	—	10	1	11	1	6	20
107	251	8	2	—	10	2	—	2	8	24
255	510	8	—	—	8	4	—	4	18	58
2734	5613	59	—	12	59	52	—	52	210	631
645	1302	26	—	1	26	12	—	12	48	148
28	146	3	5	8	8	—	—	2	2	6
135	307	9	2	—	11	2	16	2	10	31
397	993	33	10	3	42	7	—	7	3	91
287	575	13	—	—	13	5	—	5	22	66
21	211	4	8	1	12	—	—	—	2	6
62	142	5	1	—	6	1	—	1	4	74
19	111	1	4	—	5	—	—	—	—	1
84	169	4	—	—	4	1	—	1	6	19
430	968	31	6	—	37	8	—	8	32	99
74	167	5	1	—	6	1	—	1	4	17
103	218	6	—	—	6	1	—	1	6	23
376	770	18	1	—	19	7	—	7	14	86

Megye	A községek régi megnevezése	Földek osztályozása	Jobbágytelek mennyisége	Jobbágytelek nagysága		
				belső telek (pozsonyi mérő)	szántó (hold)	rét (kaszás)
Bereg	Perekreszna	V	2 5/8	52	57 2/4	59
	Paskóc	V	3/8	18	7	4
	Pósháza	IV	1 1/8	29	41	28
	Pisztraháza	IV	4	48	65 4/8	101 1/2
	Polena	V	1 1/8	26 1/2	23 2/8	24 1/2
	Ploszkánfalva	V	2 1/8	13 1/2	49	52
	Klastromalja	III	—	8	—	—
	Várallya	V	—	43 1/2	—	—
	Paszika	IV	3 2/8	59 1/2	68 2/8	44
	Plavia	V	3 2/8	140 1/2	56	49
	Pudpolóc	V	1 6/8	22	46 2/8	31
	Pusznjakfalva	V	5/8	13	37 6/8	—
	Rafajna újfalu	III	3 1/8	29	73 4/8	50
	Roszos	V	2 6/8	63	46	75 1/2
	Ruszkóc	IV	4 5/8	76	132 2/8	70 3/4
	Romanóc	V	1/8	6	9	2
	Középsővznice	IV	1 2/8	31	21	33
	Ábránka	V	4/8	17	23 1/2	10
	Sztánfalva	III	3 2/8	195	37 6/8	32
	Sztrabicsó	IV	3	55	53 6/8	80
	Szolocsina	V	2 6/8	66	65 2/4	49 1/2
	Szaszkó	III	2/8	14 1/2	15 6/8	9
	Szaszóka	V	6 5/8	104	160	142 1/2
	Szolyva	III	15 4/8	53 7/8	346 6/8	283
	Szкотárszka	IV	11 3/8	183	305	109
	Szernye	II	6 2/8	48 1/2	158 6/8	73
	Talamás	IV	4 1/8	94	109 4/8	20
	Trosztanica	V	6/8	14	34	14
	Nagytibava	V	3 4/8	42	102 1/2	79 1/2
	Kistibava	IV	1 5/8	12	41 1/4	20 1/2
	Tisova	V	8 1/8	187	228 4/8	44
	Bátyú	III	3 3/8	24	67 4/8	69
	Uklina	V	4/8	4 1/4	15	9
	Falovo	V	1 3/8	13 1/2	45	30
	Kisbelebele	V	4/8	9	6	21
	Calanfalva	IV	1 7/8	15	43	30
	Szentmiklós	III	11 7/8	85 1/2	236	234
	Csapocka	III	1 3/8	68	35	23 1/2
	Cserleno	IV	3/8	22	13 6/8	8
	Csernik	IV	1	11 1/2	22	16
	Csabina	V	—	4	5	4
	Csertész	IV	1/8	36	13 1/2	23
	Selesztó	III	2 4/8	70 1/2	33 6/8	83
	Skurátóc	IV	5/8	10	3 6/8	15
	Serbóc	IV	5 7/8	34 1/2	166 4/8	72
	Almamező	V	1 6/8	24	70	3

2. folytatása)

Évi robot		Parasztek száma			Jobbágyadó					
jószág- gal	jószág nélkül	telkes job- bágy	házas zsellér	házat- lan zsellér	pénz (forint)	tűzelő- fa (öl)	fonal (font)	vaj (icce)	kappan (db)	tojás (db)
177	384	12	1	1	13	20	3	12	12	40
25	50	3	—	—	3	—	2	—	—	5
84	348	9	10	—	19	1	9	1	6	19
261	595	21	3	2	24	4	30	4	18	59
74	220	9	4	—	13	1	—	1	4	17
128	292	6	2	—	8	2	—	2	8	29
—	280	—	16	—	16	—	—	—	—	—
—	648	—	34	—	34	—	—	—	—	—
105	480	14	5	—	19	3	—	3	14	45
216	486	16	1	3	17	4	—	4	16	48
111	235	9	—	1	9	2	—	2	8	25
33	139	5	4	—	9	—	—	—	2	7
189	486	15	6	—	21	3	6	3	14	43
178	446	13	5	—	18	3	23	3	12	41
315	805	29	7	4	36	6	—	6	4	72
12	43	1	1	—	2	—	—	—	—	2
84	241	8	4	—	12	1	—	1	6	19
44	124	4	2	—	6	—	6	—	2	10
221	701	24	13	2	37	4	—	4	16	51
192	529	17	8	—	25	3	—	3	14	44
179	430	16	4	—	20	3	—	3	12	41
18	199	2	9	—	11	—	—	—	—	—
440	916	28	2	—	30	8	—	8	32	101
905	2219	43	18	7	61	17	—	17	68	209
685	1538	39	6	5	43	19	—	19	52	158
382	818	20	3	—	23	7	44	7	28	88
242	563	18	3	2	31	4	—	4	18	56
49	171	3	4	—	7	—	8	—	2	11
228	582	19	12	—	25	4	—	4	16	52
94	189	6	—	—	6	1	—	1	6	21
460	950	16	1	1	17	8	—	8	34	102
197	484	18	5	—	23	3	25	3	14	45
32	65	4	—	—	4	—	—	—	—	7
103	207	8	—	—	8	1	—	1	6	23
39	96	4	1	—	5	—	—	—	2	9
107	250	5	2	—	7	2	—	2	8	24
703	1605	49	9	3	58	13	—	13	54	162
29	358	10	9	1	19	1	15	1	6	21
19	201	3	—	—	12	—	—	—	—	4
59	137	4	1	—	5	1	—	1	4	13
—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
9	37	1	20	—	21	—	10	—	—	2
175	668	15	14	1	32	3	—	3	12	40
32	65	5	—	—	5	—	3	—	2	7
355	728	21	1	—	22	6	—	6	26	82
101	239	3	2	—	5	1	—	1	6	23

Megye	A községek régi megnevezése	Földek osztályozása	Jobbágys-telek mennyisége	Jobbágys-telek nagysága		
				belső telek (pozsonyi mérő)	szántó (hold)	rét (kaszás)
Máramaros	Herincse	II	3 4/8	20 1/8	59 4/8	74 3/4
	Kőrösmező	I	67 2/8	381 2/4	48	2585
Ugocsa	Bocskó	III	5 6/8	29	78 6/8	121 1/2
	Benetine	III	6 1/8	12 2/8	142	60
	Bökény	II	7 7/8	60 1/2	142	128
	Batarcs	II	6 3/8	163	40	192
	Tiszaújfal	II	4 2/8	26	370	111
	Gödénháza	III	—	5 1/2	1	4
	Hetény	II	4 2/8	37 1/2	91 2/8	74 1/2
	Kövesliget	II	5/8	3 2/4	7 4/8	21
	Kökényesd	II	11 6/8	86 1/2	308 6/8	127
	Kisgérce	III	7 4/8	188	138	147
	Nagygérce	III	3	70	57 6/8	94
	Nagytarna	II	8 6/8	181 3/4	63 4/8	225 2/8
	Sósújfalu	II	5 3/8	170 1/2	70 1/2	62 1/2
	Szólós Végardó	II	2 1/8	38 1/2	42 4/8	38
	Szárazpatak	III	1	46 1/4	6	34
	Turterebes	II	19 4/8	58 1/2	358 4/8	289
	Tivadar	III	—	2	—	1 1/2
	Farkasfalva	II	3/8	6	4/8	11
	Komlós	III	2 7/8	80	16	93
	Kistarna	III	3 6/8	110	75	48
	Csedrek	II	3 6/8	27 1/2	82 4/8	50
Ung	Andrasóc	III	2 7/8	29 1/4	42 5/8	60
	Ásvány	I	3 3/4	15	56 1/4	60
	Baskóc	II	15	30	330	150
	Bozos	I	—	—	—	—
	Bés	I	16 1/2	39 3/4	374 4/8	156
	Budaháza	I	—	10 1/2	19	2
	Baranya	I	5 2/8	31	97 6/8	48
	Bátfa	I	6	13	120	48
	Nagyrát	I	3 1/4	13	65	39
	Benetine	III	6 1/8	12 1/4	147	61 1/4
	Bajánháza	I	4 6/8	3 2/4	97 3/4	38
	Nagygejőc	I	7 3/8	36 1/2	102 3/8	108
	Vajnatina	I	—	—	—	—
	Vajkóc	I	—	—	—	—
	Veskóc	I	—	—	—	—
	Kisszlatina	II	3 1/4	6 1/2	43 1/8	67 3/8
	Gerény	I	12 1/2	48	292 1/2	96
	Gajdos	III	6/8	10 1/2	8 3/4	19
	Gálócs	I	4 3/4	18	95 1/4	45 2/4
	Hliviscse	II	4	8	81 1/2	26
	Győröcske	I	1 1/4	10	6 1/4	30

3. folytatása)

Évi robot		Parasztkok száma			Jobbágyadó					
jószá- gal	jószág nélkül	telkes job- bágy	házas zsellér	házat- lan zsellér	pénz (forint)	tüzelő- fa (öl)	fonal (font)	vaj (icce)	kappan (db)	tojás (db)
196	440	10	2	1	12	3	—	3	14	45
4021	9056	192	53	4	247	77	—	77	154	927
338	772	13	4	2	17	6	39	6	26	78
318	637	22	—	—	22	6	36	6	24	73
476	1132	24	8	3	32	9	58	9	36	110
383	1308	42	25	6	67	7	53	7	30	90
286	780	31	6	8	37	—	—	5	22	65
—	102	5	1	1	5	—	—	—	—	—
282	702	21	5	4	26	5	35	5	20	65
42	84	2	—	—	2	—	4	—	2	9
680	1589	39	12	1	51	13	—	13	52	157
465	1310	42	16	6	58	9	—	9	36	109
223	627	20	10	—	30	4	—	4	16	51
538	1275	41	7	5	48	10	64	10	40	124
310	776	19	8	1	27	5	37	5	22	71
125	430	8	10	—	18	2	17	2	8	28
58	258	7	8	—	15	1	10	1	4	13
1139	2383	79	9	3	66	21	132	21	86	263
—	90	—	5	—	5	—	—	—	—	—
22	98	3	3	—	6	—	3	—	—	5
186	480	14	6	—	20	3	24	3	14	43
245	574	16	4	1	20	4	21	4	18	56
209	497	9	3	3	12	4	—	4	16	48
83	564	13	22	—	35	2	—	2	6	19
195	564	13	22	—	15	3	22	3	14	45
780	1560	15	—	—	15	15	90	15	60	180
—	108	—	6	—	—	—	—	—	—	—
854	1878	28	5	3	35	16	99	16	66	198
—	102	—	5	1	5	—	—	—	—	—
273	936	16	21	1	37	5	31	5	20	63
312	642	7	1	—	8	6	36	6	24	72
169	338	13	—	—	13	3	19	3	12	39
318	637	22	—	—	22	6	36	6	24	73
247	512	7	1	—	8	4	28	4	18	57
583	843	19	3	2	22	7	7	7	28	88
—	162	—	9	—	9	—	—	—	—	—
—	72	—	4	—	4	—	—	—	—	—
—	84	—	4	1	4	—	—	—	—	—
169	338	13	—	—	13	3	—	3	12	39
650	1336	37	2	—	39	12	—	12	50	150
42	102	6	1	—	7	—	—	—	2	9
247	566	10	4	—	14	4	28	4	18	57
169	338	13	—	—	13	16	16	3	12	39
65	148	10	1	—	11	1	—	1	4	15

Megye	A községek régi megnevezése	Földek osztályozása	Jobbágylelek mennyisége	Jobbágylelek nagysága		
				belső telek (pozsonyi mérő)	szántó (hold)	rét (kaszás)
Ung	Hornya	II	7 1/4	14 1/2	159 1/2	87
	Darma	I	2 7/8	10 2/4	76 1/2	2
	Dobróka	II	6 2/4	37 3/4	101 1/8	126
	Dobóruszka	I	19 1/2	49 1/2	395 3/4	185
	Jenke	I	25 5/8	51 1/4	512 1/2	307 1/2
	Eszeny	I	8 4/8	46 1/2	238	84 3/4
	Jeszénő	II	6 5/8	14 1/4	145 1/2	53 1/4
	Záhony	I	11 3/4	32 3/4	134 3/8	237
	Zahár	I	30 1/3	60 1/2	605	363
	Iske	I	4 1/8	14	95 1/8	34
	Kelecsény	I	8 3/8	31 1/2	161 1/2	102 1/2
	Karcsava	I	3 1/2	7	70	42
	Kerész	I	5 1/2	3 1/2	3	—
	Köblér	II	4 2/8	38 1/2	81 1/4	122
	Konyus	II	4 2/8	8 3/4	96 1/4	52
	Koncháza	I	10 1/8	39 1/2	108 7/8	107
	Kereszt	I	6 1/8	12 1/4	122 1/2	61 1/2
	Kolibábóc	II	7	14	154	84
	Lehóc	II	1/8	27 1/4	23 1/4	33
	Iglinc	II	5 1/8	39 1/2	110 3/8	118 1/2
	Kisgejőc	I	2 6/8	18 1/2	46 4/8	35
	Kisrád	I	17 1/4	54	267 1/4	275
	Mocsár	I	9	58	160	108
	Mokcsa	I	—	4	13 3/4	10
	Minaj	I	5 4/8	29	119 1/2	48 4/8
	Matyóc	I	1	15	55 1/4	60
	Nagykapos	I	26	101	492 4/5	275
	Szlatina	II	2 2/8	4 2/4	49 2/4	31 2/4
	Alsónémeti	I	2 5/8	5 1/4	52 1/2	26 1/4
	Felsődomonya	I	6	20	96	97
	Osztro	I	1/2	1	10	6
	Pinkóc	I	—	—	—	—
	Poroskó	I	11	22	220	132
	Prekopa	I	4 1/2	9	90	54
	Ptúska	I	6 1/8	16 6/8	120	73 4/8
	Porubka	I	4 5/8	9 1/4	92 1/2	55 1/2
	Oroszvég	III	—	41 1/2	123	—
	Oroszkomoróc	II	2 6/8	5 3/4	59 1/4	33
	Radvác	I	3 1/4	26	88 1/4	6
	Szerednye	I	5/8	20 5/8	1/4	136
	Sztrajnyán	I	11	22	250	102
	Szobránc	I	2 2/8	4 4/8	45	27
	Komorócszürte	I	15	35	191 1/2	285
	Szenteske	I	2 1/4	4 1/2	45	27
	Őr (Eör)	I	7 1/8	16 1/2	112 3/8	86
	Turjabisztra	II	9 2/4	82 1/2	229 1/2	87

4. folytatása)

Évi robot		Parasztok száma			Jobbágyadó					
jószág- gal	jószág nélkül	telkes job- bágy	házas zsellér	házat- lan zsellér	pénz (forint)	tüzelő- fa (öf)	fonal (font)	vaj (icce)	kappan (db)	tojás (db)
377	754	29	—	—	29	7	43	7	28	87
149	419	5	5	1	12	—	17	2	10	37
327	931	23	13	2	37	6	—	6	26	74
1014	2262	27	13	—	—	—	—	—	—	—
1332	2701	30	2	—	30	25	153	25	102	307
362	1074	24	10	1	46	8	—	8	34	102
344	707	14	1	—	15	6	39	6	26	73
611	1306	21	4	1	25	11	70	11	46	141
1573	3326	32	8	3	40	30	181	30	120	363
214	429	9	—	—	9	4	24	4	16	49
435	871	16	—	8	16	8	50	8	32	100
182	436	7	8	—	11	3	21	3	14	42
—	90	—	5	—	5	—	—	—	—	—
240	912	26	26	3	48	4	—	4	16	55
224	455	15	—	—	15	4	26	4	16	52
526	1671	23	1	—	24	10	60	10	40	121
318	661	11	—	—	11	6	36	6	24	73
364	764	11	2	—	13	7	42	7	28	84
336	411	1	31	2	32	—	—	—	—	—
274	921	28	20	1	49	5	—	5	20	62
143	304	9	1	—	10	2	16	2	10	33
897	1848	31	3	—	34	17	103	17	68	207
468	936	18	—	—	18	9	—	9	36	108
—	72	—	4	—	4	—	—	—	—	—
286	602	14	1	1	16	—	33	5	28	66
52	266	1	20	—	10	1	6	1	4	12
1353	2884	51	8	1	59	26	156	26	104	312
117	300	18	1	4	19	2	13	2	8	27
136	291	6	1	—	7	2	15	2	10	31
319	783	22	8	—	30	6	—	6	24	73
26	52	4	—	—	4	—	3	—	2	6
—	198	—	11	—	11	—	—	—	—	—
572	1144	19	—	—	19	11	66	17	44	132
234	468	19	—	—	22	6	36	6	24	73
318	685	20	2	1	19	4	27	4	18	55
240	481	19	—	—	72	—	10	—	—	—
—	1292	—	72	10	19	2	16	2	10	33
143	304	18	1	—	16	3	13	3	12	39
169	368	15	1	1	65	—	—	—	2	8
37	1214	3	63	2	33	11	36	11	4	132
572	1396	25	8	9	9	2	13	2	8	27
117	306	5	4	—	35	15	90	15	60	180
780	1578	34	1	—	9	2	13	2	8	27
117	234	9	—	—	19	7	42	7	28	85
378	867	14	6	—	46	10	—	10	38	117
523	1312	43	2	19	19	9	57	9	38	114

Megye	A községek régi megnevezése	Földek osztályozása	Jobbágységek mennyisége	Jobbágységek nagysága		
				belső telek (pozsonyi mérő)	szántó (hold)	rét (kaszás)
Ung	Tarnóc	I	9 1/2	20	152 1/2	151
	Tassolya	I	10	21	217 1/2	130 1/2
	Felsőremete	II	4 3/8	8 3/4	96 1/4	52 1/2
	Homok	I	4 1/8	11	77 5/8	53
	Horlyó	II	7 7/8	40 1/2	213 3/4	155 3/4
	Tíba	I	3 2/8	6 4/8	65	32 1/4
	Csicser	I	15	34 1/2	297 3/4	150
	Csertész	II	—	23	16 3/4	19 1/2
	Csap	I	7	35	48 1/2	165
	Bacsava	II	3 2/8	25 1/2	60	48 1/2
	Sislóc	I	12	37	179 1/2	174
	Sárosremete	I	9 3/4	19 1/2	195	117
	Sárospolyánka	II	1 3/8	2 3/4	30 1/4	16 1/2
	Jalova	II	4 3/8	8 3/4	103	26 1/4

5. folytatása)

Évi robot		Parasztok száma			Jobbágyadó					
jószággal	jószágnélkül	telkes jobbágy	házas zsellér	háztalan zsellér	pénz (forint)	tüzelőfa (öl)	fonal (font)	vaj (icce)	kappan (db)	tojás (db)
194	1138	12	7	2	16	10	64	10	42	133
565	1131	13	—	—	12	4	26	4	16	52
227	455	11	—	—	9	4	24	4	16	49
214	429	9	—	—	82	7	—	7	30	97
427	1604	33	41	1	15	3	19	3	12	39
169	461	15	—	2	34	15	90	15	60	180
780	1686	27	—	7	34	15	90	15	60	180
—	804	—	33	7	40	—	—	—	—	—
364	746	18	1	—	19	7	42	7	28	84
165	444	15	5	2	20	3	—	3	12	37
624	1266	12	1	—	13	12	72	12	48	144
507	1068	11	3	—	16	9	58	9	38	117
71	143	11	—	—	11	1	8	1	4	16
227	455	9	—	—	9	4	26	4	16	52

IX.

FORRÁSMUNKÁK

- ACSÁDY IGNÁC: A magyar jobbágyság története. Budapest, 1950. A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar törvénytár). I. k. 1000—1873-ig törvénycikkek. Budapest, 1912.
- ANDORLAKI MÁTÉ: Magyar krónika. Pest, 1861.
- Az új méterrendszer. 1874. VIII. törvénycikk teljes átváltoztatási táblázata. Budapest.
- Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. I. k. Dunántúl. Szerk. FELHŐ IBOLYA. Budapest, 1970.
- BAKÁCS ISTVÁN: A hazai hitelügyletek XVIII. századi történetéhez. Századok, 1956. 1—2. sz.
- BATIZFALVI ISTVÁN: A magyar királyság földrajza. Pest, 1861.
- BENKŐ ALBERT: A vármegyei közigazgatási reformok irányelvei. Budapest, 1911.
- BIEDERMAN, I. H.: Die Ungarischen Ruthenen, ihn Wohngebiet, ihr Erwerb und Geschichte. Teil I., II. Innsbruck, 1862., 1867.
- Corpus Juris Hungarici, 1657—1740. évi törvénycikkek. V. k. Budapest, 1900.
- CSIZMADIA, A.: Začiatky uradnej a birokratickej verejnej správy v Uhorsku. Historický časopis, c. 4. Bratislava, 1970.
- DÁVID ZOLTÁN: 1715—1720. évi összeírás. Budapest, 1957.
- DUSÁNEK, JAN: Chust v Marmorosi. Chust, 1937.
- ECKHART FERENC: A bécsi udvar gazdasági politikája Magyarországon Mária Terézia korában. Budapest, 1922.
- ECKHART FERENC: Magyarország története. Budapest, 1940.
- ECKHART FERENC: A bécsi udvar jobbágypolitikája 1761—1790-ig. Századok, 1956. 1—2. sz.
- EMBER GYÖZÖ: Mária Terézia úrbérendezése és az államtanács. A gróf Klebelsberg Kunó magyar történetkutató intézet évkönyve. Budapest, 1939.
- ENGELS FRIGYES: A parasztkérdés Franciaországban és Németországban. Válogatott Művek. 2. k. Budapest, 1949.
- ENGELS FRIGYES: A magyar harc. Marx—Engels Művei. 6. k. Budapest, 1962.
- ENGELS FRIGYES: A német parasztháború. Marx—Engels Művei. 7. k. Budapest, 1976.
- EREKY ISTVÁN: A magyar helyhatósági önkormányzat. I. k. Budapest, 1908.
- FEKETE SÁNDOR: Haza és haladás. Budapest, 1969.
- FÉNYES ELEK: Magyarország s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geográfiai tekintetben. III—IV. k. Pest, 1837., 1839.
- FINCZICZKY MIHÁLY: Polgármesteri jelentés Ungvár város közállapotáról. Ungvár, 1912.
- GÁBOR GYULA: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Budapest, 1908.
- GABRIEL, F.: Pohib obivatelstva v bývale Užske župe v první polovici XVIII. století. — Užhorod, 1935.
- GALÁNTAI JÓZSEF: Egyház és politika. Budapest, 1960.
- GYÖRFFI JÁNOS—RÁCZ PÁL: Beregvármegye rövid földrajza. Budapest, 1910.
- HARAKSIM, L.: K socialnim a kulturnym dejinam ukrajincov na Slovensku do roku 1867. Bratislava, 1961.
- HENTÁLLER LAJOS: Sérelmeink a Habsburgok alatt. Budapest, 1905.
- HODINKA ANTAL: A munkácsi görög-katolikus püspökség története. Budapest, 1909.
- HODINKA ANTAL: Adalékok az Ungvár vár és tartománya, és Ungvár város történetéhez. Ungvár, 1917.
- HODINKA ANTAL: A Kárpátaljai ruténok lakóhelye, gazdaságuk és múltjuk. Budapest, 1923.
- HOMAN BÁLINT—SZEKFÜ GYULA: Magyar történet. IV. k. Budapest, 1933.
- HORVÁTH JÁNOS: Ung megye monográfiája. Ungvár, 1872.

- KÁLLAY ISTVÁN: A bécsi udvar várospolitikájának néhány kérdése Mária Terézia korában. Századok, 1963. 5. sz.
- KÁLLAY ISTVÁN: Szabad királyi városaink gazdálkodása 1740—1780 között. Századok, 1966. I., 2—3. sz.
- N. KISS ISTVÁN: A paraszti vadászat Magyarországon. 16—18. sz. Agrártörténeti Szemle, 1974. 1—2. sz.
- LEHOCZKY TIVADAR: Beregvármegye monográfiája. I—III. k. Ungvár, 1880—1881.
- LEHOCZKY TIVADAR: A beregmegyei görög-szertartású katolikus lelkészségek története a XIX. század végéig. Munkács, 1904.
- LEHOCZKY TIVADAR: Munkács város új monográfiája. Munkács, 1907.
- LEHOCZKY TIVADAR: Bereg vármegye monográfiája. Beregszász, 1918.
- LENIN, V. I.: Kik azok a „népbarátok” és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen? Lenin Összes Művei. I. k. Budapest, 1963.
- LENIN, V. I.: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Lenin Összes Művei. 3. k. Budapest, 1964.
- LENIN, V. I.: Kapitalizmus a mezőgazdaságban. Lenin Összes Művei. 4. k. Budapest, 1964.
- LENIN, V. I.: Az agrárkérdés és a „Marxkritikusok”. Lenin Összes Művei. 5. k. Budapest, 1964.
- LENIN, V. I.: A modern földművelés kapitalista rendszere. Lenin Összes Művei. 19. k. Budapest, 1968.
- LENIN, V. I.: A vas a parasztgazdaságban. Lenin Összes Művei. 23. k. Budapest, 1969.
- LENIN, V. I.: A földesúri nagybirtokok és a paraszti kisbirtokok Oroszországban. Lenin Összes Művei. 23. k. Budapest, 1969.
- LENIN, V. I.: A jobbágyrendszer liberális szépítgetése. Lenin Összes Művei. 23. k. Budapest, 1969.
- LENIN, V. I.: A földesurak a mezőgazdasági vándormunkásokról. Lenin Összes Művei. 23. k. Budapest, 1969.
- Magyarország népessége a „Pragmatica Sanctio” korában. XII. k. Budapest, 1896.
- Magyarország története. I. k. Gondolat, Budapest, 1967.
- MARX KÁROLY: Bér, ár és haszon. Válogatott Művek. I. k. Budapest, 1968.
- MARX KÁROLY: Bér munka és tőke. Válogatott művek. I. k. Budapest, 1968.
- MARX KÁROLY: A tőke. I. k. I. könyv, Budapest, 1973.
- MÓD ALADÁR: 400 év küzdelem az önálló Magyarorszáért. Budapest, 1954.
- NÁJPÁVER, K.: Urbánská regulácia Márie Terézie v Zakarpatsku. Historika Kárpática, c. 14, 1982.
- PETROV, A.: Přispevky k historickéj demografii Slovenska v XVIII—XIX. století. Praha, 1938.
- PINKOVICH JÓZSEF: Járható utak a magyar rögön. Agrárpolitikai tanulmány. Budapest, 1936.
- REBRO, K.: Urbánská regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II. na Slovensku. Bratislava, 1959.
- RÉTI BÉLA: Bereg vármegye ismertetője. Miskolc, 1940.
- SÁGI JÁNOS—KÉRY JÁNOS—ROJCSÉK SÁNDOR: Telekkönyvi jog. Budapest, 1930.
- SÁPI VILMOS: A mezőgazdasági bér munkásság jogviszonyai Magyarországon a XVI. századtól 1848-ig. Budapest, 1967.
- SAS ANDOR: Egy Kárpáti latifundium a hűbéri világ alkonyán. Prága, 1955.
- SZABÓ DEZSŐ: A megyék ellenállása Mária Terézia úrbéri rendeleteivel szemben. Budapest, 1934.
- SZABÓ ISTVÁN: Ugocsa megye. Budapest, 1937.
- SZÁNTÓ IMRE: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711—1790. Budapest, 1952.
- SZOVA-GMITROV PÉTER: Ungvár múltja. Ungvár, 1944.
- THIRRING GUSZTÁV: Magyarország népessége II. József korában. Budapest, 1938.
- Történelmi arcképcsarnok. Budapest, 1897.
- Történeti statisztikai közlemények. Budapest, 1957.
- TÖRCSÁNYI ZSOLT: Az erdélyi úrbérrendezési kísérletek történetéhez. Történelmi Szemle, 1966. 3—4. sz.
- VÁRADY GUSZTÁV: Máramarosi emlékkönyv. Máramaros-Sziget, 1901.
- VARGA ENDRE: Polgári peres eljárás a királyi kúrián 1724—1848/49. Levéltári közlemények, 1968. 2. sz.

- VARGA JÁNOS: A földközösség megerősödése és bomlása a 18. században. Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711—1790. Budapest, 1952.
- VARGA JÁNOS: A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái 1767—1849. Budapest, 1967.
- VARGA JÁNOS: Jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban. 1556—1767. Budapest, 1969.
- VARGA JÁNOS: A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban. Budapest, 1971.
- VÁRKONYI ÁGNES: A Habsburg abszolutizmus és a magyarországi jobbágyosság a XVII—XVIII. század fordulóján. Századok, 1956. 4—5. sz.
- VERES PÉTER: Falusi krónika. Budapest, 1941.
- VOZÁRY ALADÁR: Munkács. Budapest, 1943.
- WELLMANN IMRE: Az 1753-i alföldi parasztfelkelés. Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711—1790. Budapest, 1952.
- WELLMANN IMRE: A parasztság helyzete az 1767. évi úrbárrendezés előtt. Budapest, 1955.
- Алмаши К.—Ниязбекова Л.: Солнце в бокалі. Ужгород, 1968.
- Ачади И.: История венгерского крепостного крестьянства (перевод с венгерского). Москва, 1956.
- Габриель Ф.: Ужгородская камеральная доминия в 90-х годах XVIII. в. „Подкарпатская Русь”. № 4—6. Ужгород, 1932.
- Гаджега В.: Додатки к истории русинов и русских церквей в Марамороши. „Просвіта”, рочник I, Ужгород, 1922.
- Гаджега В.: Додатки к истории русинов и русских церквей в Ужанской жупе. Ужгород, 1924.
- Гаджега В.: О первых початках народного школьничества на Подкарпатской Руси. „Подкарпатская Русь” (IV). Ужгород, 1927.
- Гайдамацький рух на Україні в XVIII. ст. Збірник документів, Київ, 1970.
- Гуревич А.: Проблемы генезиса феодализма в Западной Европе. Москва, 1970.
- Деже Л.: Очерки по истории закарпатских говоров. Будапешт, 1967.
- Документи розповідають. Ужгород, 1971.
- Дядиченко В.—Шекера И.—Шульга И.: Соціально-економічне становище Закарпаття в другій половині XVIII. ст. „Український історичний журнал”, 1963, № 5.
- Земельный вопрос. „Русский Земледельский Календарь” на 1922 год.
- Ильницький А.: Граф Василий Телеки и его доминия в Марамороши (1751—1780) „Зоря”, рочник I, 1941, № 1—2.
- Историография нового времени стран Европы и Америки. Москва, 1967.
- История Венгрии. т. I. Ред. Шушарин В. П.—Авербух Р. А.—Исламов Т. М.—Писарев Й. А.—Смирин М. М. Москва, 1971.
- Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область. Київ, 1969.
- Коломиец И.: Очерки по истории Закарпаття. т. I.—П. Томск, 1953, 1959.
- Кондратович И.: История Подкарпатской Руси для народа. Ужгород, 1924.
- Кондратович И.: Новые пути подкарпатской историографии. „Зоря”. Ужгород, 1941.
- Лелекач М.: Культурні зв'язки Закарпаття з Україною і Росією в XVII—XVIII ст. „Наукові записки Ужгородського держуніверситету”. т. IX. Ужгород, 1954.
- Лелекач М.: Проблемы истории Закарпаття феодально-крепостнической эпохи XI—XVIII. вв. Автореферат кандидатской диссертации. Ужгород, 1958.
- Мельник В. М.: Посилення класової боротьби на Закарпатті в другій половині XVIII.— і на початку XVIII. ст. „Наукові записки Ужгородського держуніверситету”, т. XXIX. 1957.
- Мельник В. М.: Посилення класової боротьби на Закарпатті в другій половині XVII— і на початку XVIII. ст. „Наукові записки Ужгородського держуніверситету”, т. XXIX. 1957.
- Мешко І.: Громадсько-політичний рух і суспільна думка в Угорщині на рубежі XVIII.—XIX ст. Львів, 1971.
- Мицюк О.: До Терезянского русского урбару для колишньої Угорської Русі. „Просвіта”, № II. Ужгород, 1934.
- Мицюк О.: Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. т. I и II. Прага, 1936, 1938.
- Найпавер К.: Урбаріальні документи XVIII. століття — джерела соціально-економічного становища селянства Закарпаття. „Архіви України”. 1971, № 6.

- Найпавер К.: Вплив урбаріальної реформи Марії Терезії на формування аграрних відносин в закарпатському селі в другій половині XVIII. століття. — Матеріали республіканської наукової конференції. Ужгород, 1972.
- Очерки новой и новейшей истории Венгрии. Москва, 1963.
- Пару слов о комасації. Великий селськогосподарський календарь Подкарпатского общества наук на рок 1942. Ужгород.
- Пах П.: Об особенностях первоначального накопления капитала в Венгрии. — „Вопросы истории”, № 2. 1955.
- Петров А., Урбар и иные связанные с крестьянской Марии Терезы реформой документы. С.—Петербург, 1908.
- Поп И.—Поп Д.: В горах и долинах Закарпаття. Москва, 1971.
- Рознер И.: Антифеодальные государственные образования в России и на Украине в XV—XVIII. вв. „Вопросы истории”, № 8. 1970.
- Симоненко І.: Поселення, садиба та житло на Закарпатті. Київ, 1956.
- Сова П.: Прошлое Ужгорода. Ужгород, 1937.
- Тарле Е.: Крестьяне в Венгрии до реформы Иосифа II. Соч. т. I. Москва, 1957.
- Трайнин И.: Национальные противоречия в Австро—Венгрии и её распад. Москва, 1947.
- Шаш А.: Нарис соціальної і господарської історії Шенборнської латифундії Мукачівсько—Чинадіївської в першій пол. XVIII. ст. „Просвіта”, рочник 9. Ужгород, 1932.
- Штернберг Я.: Голод на Закарпатті у 80-х рр. XVIII. ст. „Наукові записки Ужгородського університету”, т. XIII. 1960.
- Штернберг Я.: Из истории экономических и культурных связей между Россией и Венгрией в XVIII. в. В книге: „Международные связи России в XVII—XVIII. вв. Москва, 1966.
- Штефуrowsкий С.: До питання німецької колонізації і німецьких діалектів на Закарпатті у XVIII.—XIX ст. „Наукові записки Ужгородського держуніверситету”, т. XX. 1957.
- Шульга І.: Втягнення феодальних господарств в товарно-грошові відносини в другій половині XVIII. ст. (по архівах Мукачівсько—Чинадіївської латифундії Шенборна) „Наукові записки Ужгородського держуніверситету”, т. XXX. 1957.
- Шульга І.: Становище селян Закарпатської України в 70—80-х рр. XVIII. ст. „Наукові записки Ужгородського держуніверситету”. т. XXXVI. 1958.
- Шульга І.: Соціально-економічне становище Закарпаття в другій половині XVIII. ст. Ужгород, 1962.
- Шульга І.: Соціально-економічні відносини і класова боротьба на Закарпатті в кінці XVIII — першій половині XIX ст. Львів, 1965.
- Шульга І.: Відгомін Коліївщини в Карпатах. „Коліївщина 1768”. Київ, 1970.

X.

KORABELI MÉRTÉKEGYSÉGEK

1. Területmértékek

Hold	— a körülményektől függően 1100, 1200, 1300 négyszögöl; 1 magyar hold = 1200 négyszögöl, illetve 0,43 ha; 1 katasztrális hold = 1600 négyszögöl, illetve 0,57 ha
kapás	— akkora szőlőterület, amekkorát egy ember egy munkanap alatt megművelt; ez a megművelés munkaigényétől függően 60—250 négyszögöl volt
kaszás	— akkora rétrész, amekkorát egy ember egy munkanap alatt lekaszált; kb. 1 hold
köböl	— kb. 600 négyszögöl; 1 köbölnek tekintettek 3000 szőlőtőkét is
pozsonyi mérő	— kb 1/2 magyar hold vagy 600 négyszögöl

2. Hosszmértékek

mérőföld	— 7407 méter
öl	— kb. 1,89 méter

3. Űrmértékek

akó	— kb. 54,4 liter vagy 32 pint, vagy 64 icce
icce	— kb. 0,85 liter
köböl	— kb. 125 liter
mérő	— kb. 62,5 liter
pint	— kb. 1,7 liter

4. Súlymértékek

font	— kb. 0,56 kilogramm
mázsa	— 100 font, kb. 56 kilogramm

5. Pénzek

arany	— kb. 23,5 karát súlyú körmőci arany
garas	— rajnai forint 1/20 része, 3 krajcár
krajcár	— a rajnai forint váltópénze, 1/60 része
magyar forint (florenus)	— 51 krajcár vagy 100 dénár, vagy 3 máriás
máriás	— 17 krajcár
rajnai forint (florenus Rhenensis)	— 60 krajcárból vagy 100 dénárból álló ezüstpénz

KORABELI HELYNEVEK ÉS MAI MEGFELELŐIK

A forrásokban említett helynevek

XVIII. századi	Mai ukrán,* szlovák, román, magyar
Ábránka, Kis	Смологовица — Szmologovica
Ábránka, Nagy	Локоть — Lokoty
Almamező	Яблонів — Jablonov
Andrásóc	Андреевка — Andrejevka
Antalóc	Антоновка — Antonovka
Ardó, Fekete	Чернотисов — Csernotyiszov
Árok	Ярок — Jarok
Ásvány	Минеральное — Minyeralynoje
Bablyuk	Bablyuk
Bacsava	Чабанівка — Csabanovka
Bajánháza	Bajany
Banka	— (опустело) — (opusztyelo)
Baranya	Баранинці — Baranyinci
Barkaszó	Баркасово — Barkaszovo
Baskóc	Başkovce
Batarcs	Batarci
Bátfa	Деревці — Gyerevci
Bátyu	Узлове — Uzlovoje
Belebele, Kis	Белебове (слилось с с. Клочки) — Belebovoje (szlilosz sz sz. Klocski)
Benedike	Бенедиківці (слилось с с. Ракошин) — Benyegyikovci (szlilosz sz sz. Rakosin)
Benetine	Benatina
Bereg, Nagy	Береги — Beregi
Beregóc	Береги (слилось с с. Синевир) — Beregi (szlilosz sz sz. Szinyevi)
Beregszász	Берегово — Beregovo
Berezna, Nagy	Великий Березний — Velikij Bereznij
Bés	Beša
Bilaszovica	Беласовица — Belaszovica
Bilke	Билки — Bilki
Bisztra, Nagy	Верхний Быстрый — Verhnyij Bisztrij
Bisztra, Kis	Быстрица — Bisztica
Bisztra, Turja	Турья Быстрая — Turja Bisztaja
Bocskó	Великий Бычков — Velikij Bicskov
Bonkács	Bunkovici
Borszucsina	Борсучина (слилось с с. Беласовица) — Borszucsina (szlilosz sz sz. Belaszovica)
Botorcs	Братове — Bratove
Bótrágy	Батрадь — Batragy

* Az ukrán helyneveket orosz átírásban közöljük.

(A táblázat 1. folytatása)

A forrásokban említett helynevek	
XVIII. századi	Mai ukrán, szlovák, román, magyar
Bozos	Боздош (слилось с г. Ужгород) — Bozdos (szlilosz sz g. Uzsgorod)
Bökény	Бобовое — Bobovoje
Bresztó, Kis	Лопушанка — Lopusanka
Bresztó, Nagy	Лопухов — Lopuchov
Brusztópatak	Брестов — Bresztov
Bubuliska, Kis	Бобовице — Boboviscse
Budaháza	Budaháza
Bukovec	Буковец — Bukovec
Bukovinka	Буковинка (слилось с с. Кучава) — Bukovinka (szlilosz sz. Kucsava)
Calánfalva	Шолольовица (слилось с с. Загattia) — Sololjovica (szlilosz sz sz. Zagattya)
Csabina	Чабин — Csabin
Csap	Чоп — Csop
Csapocka	Чаповцы — Csapovci
Csecsehov	Čečehov
Csedrek	Черетовое (слилось с с. Золотарево) — Cseretovoje (szlilosz sz sz. Zolotarevo)
Csepe	Чепа — Csepa
Cserleno	Червенево — Cservenyevo
Csernik	Черник — Csernyik
Csertész	Чертиж — Csertyizs
Csicser	Čičarovce
Csoma	Затисовка — Zatyiszovka
Darma	Дарма (слилось с с. Сторожница) — Darma (szlilosz sz sz. Sztorozsnyica)
Daróc	Дравцы — Dravci
Dávidháza	Давыдково — Davidkovo
Dercen	Дрисина — Driszina
Derenkóc	Деренковец — Derenkovec
Diskovica	Дешковица — Deskovica
Dobórucka	Ruska
Domonya, Felső	Оноковцы — Onokovci
Dobróka	Дубровка — Dubrovka
Dobrony, Kis	Малая Добронь — Malaja Dobrony
Dobrony, Nagy	Великая Добронь — Velikaja Dobrony
Dragovo	Драгово — Dragovo
Drahusóc	Драгиня — Draginya
Dubina	Дубино — Dubino
Dubrinics	Дубринич — Dubrinyics
Dubrovica	Дубровица (слилось с с. Забродь) — Dubrovica (szlilosz sz sz. Zabrogy)
Dunkófalva	Дунковица — Dunkovica
Duszina	Дусина — Duszina
Egreske	Олешник — Olesnyik
Eszeny	Яворово — Javorovo

Falovo	Falkušovce
Fancsika	Фанчи́ково — Fancsikovo
Farkasfalva	Вовчанське — Vovcsanszkoje
Fedelesfalva	Кры́тое — Kritoje
Feketepatak	Черный Поток — Csernij Potok
Felső Schönborn	Верхний Коропец — Verhnyij Koropec
Fogaras	Зубовка — Zubovka
Fornos	Лесковое — Leszkovoje
Gajdos	Гайдош — Gajdos
Gálfalva	Кобале́вица — Kobalevica
Gálóc, Kis	Галоч — Galocs
Gejőc, Kis	Малые Геевцы — Maliye Gejevci
Gejőc, Nagy	Великие Геевцы — Velikije Gejevci
Gérce, Kis	Gherta-Mica
Gérce, Nagy	Gherta-Mare
Gerény	Горяны (слилось с г. Ужгород) — Gorjani (szilosz sz g. Uzsgorod)
Gévénfalva	Гее́вица — Gejevica
Gorond	Горонда — Goronda
Gödényháza	Гудя — Gugya
Gyula	Юли́вци — Julivci
Gyulaháza	Giulesti
Halmi	Холмо́вец — Holmovec
Hanajna	Нно́jnë
Hársfalva	Неле́пино — Nyelepino
Helmec	Холме́ц — Holmec
Hercfalva	Герцо́вцы — Gercovci
Herincse	Горинче́во — Gorincsevo
Hetény	Гетиня — Getyinya
Hliviscse	Hliviscse
Hlubokapatak	Глубо́кий Поток — Glubokij Potok
Homok	Холмо́к — Holmok
Horlyó	Худло́во — Hudlovo
Hornya	Норна
Hosszúmező	Долго́е Поле — Dolgoje Polje
Hrabonica, Alsó	Нижня́ Грабовни́ца — Nyizsnyaja Grabovnyica
Hrabonica, Felső	Верхня́ Грабовни́ца — Verchnyaja Grabovnyica
Hribóc	Грибо́вцы (слилось с с. Бобовище) — Gribovci (szilosz sz sz. Boboviscse)
Hukliva	Гукли́вый — Huklivij
Huszt	Хуст — Huszt
Iglénc	Линцы — Linci
Iglinc	Глиня́ный — Glinyanij
Ignic	Зня́цево — Znyacevo
Iske	Ižkovce
Isnéte	Жня́тино — Zsnyatyino
Iványi	Ивано́вцы — Ivanovci
Izbugya, Alsó	Zbuzda

(A táblázat 3. folytatása)

A forrásokban említett helynevek	
XVIII. századi	Mai ukrán, szlovák román, magyar
Jalova	Ялово — Jalovo
Jenke	Jenkovce
Jeszenő	Ясенево (слилось с с. Березовое) — Jaszenyeve (szlilosz sz sz. Berezovoje)
Jobovica	Jobovica
Kajdanó	Кайданово (слилось с с. Ракошино) — Kajdanovo (szlilosz sz sz. Rákosino)
Kalnok	Кальник — Kalnyik
Kanora	Канора (слилось с с. Воловец) — Kanora (szlilosz sz sz. Volovec)
Kapos, Kis	Капушань
Kapos, Nagy	Капушань velke
Karácshalva	Карачин — Karacsin
Kászony	Косины — Koszini
Kelecsény	Келечин — Kelecsin
Kendereske	Коноплевцы — Konoplevci
Kerepec	Нижний Коропец — Nyizsnyij Коропец
Kerész	Mokcsa Kerész
Kereszt	Kříž
Keresztúr	Keresztúr
Kicsorna	Кичерный — Kicsernij
Királyháza	Королево — Korolevo
Klacsanó	Клячаново — Kljacsanovo
Klastromalja	Подмонастырь (слилось с г. Мукачево) — Podmonasztir (szlilosz sz g. Mukacsevo)
Klokocsó	Клочки — Klocski
Klucsarka	Ключарки — Kljucsarki
Kockaszállás	Косине (слилось с с. Обава) — Koszine (szlilosz sz sz. Obava)
Kolibabóc	Kolibabovce
Komlós	Хмельник — Hmelnyik
Komoróc, Orosz	Русские Комаровцы — Ruszkije Komarovci
Komoróc, Szürte	Комаровцы — Komarovci
Koncháza	Концовое — Koncovoje
Konyus	Конюш — Konyus
Kotilnica	Котельница — Kotyelnycia
Köblér	Кибляры — Kibljari
Kökényesd	Колодное (слилось с с. Загатье) — Kolodnoje (szlilosz sz sz. Zagatyje)
Kölcsén	Кольчино — Kolcsino
Kőrösmező	Ясиня — Jaszinya
Kövesliget	Драгово — Dragovo
Kricsfalva	Кричево — Kricsevo
Kucsova, Orosz	Русская Кучава — Ruszkaja Kucsava
Kustánfalva	Куштановица — Kustanovica
Kuzmina	Кузьмино — Kuzmino
Lakárd	Lekart
Lányfalva, Nagy	Лалово — Lalovo

(A táblázat 4. folytatása)

A forrásokban említett helynevek

XVIII. századi

Mai ukrán, szlovák, román, magyar

Laturka	Латорка — Latorka
Lauka	Лавки — Lavki
Lázárpatak	Поток — Potok
Lehóc	Лемковцы — Lemkovci
Lipóc	Липовец — Lipovec
Lohó, Kis	Лисковец — Liszkovec
Lohó, Nagy	Лохово — Lohovo
Lucska, Kis	Новоселица — Novoszelica
Lucska, Nagy	Великие Лучки — Velikije Lucski
Lyuta	Люта — Ljuta
Martinka, Kis	Крайняя Мартинка — Krajnyaja Martyinka
Mátyfalva	Матиево — Matyijevo
Matyóc	Matevce
Medveca	Медвежий — Medvezsij
Medvedóc	Медведевцы — Medvegyevci
Melnicsna	Мельничный — Melnyicsnij
Minaj	Минай — Minaj
Mircse	Мирча — Mircsa
Miskarovica	Мишкаревица (слилось с с. Беласовица) — Miskarevica (szlilosz sz sz. Belaszovica)
Mocsár	Мо́чар
Mokcsa	Križany
Mokra	Мокрая — Mokraja
Munkács	Мукачево — Mukacsevo
Muzsaly	Мужиево — Muzsijevo
Nagyszeretva	Stretava
Nelipina	Нелепино — Nyelepino
Németi, Alsó	Nížné Nemecké
Nevetlenfalva	Дьяково — Gyjakovo
Olenova	Оленево — Olenyevo
Orlova	Ирлява — Irljava
Oroszi	Оросиево — Oroszijevo
Oroszmocsár	Русский Мочар — Ruszkij Mocsar
Oroszvég	Росвигово (слилось с г. Мукачево) — Roszvigovo (szlilosz sz g. Mukacsevo)
Osztró	Ostrov
Ökörmező	Межгорье — Mezsgorje
Őr (Eőr)	Сторожница — Sztorozsnyica
Palágy	Великая Паладь — Velikaja Palagy
Paskóc	Пашковцы — Paskovci
Paszika	Пасека — Paszeka
Paszika, Turja	Турья Пасека — Turja Paszeka
Paulova	Павлово — Pavlovo
Perecsen	Перечин — Perecsin

(A táblázat 5. folytatása)

A forrásokban említett helynevek	
XVIII. századi	Mai ukrán, szlovák, román, magyar
Perekreszna	Перекрестний — Perekresztnij
Pereszirova	Peresirovo
Petrusovica	Петрушов — Petrusov
Pinkóc	Pinkovce
Pisztraháza	Пестрялово — Pesztrjalovo
Plavia	Плавыя — Plavja
Ploszkánfalva	Плоскановица — Ploszkanovica
Ploszkó	Плоское — Ploszkoje
Polena	Поляна — Poljana
Polyána, Ruszkova	Русское Поле — Ruszkoje Pole
Polyánka, Sáros	Polinka, Blatná
Poroskó	Порошково — Poroskovo
Porosztó	Porostov
Porubka	Porubka
Pósháza	Павшин — Pavsín
Prekópa	Пригодь — Prigogy
Pruksa	Ptruksa
Pudpolóc	Подполозье — Podpolozje
Pusznjakfalva	Пузняковцы — Puznyakovci
Radvánc	Радванка (слилось с г. Ужгород) — Radvanka (szlilosz sz g. Uzsgorod)
Rafajna Újfalu	Рафайлово — Rafajlovo
Rákóc	Раково — Rakovo
Rakasz	Рокосов — Rokoszov
Rát, Kis	Ратовцы — Ratovci
Rát, Nagy	
Rebrény	Rebrin
Remete	Верхние Реметы — Verhnyije Remeti
Remete, Alsó	Remety Blatné
Remete, Felső	Remetské Hámre
Remete, Turja	Турьи Реметы — Turji Remeti
Repede	Быстрица — Bisztrica
Reviscse, Felső	Revítia Vysné
Romanóc	Romanovce
Roszos	Росошь — Rosszos
Rosztoka	Ростока — Rosztoka
Rosztoka, Alsó	Ростока — Rosztoka
Rosztoka, Új	Ростоки — Rosztoki
Runófalva	Жборовцы — Zsborovci
Ruszka	Ruska
Ruszkóc	Русское — Russzkoje
Salánk	Шаланки — Salanki
Sárad, Felső	Широкое — Sirokoje
Sárosremete	Remete Blatné
Sárosreviscse	Revístia Visné
Sásvár	Тростник — Trosztnyik
Selesztó	Шелестово (слилось с с. Кольчино) — Selesztovo (szlilosz sz sz. Kolcsino)

(A táblázat 6. folytatása)

A forrásokban említett helynevek

XVIII. századi

Mai ukrán, szlovák, román, magyar

Serbóc	Щербовец — Scserbovec
Sislóc	Шишловцы — Sislovci
Skurátóc	Шкуратовцы — Skuratovci
Sóspatak	Slatiora
Sósújfalu	Новоселица — Novoszolica
Surány	Nagysurány
Surány	Kissurány
Szárazpatak	Valea-Seaca
Szászfalu	Сасово — Szaszovo
Szaszóka	Сасовка — Szaszovka
Székő	Sejkov
Szemere	Симер — Szimer
Szentes	Сасово — Szaszovo
Szenteske	Sentus
Szentmiklós	Чинадиево — Csinagyijevo
Szerednye	Середнее — Szerednyeje
Szernye	Свобода — Szvoboda
Szidorfalva	Грабово — Grabovo
Sziget	Sighet
Szkotárszka	Скотарское — Szkotarszkoje
Szlatina, Kis	Верхнее Солотвино — Verhnyeje Szolotvino
Szlatina, Nagy	Нижнее Солотвино — Nyizsnyeje Szolotvino
Szmerekova	Смерекова — Szmerekova
Szobránc	Sobrance
Szolocsina	Солочин — Szolocsin
Szolyva	Свалява — Szvaljava
Szőlős, Nagy	Виноградов — Vinogradov
Szőlős, Végárdó	Подвиноградов — Podvinogradov
Sztánfalva	Становое — Sztanovoje
Sztrabicsó	Страбичово — Sztrabicsovo
Sztrajnyán	Stranany
Sztricsava	Стричава — Sztricsava
Sztrojna	Стройное — Sztrojnoje
Sztuzsica	Стужица — Sztuzsica
Szuszkó	Сусково — Szuszkovo
Szúrte	Струмковка — Sztrumkovka
Talaborfalva	Теребля — Tyereblja
Talamás	Таламаш (слилось с с. Гукливый) — Talamas (szlilosz sz sz. Guklivij)
Taracköz	Тересва — Tyereszva
Tarna	Trnava pri laborci (Trnava)
Tarna, Kis	Хижа — Hizsa
Tarna, Nagy	Tarna-Mare
Tarnóc	Тарновцы — Tarnovci
Tassolya	Tasolá
Técső	Тячево — Tyacsevo
Terebes, Tur	Turterebeș
Tiba	Tibava

(A táblázat 7. folytatása)

A forrásokban említett helynevek

XVIII. századi	Mai ukrán, szlovák, román, magyar
Tibava, Kis }	Тибава (слились) — Tibava (szlilisz)
Tibava, Nagy }	
Timsor	Лазы — Lazi
Tisova	Тишев — Tyisev
Tivadar	Федорово (слилось с с. Петрово) — Fedorovo (szlilosz sz. Petrovo)
Trosztanica	Тростяница — Trosztyanyica
Turc	Turt
Turica, Nagy	Турица — Turica
Újfalu, Kis (Alsóchönborn)	Новое Село — Novoje Szelo
Újhely	Újhely
Újlak, Tisza	Вилок — Vilok
Uklina	Уклин — Uklin
Ungvár	Ужгород — Uzsgorod
Uzsok	Ужок — Uzsok
Vajkóc	Vojkovce Kapušianské
Vajnatina	Vojnatina
Valkaja	Волково — Volkovo
Várallya	Подгород (слилось с г. Мукачево) — Podgorod (szlilosz sz. g. Mukacsevo)
Vári	Вары — Vari
Veléte	Велятин — Veljatyin
Verbóc	Вербовец — Verbovec
Verecke, Alsó	Нижние Ворота — Nyizsnyije Vorota
Verecke, Felső	Верхние Ворота — Verchnije Vorota
Veresmart	Великая Копаня — Velikaja Kopanya
Veskóc	Veškovcé
Visk	Вышково — Viskovo
Viznice, Alsó	Нижняя Визница (слилось с с. Кленовец) — Nyizsnyaja Viznyica (szlilosz sz. Klenovec)
Viznice, Felső }	Верхняя Визница (слились) — Verhnyaja Viznyica (szlilisz)
Viznice, Középső }	
Volóc	Воловец — Volovec
Vorocsó	Ворочево — Vorocsevo
Vorotnica	Vorotnica
Vulsinka	Ольшинки — Olsinki
Zagyilszka	Задельское — Zagyelszkoje
Zahár	Зáhor
Záhony	Záhony
Zalacska, Kis	Zalužice, Malé
Zaricsó	Заречево — Zarecsevo
Zavadka	Завадка — Zavadka
Zbuna	Збыны — Zbini
Zsdenyova	Жденево — Zsgyenyeyevó
Zsukó	Жуково — Zsukovo

XII.

KÉPEK JEGYZÉKE

1. A szlovák nyelvű urbárium első oldala. KTÁL, 11. f., 1. csop., 1081. ő. e.
2. A ruszin nyelvű urbárium első oldala. KTÁL, 11. f., 1. csop., 421. ő. e.
3. A német nyelvű urbárium első oldala. KTÁL, 11. f., 1. csop., 942. ő. e.
4. Részlet az urbáriumból a jobbágytelek nagyságáról, KTÁL, 11. f., 1. csop., 1127 ő. e.
5. Az eskü szövege, amely alatt az urbáriumok összeállítói a parasztok kikérdezését kezdték. KTÁL, 11. f., 1. csop., 1171. ő. e.
6. Sztrihóc község kilencpontos kérdőíve. KTÁL, 11. f., 1. csop., 1126 ő. e.
7. Gerény község összeírási lajstroma. KTÁL, 11. f., 1. csop., 257. ő. e.
8. Kőrösmező község úrbéri tabellája. KTÁL, 4. f., 19. csop., 91. ő. e.
9. Részlet a jobbágytelkek nagyságáról határozó megyegyűlés jegyzőkönyvéből. KTÁL, 4. f., 15. csop., 396. ő. e.
10. Felsődomonya község parasztjainak beadványa arról, hogy nincs panaszuk, KTÁL. 11. f., 1. csop., 1381. ő. e.
11. A jobbágyok ígás és gyalogos robotjának nyilvántartása, KTÁL, 674 f., 9. 631. ő. e.
12. Ung megye szobranci körzetének tized- és kereszténypénz-kimutatása. KTÁL, 4. f., 5. csop., 588. ő. e.

KÉPEK

URBAR.

Nova Sedliczky

Prvny Punkt.

To se strze geden Poddanský neb Sedlacký Dům
má rozuměti.

§. I.

Poněvadž všeitgati Panské Danky, a Urbarské Roboty
y Povinnosti podle vlastnosti sedlackých Domůw,
a Gruntůw narizené byty musěgu, takowé pak
Domy, neb Grunty ne na každém myste gednate, ale gak po-
dle položeny Chotara, tak tež y ginych Přiležitostech, neb Někter-
ležitostech považené byty magu: protož y tomto *Novo Sedliczky*
Úřadu za spravedlivé se gest vznalo, aby se
na geden wnitřný Domowný Grunt gedneho celeho sedlackého
Gruntu, to gest na Dům, na Dwor, a na Plac na Stodolu,
tolko zemý dalo, kdežto by se dvě Presspurské Měrice zboža wy-
sady mohly: a to sycě takowým Spůsobem, že cokoliv by se do-
mownému Gruntu od dvou Presspurských Měríc meněg dalo,
to wšěcko by se na ginych zewnitřných chotarských Gruntech wy-
nahradyty musělo: na proty tomu pak cokoliv by domowný
Grunt od předgménowaněg Měry wiceg dostal, podobným
Spůsobem by se to od zewnitřnyho Gruntu odgaty, a odra-

Authenticae Consuetudinis Tabula
Novam in Latina pro Etyenda.

ОУРБАРИУМЪ

Всѣхъ Табъ Града и Етында
и Етында и Етында.

ПРЕДЛІН ПЪНКТЪ.

О Кръстѣ Табъ.

§. 1.

ИЗВѢСТНОЕ НАЗНАЧЕНІЕ. ЧѢМЪ СЛѢДУЕТЪ ДѢЛАТИ МѢСТУ ТАБѢ
СЛѢДУЕТЪ: СЛѢДУЕТЪ МѢСТУ ТАБѢ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ
СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ.
СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ.

Кръстѣ МѢСТУ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ
СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ.
СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ.
СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ.
СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ.
СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ.
СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ.
СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ. СЛѢДУЕТЪ СЛѢДУЕТЪ.

§.

§. 2.

URBARIUM

Erster Punkt

Von Bestimmung der Ansäßigkeiten.

§. I.

Nachdem jede grundherrschaftliche Gaben, und Urbarial-Dienstbarkeiten nach der Eigenschaft der Ansäßigkeiten eingerichtet werden müssen, die Ansäßigkeiten hingegen nicht überall gleich sind, sondern nach Art der Lage, und nach der Eigenschaft deren Gründen, dann der übrigen Gemächlichkeiten oder Beschwernissen abgemessen werden müssen, so ist in diesem

vor billig erkannt worden, daß auf den inneren Hausgrund einer ganzen Ansäßigkeit, oder eines ganzen Bauernhofs mit Inbegriff des Hofes, des Gartens, des Plazes zur Scheuer der Grund sich auf die Maß von zwey Preßburger-Meyen Anbau erstrecken müsse: also zwar, daß all: jenes, so von solcher Maß des inneren Hausgrundes abgängig wäre, an den äußeren Feldgründen richtig ersetzt, dargegen aber jenes, so obige Maß von zwey Preßburger Meyen bey dem inneren Hausgrund überstiege, ebenmäßig von denen äußeren Feldgründen wiederum abgezogen werden solle, es seye dann, daß diese Uebermaß so gering wäre, daß selbe den Betrag eines Viertl-Meyen nicht überstiege, da solche als eine Kleinigkeit ohnehin einige Aufmerksamkeit nicht verdienete.

U

§. II.

Azon eſetre mind azon-által, ha a' Jobbágyoknak panafzi ön-
nön magát a' földes Urat illetnék, 's-ehez folyamodván panafzikról
emlétt földes Ur igazságot nem tenne, olyankor az Jobbágyok egye-
neſtén az Vármegyéhez, folyamodgyanak.

§. VIII. Azon földes Ur, úgy annak Tifztyei-is, a' kik a' Job-
bágyokat az Vármegyénél, vagy más föllebb-való Helyeknél tett
jelentések, és Instantiájok-miatt meg-büntetik, szintén úgy, valamint
az Jobbágyokkal kegyetlenül bánok, ítélteſsenek.

Hujus Urbanius in his factis conscriptionibus expressit contentum:

*Puncto pro Spoko: Cser. Klafano, és. Miklos
és. Nagy. Begány nevű Helységekben.*

*Puncto cod. Spoko 20. 22. Hott. 12. 22.
Klafanon és. Mikloson - 22. Hott
Nagy. Begányon pedig - 20. Hott*

*Cod. Puncto cod. Spoko 10. és 12. Hottalora való.
12. 22. Klafanon - 10. Hott
Nagy. Begányon pedig - 12. Hottalora való.
Cod. Puncto cod. Spoko: egyben referint
néha Kúper; 12. 22. Nagy. Begányon, egy 12. 22.
Klafanon pedig néha Kúper.*

*Puncto 20. Spoko pro Bent. Georg Nagy. Mind
a' két földelől említett Helységben Állván a' k. k. k.*

*Puncto 22. Spoko 12. két Markával, maga dekkorával;
Zantastor mindazon által meg Markával, maga dekkorával,
s. Obegével. Markának dolgozni tartozók. Hogy ha pedig
valamely Jobbágy meg igaz Markának fogatkozása miatt
meg nem mód szerint a dekkast meg nem felelt, az olya,
sőt Jobbágy mással ösven fogván egy napi dekkast két
napi munkával argetten; mindazon által ezen felel. Puncto
két minden dekkastor hake egyszer tartozók meg tenni.*

Ha

Formata Curamendi.

[illegible]

5. Az eskü szövege, amely alatt az urbáriumok összeállítói a parasztok kikérdezését elkezdték

Incipit LXXXIIII. De re Medica.

73

[illegible]

18

8. Kőrösmező község úrbéri tabellája

Projectum constitutionis, sessionalis unius utroque
integre Sessionis

Pro prima Classe Ingera duarum Præsentia Capacia	12
Pro 2 ^a Classe	14
Pro 3 ^a Classe	16

Ex Præsentis

Temporibus falcabilibus Falcistra	4.
Subinde diebus falcabilibus	5.
Perpetuum diebus falcabilibus	6.

Sub generali totius Ungariæ Congregatione Die
24^a subsequens Martii Anno 1770.
in Oppido N. Hollý Celeb^r elaboratum
Ex per.

Alább megírt Felső Domonnya Lakosai
 által Ben bizonylag tőre Levélünköt,
 hogy alább írt üdöben hozzájuk jöven
 Jöbő. Kolgáti, és más 12-tes és 12-tes Nagy
 János, és Ordinar Oláh Mész, és 12-tes
 ki Bogány Adam Uraink benántat 12-tes
 gyűjtetven, minch utama Felséges 12-tes
 nyul evantunk tett Kiegyelmes Vendele
 fei Kerent, Sa a Kiegyelmesben kiadott
 tott Urbariumi Vendtárlat mellett
 Ki valyi Uraság Tisztelintul Kormán
 nyoztatunk? és amah Vendelője in
 Kivül valami panasztunk volna
 galast tette, mivel mi a Felséges Kirá
 lyi Kamaraadó tartozando Tőre 12-tes
 vári Dominiumnak Tisztelintul 1778-
 Esztendőben Januariusnak első Nagya
 tul ugyan azon Esztendőben December
 Sábanah utolsó Nagyaig Kiegyelmesben
 Kiadatott Vendelősch. Kerent Kormán
 nyoztatunk, Semmi panaszt Tisztelintul
 Ken sent nem tartunk, és mivel Selysé
 gunk beliel irat tudatlanon vagyunk
 saját Kézünk Kereft irasunkal Le
 velünkhet egyfolyán 12-tes Felső Domonnya
 Dic 1° 1778.

Irta János +
 Doris János +
 Pista Ferenc +

10

Reparitio 2.

Decima Regia, et respective Christianitatis Pecunia a Venerabili Capitulo
Agreio in Annis suis 700. per Holthum Ungvariensem a p^{re}sentibus
1772 exarata in infernotatis Latio pro Anno 1773 elaborata

Nomina Locorum	Regiam Decima	Pecunia Christian	In Summa	Nomina Locorum	Regiam Decima	Pecunia Christian	In Summa
in L. S. S.	in L. S. S.	in L. S. S.	in L. S. S.	in L. S. S.	in L. S. S.	in L. S. S.	in L. S. S.
<u>Proepiscopo Robt.</u>				<u>Translatu</u>	7.	54.09	61.09
Procur. Vinna -		4.12	4.12	v. Quispe	8.24		8.24
v. Szapnjan -		3.30	3.30	v. Békánka		1.24	1.24
v. Szabgya -		1.45	1.45	v. Vezboide	7.		7.
v. Hencelice -		1.45	1.45	v. Gufa 50	15.40		15.40
v. Banya -		1.24	1.24	v. Geben	15.45		15.45
v. Halafsa -		1.45	1.45	v. Szenna	7.48		7.48
v. Ubej -		1.45	1.45	v. Solimós	20.04		20.04
v. Szabab -		3.09	3.09	v. József	11.36		11.36
v. Remetse -		1.45	1.45	v. József	17.05		17.05
v. Gofa -		2.06	2.06	v. Fekeshaza		1.03	1.03
v. Klokovo -		1.45	1.45	v. Lúffy		2.30	2.30
v. Kufin -		1.45	1.45	v. Lavatia	6.20		6.20
v. Hanajna -		4.42	4.42	v. Kobianer		1.24	1.24
v. Koltabai -		1.24	1.24	v. Rozsot		1.03	1.03
v. Hlavice -		1.45	1.45	v. József		1.24	1.24
v. Honyo -		2.48	2.48	v. Quispe	7.		7.
v. Berekba -		2.06	2.06	v. Szabab	3.30		3.30
v. Remetse -	7.		7.	v. Szabab	2.48		2.48
v. József -		36	36	v. Rozsot		2.48	2.48
v. Libnice -		3.09	3.09	v. Komarice		42	42
v. Sasvár -		7.03	7.03	v. Szabab	5.36		5.36
v. Libnice -		1.24	1.24	v. Balin	11.48		11.48
v. Ruzsice -		1.03	1.03	v. Szabab	17.48		17.48
v. Szabab -		4.12	4.12	v. Rozsot		2.48	2.48
v. Szabab -		1.45	1.45	v. Szabab		48	48
v. Szabab -		4.34	4.34	v. Rozsot		42	42
v. József -		42	42	v. Szabab	17.48		17.48
<u>Latio</u>	7.	54.09	61.09	<u>Summa</u>	70.45	25.57	96.02

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda főigazgatója
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte

Felelős vezető: Hazai György

Budapest, 1989. Nyomdai táskaszám: 17877

A szerkesztésért felelős: Szécsi Katalin

Műszaki szerkesztő: Karászi Ferencné

A borító- és kötéstervezés: Illés Judit munkája

Terjedelem: 11,79 (A/5) ív + 16 oldal melléklet

NEUPAUER KAMILL

Mária Terézia úrbérrendezése Bereg, Máramaros Ung és Ugocsa megyében

„A jobbágyok vagyoni helyzetének az urbáriumok előtti összeírásaiban előforduló pontatlanságok és hibák hozzájárultak ahhoz, hogy a jobbágytelkeket fokozatosan az uradalmakhoz csatolták.” E könyv célja, hogy olvasóinak megmutassa a négy megye parasztságának a helyzetét. Rámutat arra, hogy mennyire halaszthatatlan és elkerülhetetlen volt a rendezés. Taglalja e rendezés előkészítését, végrehajtását és következményeit. Segítségével a valósághoz hű kép jelenik meg a kárpátaljai agrárviszonyok XVIII. századi alakulásáról.

A levéltárakban rejtőző adatok feltárásával a hazai történészekkel is fontos, eddig nem közölt adatokat ismertet meg a szerző, aki Moszkvában védte meg kandidátusi disszertációját. Korábban már több agrártörténeti tanulmánya jelent meg orosz, ukrán, magyar és szlovák nyelven, és jelenleg a kárpátaljai (az ungvári, munkácsi, huszti, nevickei stb.) váarak történetét tanulmányozza.

ISBN 963 05 5237 X

Ára: 72,— Ft

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST